

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 08527

DOYRES UN TKUFES IN DER
YIDISHER LITERATUR

Nachman Mayzel

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

נחמן מייזל

דורות און תקופות אין דער יידישער ליטעראטור

בלעטלעך צו דער געשיכטע און צו דער כאַראַקטעריסטיק

פֿון דער יידישער ליטעראטור

פֿאַלקס־ביבליאָטעק

שרייבער־טעקציע ביים איקוף

ניו-יאָרק

דאָס ביכל, דאָס ערשטע בוך
פֿון דער „פּאָלקס־ביבליאָטעק“,
איז דערשינען מיט דער הילף
פֿון דער קעסמאַן־פּאַמיליע
צום אַנדענק פֿון דער פֿרי
פּאַרשטאַרבענער
ל א א ה ק ע ס מ א ן

NACHMAN MEISEL

Doros Un Tkufos
In Der Yidisher Literatur

Printed in U.S.A.

New York, 1942

צום לייענער

די פינף אַרטיקלען, וואָס גייען אַרײַן אין דעם בוך, זענען פאַרעפנטלעכט געוואָרן די לעצטע פּאַר יאָר, אין די יאָרן 1938-1942. זיי ווערן געגעבן אין דער פּאַרס ווי זיי זענען געשריבן, הגם פאַר דער צייט זענען פאַרגע-קומען אין דער וועלט בכלל און אין דער יידישער וועלט בפרט וויכטיקע געשעענישן, וואָס האָבן אינגאַנצן געענדערט דעם אויסזען, דעם כאַראַק-טער פון די יידישע ישובים מיט זייערע שאַפונגס-צענטערן און אויך לחלוטין איבערגעשיכטעט זייערע שרייבער-גרופעס.

ביים שרייבן די אַרטיקלען האָב אין זיך געשטעלט די אויפגאַבע אַרויס-צוברענגען אַ געמײנע שטריכן צו דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור און צו דער כאַראַקטעריסטיק פון די פאַרשיידענע ליטעראַרישע דערשיינונגען און גרופירונגען אין די פאַרשיידענע לענדער אין לויף פון די לעצטע יאַרצענדליקער.

עס איז, פאַרשטייט זיך, אוממעגלעך אין עטלעכע קירצערע אַרטיקלען אויסצושעפן די אַלע פּראָגן און פּראָבלעמען, וואָס זענען פאַרבונדן מיט דער גרויסער טעמע — דורות און תקופות אין דער יידישער ליטעראַטור. און עס איז אוודאי אויך נישט מעגלעך צו געבן אויס-פירלעכע און גרינטלעכע אַפשאַצונגען און כאַראַקטעריסטיקעס וועגן די שרייבער, וואָס זענען דערמאָנט אין די געבראַכטע אַרטיקלען. וועגן אַ גרוי-סער צאָל קינסטלער איז מיר אויסגעקומען צו שרייבן גרעסערע אַרבעטן און אַפּהאַנדלונגען, — ביכער און בראַשורן.

און נאָך עפעס: געוויס פעלן אויס נעמען פון שרייבער, ביים אויס-רעכענען ביי פאַרשיידענע געלעגנהייטן די שרייבער פון די פאַרשיידענע דורות. עס איז דאָך שווער אַלעמען צו דערמאָנען, ווי מען זאָל נישט וועלן זיין וואָס-פינקטלעכער.

אַפּריל, 1942

דער איבערבראך

אין זיין קורצער הקדמה צום בוך „פון זשארגאן צו יידיש“ (געשריבן אין 1929), זאגט צווישן אנדערן פראפ. שמעון דובנאוו: „דער נייער דור מוז וויסן, אז מיט פערציקפופציק יאָר צוריק האָט זיך אָפּילו מענדעלעך, שלום־עליכמען און אַנדערע „זשאַרגאַנישע“ שרייבער ניט געחלומט, אַז ס'וועט קומען אַ צייט, ווען יידיש וועט קאָנען קאָנקורירן מיט העברעאיש, אָדער נאָך מער מיט די „געהויבענע“ אייראָפּעאישע שפּראַכן אין דער מאַס־דערנער שול און ליטעראַטור, אין דער פרעסע און אין וויסנשאַפּט; אַז זי וועט אַזוי גיך פון אַ „המונישפּראַך“ אויסוואַקסן צו אַן אמתער פּאָלקס־שפּראַך. אַ יידישער וויסנשאַפּטלעכער אינסטיטוט מיט גרויסע אַקאַדעמישע בענדער, פיל מיט וויסנשאַפּטלעכע פּאַרשונגען אין געשיכטע, עקאָנאָמיק, פּילאָלאָגיע, עטנאָגראַפּיע, פּאָלקלאָר, — פאַר אַ ווילדן פּאַנטאַסט וואָלטן מיר געהאַלטן יענעם, וואָס וואָלט אונז אַמאָל נביאות געזאָגט וועגן אַזאַ מעגל־לעכקייט. און דאָס ווערט דאָך געשאַפּן פאַר אונזערע אויגן, און דאָס איז נאָר אַ קליינע התחלה!“

אַבער ניט נאָר מענדעלעך און שלום־עליכמען, אויך שמעון דובנאָוו האָט זיך עס צוריק מיט אַ 50 יאָר ניט געחלומט.

אין זיין אויטאָביאָגראַפּיש ווערק „קניגאַ זשיזני“, רעדנדיק וועגן זיין אַמעריקאַנער שטעלונג צו יידיש (דאָן נאָך „זשאַרגאַן“) און דערמאַנענדיק, אַגב, זיין אַרטיקל וועגן י. פ. גאַרדאַנס יידיש ביכל „שיחת חולין“ אין „וואַס־כאָד“ (1886) שרייבט ש. דובנאָוו: „...איך בין דאָן ערשט געשטאַנען אויפן וועג צו אנערקענען ד ירעכט פונם אַלעמען אַפּגעשטויסענעם „זשאַרגאַן“ אויף אַלע געביטן פון ליטעראַטור“ (כאַנד 1, ז' 197). אַבער דאָס איז ניט גאָר ריכטיק, דער אַרטיקל איבער י. פ. גאַרדאַנס ביכל יידישע ליטעראַטור איז גע־שריבן מיט אַ באַשטימטער נעגאַטיווער באַצייאונג צו יידיש. אַט וואָס קריטיקוס (פּסיידאָנים פון ש. דובנאָוו) האָט געזאָגט: „איך בין זיך מודה, אַז ניט אָן אַ געוויסן פאַראורטייל זענען מיר צוגעטראָטן צו ליי־ענען אַט דאָס קליינע ביכל, וואָס איז אָנגעשריבן דורך אַזאַ אָנגעזעענעם שריפטשטעלער פון דער יידישער (געמיינט העברעאישער) ליטעראַטור. אונז־זער פאַראורטייל באַצייט זיך בעיקר צו דער פאַרם פונם נייעם ווערק פון דעם דיכטער, אָדער ריכטיקער געזאָגט — צו זיין שפּראַך. די רעכט פונם יידישן

זשארגאן אויף לײטערטור און בפרט אויף דיכטונג האָבן פון אַלע מאָל אויסגעזען אין אונזערע אויגן צווייפּלהאַפט. כדי צו ווערן אַ לײטעראַרישע שפּראַך, דאַרף זשאַרגאָן קודם כּל זיין פשוט אַ שפּראַך, ד. ה. האָבן אַ פעסט־געשטעלטע גראַמאַטיק און פּראָזעאַלאָגיע, וואָס זאָלן ניט דערוועקן קיין חילוק־דעות. זשאַרגאָן באַפּרידיקט ניט אַט די פּאָדערונגען, די זשאַרגאַ־נישע שפּראַך פאַרמאַגט אין זיך עפעס אומגעלומפערטעס און לעכערלעכס, זי איז צוגעפּאַסט פאַר זייער אַ באַגרענעצטן קרייז באַגריפּן.

אַזוי האָט געשריבן קריטיקוס־דובנאָו אין דער סאַמע הייסער צייט פּונם קאַמף פאַר און קעגן יידיש, וואָס איז דאָן אָנגעגאַנגען אין דער פרעסע און אין די ״העכערע״ יידישע געזעלשאַפטלעכע קרייזן.

אַזאַ נעגאַטיווע, ביטולדיקע באַציאונג צו יידיש האָט ביי דובנאָוון לאַנג ניט געדויערט. און גראַד אין אַט די פאַר יאָר, און בעיקר אין יאָר 1888, איז פאַרהעקומען אַ שטאַרקע ענדערונג, כמעט אַן איבערבּראַך אין דער אויפ־פאַסונג און אין דער שטעלונג צו יידיש, אַדער, ווי אויך די פּריינד פון יידיש האָבן גערופן דאָס יידישע לשון, ״זשאַרגאַן״.

מיטאַמאָל האָבן זיך אָנגעהויבן צו באַווייזן ערנסטע און טיפע סימנים פון אַ ראַדיקאַלער ענדערונג צום יידישן מאַמע־לשון. די ענדערונג איז פאַרגעקומען איין פאַרשיידענע ערטער, ביי פאַרשיידענע קרייזן. און עס איז צרשפעט צו מיינען, אַז דאָ האָבן בלויז געשפּילט אַ ראַלע די יידישע זאַמליכער, וואָס האָבן דאָן אָנגעהויבן צו דערשיינען. ניין, די זאַמליכער גופא זענען שוין געווען דער רעזולטאַט פון דער סטיכיע, פּונם דראַנג פון דער יידישער מאַסע צו דער יידישער שפּראַך.

די פּאָגראַמען פון די 80ער יאָרן, וואָס האָבן אַריינגעטראָגן אַ טיפע אַנטווישונג און גלייכצייטיק אויפגערודערט די יידישע מאַסן פאַר אַ ביי לעבן און נייע זוכענישן, די רעוואָלוציאָנערע, פּאָליקסטישע (״נאַראַדניטשעסקע״) באַוועגונג אין רוסלאַנד, די מאַסן־עמיגראַציע קיין אַמעריקע און אַרגענטינע, דער אויפגעוועקטער יידישער נאַציאָנאַלער באַוואוסטזיין, — אַלץ צוזאַמען האָט אַקטיוויזירט די כוחות, וואָס זענען געווען פאַרשאַפּן אין דעם יידישן פּאָרק.

עס זענען געווען די סאַציאַלע און געזעלשאַפטלעכע כוחות, וואָס האָבן געטריבן און געשטויסן מענדעלע מױס צו אַ נייער דערמוטנדיקער שאַפּערי־שער אַרבעט נאָך עטלעכע יאָר געפינען זיך אין אַ שווערן געמיט־צושטאַנד ; עס זענען געווען די כוחות, וואָס האָבן געגעבן דעם אימפעט שלום־עליכמען צו אַראַנזירן אַלע באַקאַנטע שרייבער, — אויך די העברעאיסטישע, יידיש־פיינטלעכע, און די רוסיש־יידישע פאַר זיינע זאַמליכער ״די יידישע פּאָלקס־ביבליאָטעק״, און אַזוי אויך מרדכי ספּעקטאַרן אַרויסצוגעבן דעם, הויז

פריינד", ווי אויך אויפגעטרייט דעם זאמאשטשעד אדוואקאט לעאן פריק, וואס איז געשטאנען ווייט פון דער יידישער ליטערארישער וועלט, אָנצור- הויבן שרייבן יידיש און נאך און נאך.

נאך עטלעכע צענדליק יאָר זעט אַפילו דער היסטאָריקער ש. דובנאָוו די באַציאונג צו דער יידישער שפראַך אין אַ מילדערן אויסזען. ער שרייבט אין זיין ערשטן אַרטיקל אין בוך „פון זשאַרגאָן צו יידיש" וועגן יענער צייט: „...מיר האָבן אַלע, יונגע און אַלטע, געקוקט אין יענער צייט אויף זשאַרגאָן אין ליטעראַטור פון אויבן אַראָפּ, דאָס הייסט: מיר, געבילדעטע, שאַפן פאַר זיך אַ ליטעראַטור אין דער לאַנדשפראַך, אין רוסיש, וואָס מוז ווערן די שפראַך פון אונזער צוקונפט און טיילווייז אויך אין העברעאיש — די שפראַך פון אונזער פאַרגאַנגענהייט; אָבער די אַרעמע אומגעבילדעטע מאַסן, נעבעד, מוזן דאָך האָבן אַ מיטל צו בילדן זיך און אויפהויבן זיך צו אונזער מדרגה — דאַרף מען פאַר זיי שאַפן אַ דער ווי ייִדישע ליטע- ראַטור אויף זיי ער שפראַך, אויף זשאַרגאָן, ביז וואָנען זיי וועלן זוכה זיין צו ריידן און ליינען רוסיש“.

דאָס אַרט און די ראַלע פון דער יידישער שפראַך, וואָס איז מיטאַמאָל אַרויסגעשוואומען אין דער דעמאָסטיקער יידישער עפנטלעכקייט, די פרע- טענעיעס, וואָס די יידישע ליטעראַטור האָט אָנגעהויבן אַרויסצושטעלן דע- מאַלסט, איז געווען אַזוי אומגעריכט, אַז עס האָט געטראָפן פריינד און פיינט אין פאַרלעגנהייט, אין אַ צעמישונג. מען האָט לכתחילה זיך גאַרנישט אָפּ געגעבן קיין רעכענונג וואָס אַזוינס עס איז געשען מיט אַט דעם „אַרעמען פאַריאַגטן און דורכאויס געפלאַגטן זשאַרגאָן“ — די באַצייכענונג פון שלום- עליכם אין זיינעם אַ בריוו צו מענדעלע מו"ס אין יאָר 1884 („שלום-עליכם בוך", ז' 191).

עס זענען פאַר אונז זייער סימפּטאָמאַטיש די עטלעכע שורות, וואָס דער באַוואוסטער העברעאישער דיכטער און באַטייליקטער אין דער דאַמאָלס- דיקער סאַציאַליסטישער באַוועגונג, ד"ר יצחק קאמינער, שרייבט איין זיין באַגריסונג צו שלום-עליכם צום דערשיינען פון „די יודישע פאַלקס-ביבליאָ- טעק" (1888): „איך האָב דערזען ביי אייך ניט נאָר אַלע בעסטע זשאַרגאָ- ניסטן, נאָר אויך פיל העברעער, פון אונזערע בעסטע יידישע שרייבער אין דעם הייליקן לשון; אויך האָב איך געפונען דאַרט אַזעלכע, וואָס האָבן זיך אויסגעפיינט מיט זייערע יידישע ווערקע אין דער רוסישער שפראַך — הכלל זיי זענען אַלע דאָ, אַלע יידישע כחות, די שענסטע פאַרטעטער פון אונזער ליטעראַטור און אַלע ריידן זיי מיט איינלשן, מיט דעם לשון, וואָס דאָס גאַנצע פאַלק רעדט“.

אַז אַט די ווערטער האָבן זיך נישט אַריינגעפאַסט אין דער אַלגעמיינער

באציאונג און שטעלונג צו יידיש, איז גענוג צו ברענגען עטלעכע שורות פון ארטיקל „צו דער געשיכטע פון דער זשארגאן-ליטעראטור“, וואס עס האט פארעפנטלעכט א. שולמאן, דער פארשער און היסטאריקער פון דער יידישער ליטעראטור אין דער זעלבער „יידישער פאָלקס-ביבליאָטעק“ (ב' 2, ז' 122) : „דער זשארגאן איז אין אונזערע אויגן נאָר אַ מיטל דאָס פאָלק צו בילדן אָבער ניט קיין צוועק פאַר זיך אַליין... מען קאָן האָפּן, ווען די גליק-לעכע צייט וועט קומען, אַז מען וועט שוין דעם זשארגאן מיט אַן אמת מער ניט באַדאַרפן, וועלן מיר אונז גע-וויס אַלע פרייען מיטן גאַנצן האַרצן. דאָס איז אָבער נאָך זייער, זייער לאַנג צו וואַרטן, און ווער ווייסט, ווער פון אונז וועט עס נאָך אַמאָל דערלעבן? דערווייל אָבער איז דער זשארגאן פאַרן פאָלק נאָך גאַנץ נויטיק.“

דאָס דערשיינען פון דעם „הויז פריינד“ (אונטער דער רעדאקציע פון מרדכי ספעקטאר) אין וואַרשע און בעיקר שלום עליכמס „די יודישע פאָלקס-ביבליאָטעק“, — די דערמאנטערונג און געוואַגטקייט, וואָס זיי האָבן אין זיך פאַרמאָגט, האָבן אַרויסגערופן אין דער דעמאָסטיקער יידישער וועלט אַ געוואַלדיקע פאַראַינטערעסירונג. פון איין זייט האָט עס סטימולאַרט די פריינד פון יידיש פאַר ווייטערדיקער אַרבעט און פון דער צווייטער זייט האָט עס אַרויסגערופן די „בייוזע גייסטער“, „די פּלעדערמיין“ פון זייערע באַהעלטענישן און עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ טומל, אַ רעש קעגן די אַרויס-געבער און קעגן די יידיש-פאַרטיידיקער.

דער יונגער דאָן י. ת. ראַוויצקי (געשריבן ביי שלום-עליכמען קריטישע אַרטיקלען איבער די ניי-דערשינענע ווערק אונטערן נאָמען „רבי קצין“) הויבט אָן אַזוי זיין אַרטיקל „די ניי-זשאַרגאַנישע ליטעראַטור“ אינם ערשטן באַנד „די יודישע פאָלקס-ביבליאָטעק“ : „די זשאַרגאַנישע ליטעראַטור האָט די לעצטע צייט אָנגעהויבן אַביסל אויפצולעבן און מען דערקענט אין אירע איברים עפעס אַן אַנדער חיות; די אַמאָליקע אייגענע אויסגעשמירטע וויקע-לעך האָט זי פון זיך אַראָפּגעשליידערט און צוהיסלעכווייז הויבט זי אויך אָן אויסצוטאָן די אַלטע קינדערשע שיכעלעך. הכלל, זי האָט חשק נישט אויף געלעכטער צו שטעלן זיך רעכט אויף די אייגענע פיס און בלייען און וואַקסן ווי יעדע ליטעראַטור, וואָס האָט די ווערט צו טראַגן דעם נאָמען. היינט קאָנען אפילו אירע בלוט-שונאים זיך נישט דערוואַגן אויפצופענען אַ מויל, אַז מען קאָן זי גלאַט אַוועקמאַכן מיט דער האַנט. דער בעסטער סימן צו גוטן איז, אַז עס האָבן זיך גענומען שרייבן זשאַרגאָן אויסגעצייכנטע העברע-אישע און רוסישע שרייבער, וואָס קיינעם איז נישט איינגעפאַלן אפילו אין חלום, אַז די דאָזיקע וועלן אַמאָל איינטונקען זייער פעדער און שרייבן פּראָסט

יידיש לשון. דעם גרעסטן טייל אין דעם נייעם פרישן לעבן פון דער זשאַר-
 גאַנישער ליטעראַטור האָבן די סבאַרניקעס (זאַמלונגען), וועלכע האָבן אַנ-
 געהויבן צו ערשיינען אין דער לעצטער צייט; זיי, כמעט אינגאַנצן זיי, ,
 האָט מען צו פאַרדאַנקען דעם לעבעדיקן אויפֿריר, וואָס ס'איז געוואָרן.
 («די יודישע פּאָלקס־ביבליאָטעק», 1888, ב' 1, ז' 299).

די אַפטימיסטישע רייד וועגן דעם, אַז „אַפֿילו בלוט־שונאים וועלן זיך
 נישט דערוואַגן צו עפענען אַ מויל“, זענען געווען אַ שיין ביסל איבערגעטריבן.
 אדרבא, עס האָט זיך אַנגעהויבן אַ נייער אַנגריף, אַ געיעג קעגן דער יידי-
 שער שפּראַך און ליטעראַטור. און דאָס באַשטעטיקט דער זעלבער רבי קצין
 (י. ח. ראַוויצקי) אין צווייטן באַנד „די יודישע פּאָלקס־ביבליאָטעק“ (1889).
 אין דער הקדמה צו זיין אַרטיקל „נייע ביכער“, שטעלט ער זיך באַזונדערס
 אַפֿ אויף די אַנפּאָלן אויף די יידיש־שרייבער און ער זאָגט: „אין דער צייט,
 וואָס איר (די יידיש־שייבער — נ. מ.) האָט געמאַכט „ברכות“ און נישט
 אויפֿגעעהרט צו בענטשן די יידישע שרייבער, וואָס האָבן זיך אַראַפּגעלאָזט
 צו אייך און דערפֿאַנגט אייך אויך צו געניסן פון דער טייערער מתנה, וואָס
 גאָט האָט זיי געבענטשט, — אין דער זעלבער צייט האָבן זיך אויסגעריסן
 שרייבער אין די העברעאישע גאַזעטן און זענען אַרויס מיט קלות און גוואַלדן,
 אַנגעפּאָלן מיט זלוזים, כמעט אויסגעגאַסן די תוכחה אויף די אייגענע
 שרייבער, וועלכע איר בענטשט פון טיפּן האַרצן... סטייטש, אַזאַ רציחה אין
 דער וועלט, זיידענע שרייבער מיט איידעלע הענט זאָלן זיך גאָר אַפּגעבן מיטן
 פּראָסטן גראָבן עולם און שרייבן אינם מיאוסן שמוציקן זשאַרגאָן! לאַז די
 וועלט הערן אונזער „הזהרה“, קיינער זאָל חלילה נישט דערוועגן ווייטער
 אויפהויבן אַ האַנט צו שרייבן אין דעם פּאַרפֿלוכטן זשאַרגאָן, ימח שמו
 וזכרו!“ (ז' 272).

עס איז אינטערעסאַנט אַ בריוו פון דעם באַוואוסטן העברעאישן דיכטער
 יהודה לייב גאַרדאָן צו שלום־עליכמען וועגן דער יידישער שפּראַך. שלום
 עליכם איז געווען אַ שטאַרקער אַנהענגער פון י. ל. גאַרדאָן דעם משורר און
 ער האָט זיך צו אים געווענדט ווי צו אַ לערער, ער זאָל אים געבן אַן עצה
 ביים אַרויסגעבן די „יודישע פּאָלקס־ביבליאָטעק“. און הגם י. ל. גאַרדאָן
 האָט מיט צוויי יאָר פּריער אַרויסגעגעבן דאָס יידישע לידער־ביכל „שיחת
 חולין“ און אויך זיך באַטייליקט מיט אַ ליד „אַ ברכה“ אין דער „יודישער
 פּאָלקס־ביבליאָטעק“, אָבער דאָס שאַדט נישט צו שרייבן שלום־עליכמען
 אַזאַ בריוו (דער בריוו איז געשריבן אין רוסיש — זע „שלום עליכם בוך“,
 ז' 183): „איר פרעגט מיין מיינונג וועגן דעם זשאַרגאָן? אויב איר זאָגט
 מיר צו אַפּצוטיילן די זאָך פון דער פּערזענלעכקייט און די זשאַרגאָן־ליטע-
 ראַטור פון אירע שריפט־שטעלער, וועל איך אייך אָפּן זאָגן, אַז איך האָב

תמיד גערעכנט דעם קיום פון דעם דאָזיקן דיאַלעקט אינם מויל פון אונזער פאָלק פאַר דער סאַמע טרויעריקע דערשיינונג אין זיין היסטאָרישן לעבן. דאָס איז דער שאַנד־צייכן פון דעם געטריבענעם נע־ונדניק, און איך האָב עס גערעכנט פאַר אַ חוב פון יעדן געבילדעטן יידן צו באַמיען זיך, אַז ער זאָל ביסלעכווייז אָפגעווישט ווערן און פאַרשווינדן פון אונז. אים קאָן מען דולדן, ווי אַ נויטווענדיק שלעכטס, מיט אים מעג מען זיך באַנוצן ווי מיט אַ מיטל דורכצופירן די בעסטע אידעען אין אונזער פינסטערער מאַסע, נאָר בשום אופן נישט באַמיען זיך וועגן זיין באַפעס־טיקונג און זיין אויפבליאונג. דעם אמת געזאָגט, וואונדער איך מיד אויף אייך; איר שרייבט גוט אויף רוסיש און באַהערשט פראַכטפול אונזער ליטעראַרישע שפראַך (העברעאיש), — ווי אַזוי זשע קאָנט איר זיך אָפגעבן צו דער קולטור פון דעם זשאַרגאָן? איר פאַרמאָגט אַן צווייפל אַ פראַכטפולן שריפטשטעלערישן טאַלענט, אונזערע פינסטערע ברידער, דאָס ווייס איך, קוויקן זיך מיט אייערע ווערק, און איר האָט דאָס רעכט צו שרייבן אויף דעם דיאַלעקט וויפיל אייער האַרץ גלוסט, נאָר עס וואָלט געווען אַ זינד, ווען איר זאָלט נעמען דערציען אייערע קינדער אויף דער דאָזיקער שפראַך. דאָס וואָלט געווען אַרץ איינס, ווי אַז איר זאָלט זיי צווינגען זיך דורכשפאַ־צירן איבער אונזער נעווסקי פראַספעקט (די הויפט־גאַס אין פעטערבורג — נ. מ.) אין לייבסער־דאַקעס און מיט אַרויסגעשטעקטע שטיווילן.

ביז נאָר וויכטיק איז די געענדערטע מיינונג וועגן יידיש און דער יידי־שער ליטעראַטור פון שמעון דובנאָוו, וואָס איז געווען דאָן דער מאַסגעבנ־דיקער אויטאָריטעט אין דער רוסיש־יידישער פרעסע, אין דעם „וואַסכאָד“. עס זענען אַוועק נישט מער ווי צוויי יאָר, און אַט וואָס דער זעלבער קריטי־קוס־דובנאָוו שרייבט אין דעמזעלכן „וואַסכאָד“ (10, 1888): „אין אונזער ליטעראַטור — זאָגט ער — באַמערקט זיך זינט אַ קורצע צייט איינע זייער אַ מערקווירדיקע דערשיינונג. אַט די דערשיינונג קאָן מען בשום אופן נישט האַלטן פאַר אַ גיך־דורכגייענדיקע, עפעמערנישע; אדרבא, אורטיילנדיק לויט די אַלע סימנים, קאָנען מיר מיט זיכערקייט זאָגן, אַז מיר האָבן פאַר זיך אַ נייע גייסטיקע באַוועגונג, וואָס איז אַנגעפיקעוועט מיט גאַנץ וויכטיקע פאַלגן פאַר דער נאָענטער צוקונפט און וואָס קאָן אַרויסרופן אויף דער ליי־טעראַרישער אַרענע פיל נייע כחות צו פאַרגרעסערן די לייענער־מאַסע מיט אַ נייעם פילצאָליקן קאָנטיגענט“.

„מיר ריידן איצט — שרייבט ווייטער קריטיקוס־דובנאָוו — וועגן דער פראַגרעסיווער אַנטוויקלונג פון דער זשאַרגאַנישער ליטעראַטור, וועגן דער באַשטרעבונג פון דער פאַלקס־שפראַך פון די יידישע פאַלקס־מאַסן — דעם

אזוי גערופענעם זשארגאן — צו ווערן אַ לײַטעראַרײַשע שפראַך און צו באַ-
שאַפן איר אײַגענע לײַטעראַטור, וואָס איז מער צוגעפאַסט צו די גײַסטיקע
באַדערפענישן פונם המון, ווי די שוין עקזיסטירנדיקע לײַטעראַטורן אויף
העברעאיש און רוסישע שפראַכן. אַט די באַשטרעבונג האָט זיך אַרויס-
באַוויזן מיט אַ באַזונדערער קראַפט אין די סאַמע לעצטע יאָרן. פאַר אונ-
זערע אויגן קומט פאַר אַ דערפרייענדיקער איבערגאַנג אינם זשאַרגאַן, —
פון לײַכטע „לובאַק“־ווערק, מיט וועלכע ס'האַט זיך באַין ברירה געשפּייזט
דער המון, צו ערנסטע ווערק, וואָס וועקן דעם געדאַנק, וואָס ברענגען אַרײַן
אַ פרוכטבאַרן דערפרישנדיקן שטראַם אין דעם פאַלקס־אינטעלעקט. מיר
זען אין דער יונגער זשאַרגאַנישער לײַטעראַטור פּילצוזאַגנדיקע אַנהויבן
פון אַ שטייגער־בעלעטריסטיק. מיר זען טאַלאַנטפולע שרייבער, וואָס
טרעטן אַרויס מונטער, מיר באַמערקן דעם אויפקום פון אַ פּעריאָדישער
פּרעסע, וואָס באַפרידיקט די אינטערעסן פון אַ געוויסן טײַל פון לײַענענ-
דיקן עולם, בקיצור, מיר זענען עדות פון אַ נייער אַרגאַניזירונג פון אַ פאַלקס־
לײַטעראַטור, וואָס איז דורכגעדורנגען מיט פאַרשיידנאַרטיקע שטרעבונגען
און וואָס פאַרשטייט גוט די אויפגאַבן און פאַדערונגען פון דער היינטיקער
צײַט.

און קריטיקס־דובנאַוו פּרעגט זיך אַלײַן: „איז נאַרמאַל אַט די דערשיי-
נונג? זענען געזעצלעך אַט די באַשטרעבונגען? מיר וועלן שטעלן די פּראַגע
פּינקטלעכער: דאַרף מען רעכענען אַט די דערשיינונג פאַר אַ נאַטיר-
לעכע, וואָס איז אַרויסגערופן מיט דעם אַנטוויקלונגס־גאַנג פון דער
רוסיש־ידישער מאַסע, מיט אירע אַלגעמײנע באַדערפענישן, אַדער עס
שטאַמט פון אַ צופעליקן צונויפטרעף פון אומשטענדן, אַ קאַפּריז פון אונזער
קרענקלעכער עפאַכע?“ און געשטעלט אַט די פּראַגן, פּרוואווט קריטיקס־
דובנאַוו ערנסט און אויסשעפּנדיק צו געבן אַן ענטפּער אויף זײ. ער שטעלט
זיך אָפּ אויף די געזעלשאַפּטלעך־קולטורעלע שטרעמונגען אין יידישן לעבן,
אויף די לײַטעראַטורן, וואָס זענען געשאַפן דורך דעם יידישן פאַלק אין
העברעאיש און רוסיש. לסוף גײט ער איבער צו די שאַפונגען אין דער
יידישער שפראַך. ער באַהאַנדלט די פאַרשיידענע פאַרמען פונם פאַלקס־
שאַפן אין יידיש און ער זאָגט: „די ערשטע ערנסטע בילדלעך אויף זשאַרגאַן
זענען אויפגענומען געוואָרן דורך דעם רוב אויפגעקלערטע מענטשן מיט
אומצוטרוי און אַפילו פּײַנטלעך.“

קריטיקס־דובנאַוו קומט דערנאָך צו אַ וויכטיקן געדאַנק, וואָס האָט
געוויס אויסגעזען אין יענער צײַט גאַר נײַ: „ווייל משפט נאַר אפּרײַאָרײַ:
אַ ראַמאַניסט, אַ דערציילער, וואָס באַשרײַבט דאָס יידישע פּשוט־המונישע
שטייגער־לעבן אויף רוסיש אַדער העברעאיש, איז געצוואונגען איבערצוועזן

די שמועסן און געדאנקען פון די פערזאנען, וואָס פיגורירן אין ווערק פון זשאַרגאָן אויף דער שפּראַך, וואָס ער שרייבט. ווייל אָט די העלדן ריידן און דענקען אין זשאַרגאָן. דער זשאַרגאַנישער שרייבער אָבער דאַרף נישט אַנקומען צו אַזעלכע אומפינקטלעכע און ניט־גענויע באַשרייבונגען. ער קאָן איבערגעבן די רייד פון די טיפּן ווי עס איז אין דער ווירקלעכקייט. הייסט עס, אַז ביי שילדערונגען פון יידישן לעבן איז זשאַרגאָן אפילו מער־צוגעפאַסטער ווי די רוסישע און העברעאישע שפּראַכן.

די אויטאָריטעטע מיינונג פון קריטיקוס, און דערצו נאָך אין דעם רר־סיש־יידישן זשורנאַל „וואַסכאַד“, האָט געהאַט אַ גרויסע באַדייטונג און געהויבן די מערכה און די חשיבות פון דער יידישער שפּראַך מיט דער יידי־שער ליטעראַטור. דאָס האָט אויך צוגעגעבן מוט די יידישע שרייבער. מיר זעען עס באַשיינפערלעך אין די בריוו פון שלום־עליכם צו ש. דובנאַוו פון יענע יאָרן, 1888—1889. דער באַקאַנטער יידישער דיכטער (דאָן בעיקר געשריבן רוסיש) ש. פּרוג, האָט אין אַ בייסיקן פעליעטאַן אונטערן נאָמען „צופעליקער פעליעטאַניסט“ אין דעם „וואַסכאַד“ אָפּגעהווקט פון יידיש און אַנגערופן די שפּראַך „צייטווייליק און אומפאַרמיידלעך שלעכטס“. גלייכצייטיק האָט ער אויך אַנגעגריפן שלום־עליכמען, דעם דעמאָלסדיקן אַפּאָסטאָל פון יידיש. שלום־עליכם האָט אַנגעשריבן אַ בריוו אין דער רע־דאָקציע, און אַ דאַנק דער באַמייאונג פון ש. דובנאַוו, איז דער בריוו פאַר־עפנטלעכט געוואָרן. שלום־עליכם איז געווען ביז גאַר דאַנקבאַר ש. דובנאַוו פאַר אָט דער טובה און אין זיין בריוו (סעפטעמבער, 1888) שרייבט שלום־עליכם צווישן אַנדערן: „איך ווייס נישט, מיט וואָס איך קאָן אייך דינען פאַר דער גרויסער טובה, וואָס איר האָט מיר געטאָן. איך בין פולשטענדיק זיכער, אַז אַן אייער מיטווירקונג וואָלט דער בריוו נישט געדרוקט געוואָרן...

— — — איך האָב בלויז געוואָלט פאַר די לעזער פון „וואַסכאַד“, וואָס ס'רוב פון זיי קוקן אויף זשאַרגאָן מיט די אויגן פונם „צופעליקן פעליעטאַ־ניסט“, אַוועקשטעלן מיין געליבטן יידיש אין אַ שענערן ליכט, אַזוי ווי ער (דער יידיש־שון) פאַרדינט, מיט וואָס איר, ווי איך זע, זייט אויך מסכים. צום באַדויערן, טיילן נישט קיין סך אונזער מיינונג. אַנדערע קוקן באמת אויף אונז ווי אויף קליינע מענטשעלעך, פינפערלעך; אַנדערע הויבן מיט די אַקסען פון פאַרוואונדערונג, אַנדערע, ווידער, וואָס קוקן אויף דער נִי י ע ר ליטעראַטור דורך די געלע אויגן פון שנאה, ווערן פאַרברענט פון כעס. אין אָט אַזעלכע באַדינגונגען קומט אונז אויס צו אַרבעטן... דאַרף איך אייך דעריבער דאַנקען פאַר אייער מיטהילף“.

ניט גאַר קיין געהויבענע מיינונג וועגן דער יידישער שפּראַך און דער דאַמאָלסטדיקער יידישער ליטעראַטור האָבן געהאַט אויך יידישע שרייבער,

וואס האָבן געשריבן דורכאויס אין יידיש. ש. דובנאָוו גיט איבער אייניקע אויסזאָגן פון יעקב דינענזאָנס בריוו צו אים פון די יאָרן 1889—1890. אין אַ העברעאישן בריוו פון אַפּריל 1889 שרייבט אים יעקב דינענזאָן: „אַרעם און קליין איז אונזער זשאַרגאַנישע ליטעראַטור...“ אין אַ צווייטן בריוו (אַפּריל 1890) אַנטוויקלט דינענזאָן דעם געדאַנק, אַז מען דאַרף „די זשאַרגאַנישע ליטעראַטור צופאַסן נאָר צו די נידעריקע פאַקס־שיכטן און ניט אויפהויבן זי צום ראַנג פון אַ פּרשטענדיקער און מאַדערנער ליטעראַטור...“ און אַט וואָס יעקב דינענזאָן זאָגט וועגן דער יידישער שפּראַך: „אונזער אומגאַנגס־שפּראַך, זי האָט קיין תּכּלית און קיין האַפענונג נישט; זי קאָן נאָר דינען אַלס אַ בילדונגס־מיטל פאַר יענע מאַסן, וואָס פאַרשטייען ניט קיין אַנדערע שפּראַך... איך בין איבערצייגט, אַז ניט לאַנג וועט דויערן דער וואַקס פון דערדאָזיקער פאַרדאַרבענער שפּראַך.“ (זע ש. דובנאָוו — „פון זשאַרגאַן צו יידיש“, ז' 29).

וואָס דאַרף מען מער ? אַליין דער „רעדאַקטאָר“ אַרויסגעבער פון „יודי־שעס פאַלקסבלאַט“ ישראל לעווי, וואָס האָט אַ צייט אַרויסגעגעבן דעם איינציקן שריפט אין יידיש, האָט געשריבן פאַלגנדיקס אין זיין צייטשריפט וועגן דער יידישער שפּראַך: „מיר האָבן שוין נישט איין מאַל אָפּן אַרויס־געזאָגט, אַז דער זשאַרגאַן — דאָס איז אַ נגע צרעת, וואָס פאַרלויפיק מוז מען ליידן פון אים... מיר האָבן געהערט פון גאַנץ קלוגע, און אפילו אמתע פאַטריאַטן, וועלכע מיינען, אַז דער זשאַרגאַן דאַרף אונז שוין הייליק זיין, ווייל מיר נוצן שוין אים זייער לאַנג און מיר זענען מיט אים דורכגעגאַנגען אַ גאַנצע שול פון צרות; נאָר דאָס איז ניט ריכטיק: שמוץ בלייבט שמוץ אפילו, אַז עס איז געבאָרן אין אַ מקום קדוש און עס קען קיינמאַל נישט הייליק ווערן... מיר קענען נאָר פון דעם טיפּסטן האַרצן אָפּן מיט אַ ריינעם ערנסט ווינטשן, אַז גאָר בקרוב הימים זאָלן מיר מער קיין אַבאַנענטן נישט האָבן, ווייל זיי וועלן שוין קענען לייענען עטוואָס בעסערס. נאָר די עצה, רעכענען מיר, בין איך מחויב אייך, לייב לעזערס, צו געבן: היט אייך אַליין פון די אַלע שמוץ, דען שמוץ מוז זיך אַנקלעפּן, ווי מען רייבט זיך נאָר אַרום אים; נאָר פון אייך אַליין איז אָפהענגלעך, אַז דער שמוץ זאָל נישט אַריינקומען אין אייערע צימערן און אַנדערע קענען דאָ אייך ניט העלפּן... דאַכט זיך, איך האָב נישט איין מאַל געזאָגט בפרהסיא, אַז איך האָב פיינט דעם זשאַרגאַן אַ סך ערגער אַלס אַ שפּין, אַז איך וואָלט דאַנקען גאָט, אַז מיין אַרגאַן זאָל אונטערגיין, ווייל קיינער וועט אים שוין נישט דאַרפן לעזן.“ אַזוי האָט מיט אַ 50 יאָר צוריק געשריבן אַליין דער „רעדאַקטאָר“ אַרויסגעבער פון אַ יידישער צייטשריפט.

די יאָרן 1888—1890 זענען אויך ביז גאָר וויכטיקע דאַטעס פאַר דער

יידישער ליטעראטור דערמיט, וואָס אין אָט די יאָרן האָט זיך פונסניי צע-
 בליט שלום יעקב אַבראַמאָוויטש און מיט אַ נייעס פאַרמעסט זיך ווידער
 גענומען מייסטערעווען זיינע ווערק; אין אָט די פּאָר יאָר איז שלום עליכם
 אַרויסגעוואָקסן פון סתם אַ שרייבער, וועלכער פאַרשיט פרעמדע רעדאַקציעס
 מיט זיינע פאַרשיידענע, נאָך ניט אינגאַנצן צייטיקע ווערק, וואַרפט זיך אָן
 ביי דעם „משוגענעם“ רעדאַקטאָר לעווי, וואָס איז אַ שונא־יידיש און אַ ניט-
 פאַרגינער שלום-עליכמען, — אין אַ גרויסן יידישן פאַלקס-שרייבער מיט גאָר
 ניט געדאַכטע מאַסן און פערספעקטיוון, ער הויבט אָן אַרויסגעבן זאַמל-
 ביכער „די יודישע פאַלקס-ביליאַטעק“ מיט אַ פאַרנעם, וואָס איז נאָך נישט
 געווען ביי יידן און מאַכט ממש אַ רעוואָלוציע אין דער יידישער ליטעראַ-
 רישער וועלט; אין 1888 קומט פאַר אין זאַמאַשץ ביי לובלין אַ וואונדער-
 באַרע איבערוואַנדלונג פון אַ פּראָווינציעלן פּריוואַט אַדוואָקאַט אין אַ גרויסן
 יידישן דיכטער און שרייבער, — פון לעאַן פּרץ — יצחק לייבוש פּרץ. אין
 1888 פאַרעפנטלעכט ער ביי שלום עליכמען זיין באַלאַדע „מאַניש“, — זיין
 ערשט געדרוקט ווערק אין יידיש, און זינט דאָן טרעט ער אַריין אין דער
 יידישער ליטעראַטור צו פאַרנעמען אַרום מענדעלע און שלום עליכם דעם
 אַנגעזעענסטן אַרט.

אָט די דריי גרויסע קינסטלער, אָט די וויכטיקע צענטראַלע נעמען
 אין דער יידישער ליטעראַטור פאַרבינדן און פאַרקניפן זיך אין אָט דער צייט-
 פאַר ווייטערדיקע גרויסע פאַרמעסטן אין דער וואַקסנדיקער יידישער לי-
 טעראַטור, וואָס איז דאָן, אין אָט די עטלעכע יאָר, אַרויס פון איר ווינקל, פון
 דער ספּעציעלער געטאָ, וואָס איז געשאַפן געוואָרן פאַר איר אין דער יידי-
 שער וועלט, אויף אַ ברייטן וועג, אויף דעם דרך המלך פון דעם יידישן שאַפן.

עס איז דאָן פאַרגעקומען ניט נאָר אַן ענדערונג, אָן איבערבראָך אין דער
 באַציאונג צו דעם גערודפּטן, פיל-געפלאַגטן יידיש-שון, נאָר עס איז אויך
 פאַרגעקומען אַ טיפע ענדערונג, אַ וויכטיקער איבערבראָך אין דער יידישער
 ליטעראַטור און אין דער יידישער שפּראַך.

ש. י. אַבראַמאָוויטש האָט אין אָט דער צייט זיך פאַרמאַסטן אויף זיין
 „ווינטשפינגערל“, און ער שרייבט דאָן (14טן מאַי 1888) צו זיין פריינד
 י. ל. בינשטאַק: „...איצט שרייב איך אַ נייע זאַך „דאָס ווינטשפינגערל“,
 ס'וועט דאכט זיך אין אייניקע הינזיכטן, זיין דאָס געראַטנסטע פון אַלע
 מיינע ווערק.“ אין אַ צווייטן בריוו (21טן יוני 1888) שרייבט ווידער מענ-
 דעלע צו י. ל. בינשטאַק: „איך האָב די לעצטע צייט געאַרבעט ווי אַן אַקס,
 און כּיהאַב זייער פיל געשריבן. איך בין איצט אין גאַנצן אוועק אין דער
 וועלט פון פּאָעזיע, דאָרטן איז מיין טרייסט, דאָרטן רו איך אָפּ פון די לעבנס-“

זאָרגן. די מוזע איז צו מיר וואויל גענויגט און איך שרייב און שרייב מיט אַ ברען, ווי אין די יונגע יאָרן“.

ביי מענדעלען האָט זיך אָנגעהויבן מערקן דער נייער צופֿולס פֿון שאַפֿע־רישע כוחות מיט אַ פֿאַר יאָר פֿריער, אַרום 1884. עס איז געווען נאָך דעם, ווי עטלעכע יאָר, פֿון 1878 ביז 1884, „האַבן די צרות אין דער לעצטער צייט פֿאַרשטיינערט אים דאָס האַרץ, אַזוי אַז די צונג האָט זיך אים ניט גע־לייגט צו ריידן און די האַנט צו שרייבן אַ וואָרט“ (ווידמונג אין דעם בוך „דער פֿריזיוו“, וואו ער שילדערט דעם געמיט־צושטאַנד, וואָס האָט אים באַהערשט די לעצטע יאָרן). מענדעלע שרייבט: „עס האָט אין מיר זיך געעפֿנט אַ פֿרישער קוואַל הייסע געפֿילן און מיך אַ ברען געטאָן אויסצוגיסן זיי אין ווערטער פֿריי פֿאַר דער גאַנצער וועלט. דאָס איז יענער ברען, וואָס וועקט אין וועסנע אויף דאָס באַטריבטע און פֿאַרוואַגלטע זומער־פּוּיגעלע, ערגעץ אין דער פרעמד, צוריקצוקערן זיך ווידער אַהיים צו זיין נעסט און צו זיין פֿריערדיק שטייגער לעבן...“

וואָס שלום עליכם זאָמליכער האָבן באַדייט דאָן, אין יענער צייט, האָבן מיר שוין באַוויזן פֿריער. עס איז וויכטיק אונטערצושטרעכן, אַז ניט נאָר, וואָס שלום עליכם האָט סטימולירט אַנדערע, צוגעצויגן פֿאַרשידענע עלטערע שרייבער, „פֿאַריידישט“ פֿאַרפֿרעמדטע ייִדישע שרייבער. גלייכצייִטיק האָט שלום עליכם גופּא זיך פֿאַרנומען אויף נייע וועגן, דערפֿילט אין זיך זיין אייגענע שרייבערישע גבורה און זיך אויך „זעלבסטבאַשטימט“. י. ד. בערקאוויטש, דער ביאַגראַף און דער קענער פֿון שלום־עליכם, זאָגט אין זיין אַרטיקל „ביים וואַרשטאַט“ (אינם „שלום־עליכם בוך“ ז' 318): „דער ברייטער שעפֿערישער וועג פֿון שלום עליכם הויבט זיך אָן מיט דער דער־שיינונג פֿון זיין „פֿאַקסיביליאַטעק“, אין וועלכער ער איז אַרויסגעקומען מיט זיינע ערשטע צוויי צייטיקע קינסטלעריש־געלייטערטע ווערק „סטעמ־פעניו“ און „יאַסעלע סאַלאַוויי“. ו ו אַ ס ער האָט געשאַפֿן אויף דעם דאָ־זיקן אַפֿענעם וועג — איז גענוג באַקאַנט צו יעדן איינעם פֿון זיינע לעזער“.

באַזונדערס דאַרף מען באַצייכענען, אַז דאָס יאָר 1888 איז געווען פֿאַר פֿרצן גאָר אַ וויכטיקס. אין אַט דעם יאָר איז פֿאַרגעקומען דער קער פֿון פֿרצן צו דעם ייִדישן שאַפֿן, וואָס האָט אַדאַנק פֿרצן אין די קומענדיקע יאָרן באַקומען גאָר אַן אַנדער אויסזען און כאַראַקטער. מיר דאַרפֿן געדענקען, אַז אין 1888 איז שוין פֿרץ אַלט געווען אַ 37—38 יאָר (מיט אַ צען יאָר עלטער פֿון שלום־עליכמען!). ער איז שוין געווען גענוג באַקאַנט אין דער העברעאישער ליטעראַטור דורך זיינע העברעאישע ליִדער, דערציילונגען, וואָס ער האָט פֿון צייט צו צייט דאָ און דאָרטן געדרוקט. אין ייִדישן אַבער האָט ער נאָך גאָר ניט געהאַט פֿאַרעפֿנטלעכט. אין אַ בריוו צו ש'ע (17טן

מאי 1889) זאגט פריץ: „איך קוק ניט אויפן „זשארגאן“ ווי אויף אַ כלי שני, נישט ווי אויף אַ פארמיטלונג, וואָס גייט אַריבער. איך וויל, עס זאָל ווערן אַ שפראַך, און דעריבער דאַרפן מיר פאַרברייטערן און פאַרמערן אירע אוצרות און צוגעבן יעדע רגע אַלץ־נייע אויסדרוקן, אַז דער שרייבער זאָל ניט זאָגן, מיר איז ענג דאָס אַרט“...

פריץ, נאָך איידער ער האָט אָפּגעדרוקט זיין ערשט ווערק, האָט ער שוין געהאַט גאָר גרויסע פּאָדערונגען און אויסבליקן פאַר דער יידישער ליטעראַטור. עס זענען אים ענג די ראַמען, וואָס מען שטעלט אַרום דעם יידישן שאַפן. ער פאַרלאַנגט פּונאַנדערצוואַרפן די מחיצות, ער פּאָדערט צו ענדערן די פאַרמען און דעם אינהאַלט. „כל זמן — שרייבט פריץ אין אַ בריוו צו ש'ע יולי 1888 — אונזערע ברידער וועלן ניט קענען באמת זעטיקן זייערע נשמות מיט דער יידישער ליטעראַטור, כל זמן זיי וועלן ניט געפינען אין דער ליטעראַטור דאָס אמתע וויסן, וועט די ליטעראַטור זיין ניט מער ווי אַן אומנוצלעך שפּילכל“.

1888 איז אַ וויכטיקע דאַטע אין אונזער קולטור־געשיכטע. דאָן איז פאַרגעקומען דער איבערבראַך אין אונזער קולטור־וועלט, אין אונזער ליטעראַטור.

ביז 1888 האָבן מיר געהאַט איינצולע, אָפּגעזונדערטע שרייבער, וואָס האָבן געשריבן אַמאָל אַ ווייץ זשאַרגאָן.

פון 1888 האָבן מיר באַקומען אַ יידישע ליטעראַטור מיט יידישע שרייבער.

.1938

דורות און תקופות אין דער יידישער ליטעראטור

I

עס איז שוין ביי אונז אזוי אָנגענומען איינצוטיילן די יידישע ליטעראטור אין דורות:

צום ערשטן דור געהערן — מענדעלע מוכר ספרים, י. י. ליינעוואַסקי, שלום עליכם, י. ל. פּרץ, און אויך יעקב דינעוואַן, מ. ספעקטאָר, ש. פּרוג, דוד פּרישמאַן, ש. אַנסקי, מ. י. בערדיטשעווסקי, און די אַמעריקאַנער — מאַריס ווינטשעווסקי, מאַריס ראָזענפעלד, דוד עדעלשטאַם, י. באַוושאווער, יהוָאַש, א. ליעסין און אויך לעאַן קאַברין, דוד פינסקי, ז. ליבין א"צ.

דער צווייטער דור — אברהם רייזען, ה. ד. נאַמבערג, שלום אַש, פּרץ הירשביין, ז. שניאור, ח. נ. ביאַליק, יונה ראָזענפעלד, ליפּמאַן לעווין, י. ד. בערקאוויטש, און די אַלע אַנדערע, וואָס זענען אויפֿגעקומען אָנהייב 20טן יאָרהונדערט און זיי זענען מיט זייערע ערשטע ליטעראַרישע שריט פאַרבונדן מיטן "יוד" און מיטן "פּריינד".

דער דריטער דור — דוד נאיינהאַרן, א. ווייטער, ל. שאַפּיראַ, דוד בערגעלסאָן, דער נסתר, אליעזר שטיינבאַרג, פ. בימקא, ז. י. אַנכי, צבי הירשקאן, ב. לאַפּין, א. קאַגאַנאווסקי, משה טייטש, דן קאַפּלאַנאָוויטש און די גאַנצע גרופּע "יונגע" אין אַמעריקע — י. אַפּאַטאַשו, דוד איגנאַטאָוו, מ. י. חיימאוויטש, א. ראַבאַני, מ. ל. האַלפּערן, משה נאַדיר, מאַני לייב, זישא לאַנדוי, י. י. שוואַרץ, ה. לייזיק, ה. רויזענבלאַט, י. ראַלניק, מנחם, י. סלאָנים און די איבעריקע פון די "שריפטן" און זאַמל־ביכער, וואָס האָבן אָנגעהייבן צו דערשיינען זינט 1912 און ווייטער.

דער פערטער דור — די מלחמה און רעוואָלוציע שרייבער — י. זינגער, ז. סעגאַלאַוויטש, ב. עפעלבוים, מ. אַלטמאַן, עוזר וואַרשאַווסקי, א. מ. פּוקס, ש. האַראַנטשיק, אברהם זאַק, ל. אַליצקי, מ. קול־באַק, יהושע פּערלע, משה באַראַדערוואַן, אהרן ציטלין, פּסח מאַרקוס, ל. מילער, ב. גלאַזמאַן, א. לעיעלעס, ב. י. ביאַלאַסטאַצקי, י. גלאַדשטיין, ז. וויינפּער, אפרים אויערבאַך, ש. מילער, אהרן קורץ, משה שיפּריס, א.

לוצקי, מלך ראויטש, א. צ. גרינבערג, א. קאצינזע, ק. מאלאדאווסקי, י. ראבאן, דוד האפשטיין, אשר שווארצמאן, ל. קוויטקא, פריץ מארקיש, איזי כאריק, ישראל שטערן, איציק פעפער, איציק קיפניס, א. קושניראוו, ע. פיניבערג, ד. טשאַרני, י. א. ראַנטש, אהרן ראַפּאָפּאָרט און נאָך אין אַמע־ריקע, ראַטנפּאַרבאַנד און פּוילן.

דער פּינפּטער דור — אויפגעקומען די לעצטע צענדליגע יאָר — רחל ה. קאַרן, יעקב שטערנבערג, איציק מאַנגער, אסתר שומיאַ טשער, מלכה ל. ו. בורשטיין, חיים גראַדע, מעינקע קאַץ, מ. א. סול, מאַרטין בירנבוים, ש. אפּטער, ל. ראַשקין, י. פּאַפּערניקאָוו, י. אשענ־דאַרף, ב. שאַפּער, ק. לייס, ב. העלער, ב. וויינשטיין, ל. טרייסטער, ב. דעמ־בלין, ח. סעמיאַצקי, רייזל זשיכלינסקי, א. סוצקעווער, לייזער וואַלף, א. וואַלער, י. רובינשטיין און די אַלע, אַלע יונגע שרייבער, דיכטער און פּראָזאַאיקער, וואָס מיר פּאַרמאַגן איצט אין גאָר דער וועלט.

די רשימה איז, פּאַרשטייט זיך, ווייט־ווייט נישט קיין פּלע און עס גייט אונז דאָ נישט אין אויסרעכענען אַלע, אַלע נעמען, וואָס זענען טע־טיק און זענען געווען טעטיק און שאַפּעריש אין דער ייִדישער ליטעראַטור. עס איז וויכטיק בכלל די פּאַנאָדערטיילונג פון די שרייבער אויף דורות, ווי עס איז אָנגענומען אין דער קריטיק און ביים לייענער־עולם. לויט די יאָרן קומט אויס פּיִער־אַזוי:

דער ערשטער דור שרייבער געהערט מיט זיין אויפקום צו די 70ער, 80ער יאָרן און זיין פּאַנאָדערטיוואַקס ציט זיך ביז אַרום סוף 19טן יאָר־הונדערט; דער צווייטער דור — זיין אויפבלייבט זיך אָן אַרום 1901; דער דריטער דור קומט אויף אין און נאָך די רעוואַלוציע־יאָרן פון 1906-1907; דער פּערטער דור וואַקסט אַרויס אין די מלחמה־און רעוואַלוציע־יאָרן פון 1914-1919; און דער פּינפּטער דור איז אויפגעקומען די לעצטע עטלעכע יאָר, זינט 1930 פּערך.

אַזוי זעט אויס אין אַלגעמיין, די אָנגענומענע קלאַסיפּיקאַציע אין דער ייִדישער ליטעראַטור. אין אַלגעמיין, ווייל ביי יעדן פון די שרייבער זענען דאָ ספּעציפּישע און אייגנאַרטיקע באַדינגונגען, וואָס לאָזן אים נישט אין גאַנצן, ווי ער שטייט און גייט, און מיט זיין אַנטוויקלונג אונטערפּאַלן אונטער די אַלע כללים און אייגנשאַפטן פון דעם געגעבענעם דור.

אַז מיר הייבן אָן טיפּער זיך צוקוקן צו דעם גאַנג פון דער ייִדישער ליטעראַטור און פון יעדן שרייבער באַזונדער און הייבן אָן צו מאַכן פּאַר־לייכונגען מיט אַנדערע ייִדישע שרייבער און זייערע ווערק פון דעם געגע־

בענעם דור, זעען מיר איין, אז אָט די פּאַנאַדערטיילונג אויף דור ו ת קאָן נישט אָנגעווענדט ווערן אין איין מאָס פאַר אַלע שרייבער, וואָס האָבן אפשר אין פּלוג, אויבנאויפיק אַלגעמיינע, פאַראַלגעמיינערטע שטריכן און אייגנשאַפטן.

עס איז כּלל נישט לייכט אַריינצונעמען אַלע שרייבער אין די פאַרטיקע ראַמען פון דורות.

מיר זענען געוואוינט אין איין אַטעם אָפּזאָגן „מענדעלע, שלום עליכם, פּרץ“ — אָבער לאַמיר נישט פאַרגעסן, אז שלום עליכם, ווען ער האָט זיך פאַרמאָסטן צו שרייבן אויף אַן אמת, אין יאָר 1888, האָט ער אָנגערופן זיין בן־דור, זיין מיטצייטלער מענדעלע מוכר ספרים — „זיידע“. ווען ער, שלום עליכם, האָט אָנגעהייבן צו שרייבן יידיש, איז שוין מענדעלע געשטאַנען גען גאַנצע 25 יאָר אין דער יידישער ליטעראַטור. און די ערשטע ווענדונג פון דעם יונגען שלום־עליכם איז געווען די באַגריסונג (אין דער רוסישער שפּראַך) צום בעל־יובר. אין אָט דעם בריוו רעדט ער צו מענדעלען, „ווי אַ יונגער, נאָר פייערדיקער פאַררער פון זיין, מענדעלעס, טאַלענט“, און ער אַליין, שלום־עליכם, האָלט נאָך גאָר פון פאַרנט: „איך האָב מיט מיינע אומבאַדייטנדיקע אַרבעטן נאָך גאַרנישט געגעבן, — דערפאַר אָבער וואָס פאַר אַ צוקונפט עס שטייט־פאַר פאַר מיר, ווי פאַר אַן אָנפאַנגער, וואָס פאַר אַ ברייט פעלד פאַר יעדן איינעם, וואָס ווינטשט צו ווידמען זיין צייט דער עבודה אויפן מזבח פון אונזער פאַלקס־מוזע“.

און אוודאי איז געווען אַ גרויסער מהלך, אַ דיסטאַנץ צווישן מענדעלען און פּרץ, — סיי אין דעם אינהאַלט, סיי אין דער אויפפאַסונג פונם יידישן לעבן און נאָך מער — אין די פאַרשיידענע השפּעות, וואָס פּרץ האָט אויף אַזאַ ליידנשאַפטלעכן אופן אויפגענומען אין זיך.

גרויסע ווידערשפרוכן און ווידעראַנאָדן זענען אַן ספק געווען צווישן די אַלע אַנדערע שרייבער, וואָס לויט זייערע יאָרן און לויט דער צייט פון זייער דירעקטער ווירקונג האָבן זיי געהערט צום ערשטן דור יידישע שרייבער. פרישמאַן און שלום עליכם, אַנסקי און ספּעקטאָר — ווי פאַרשיידן זענען זיי מיט דעם קרייז אינטערעסן, מיט די קעגנזייטיקע ווירקונגען אין דער יידישער וועלט און אין דעם יידישן שאַפן! אי פרישמאַן, אי אַנסקי, אי בערדיטשעווסקי וואָלטן לויט זייער איבערווייניקסטער גייסטיקער וועלט, לויט זייער טעמאַטיק, לויט די פאַרשיידענע קרייצונגען, וואָס מיר זעען אין זיי — זייער גאַנצער געראַנגל פון „יידישקייט“ און „וועלטלעכקייט“ — וואָלטן זיי גיכער געהערט צום צווייטן דור, הגם לויט די יאָרן פון זייער אָנהייב, פון זייערע ערשטע טריט געהערן זיי צו די סוף־ער יאָרן. דוד פרישמאַן האָט דאָך פאַרעפנטלעכט זיין פּאָעמע „אופיר“ צוזאַמען מיט

פרץ, וואָס האָט אין דער זעלבער „יהישיע פּאָלקס־ביבליאָטעק“ פון שלום עליכם אין 1888 אָפּגעדרוקט זיין ערשט ווערק אין יידיש „מאַניש“.

אַז פּרץ האָט זיך געהאַלטן זייער ווייט פון מענדעלעס שאַפּונגס־וועלט — איז באַקאַנט. עס איז אינטערעסאַנט די שטעלע פון פּרצעס רעדע אויף דער טשערנאָוויצער שפּראַך־קאַנפּערענץ, אויגוסט 1908, ווען ער האָט דערמאַנט מענדעלען:

„ . . . מיר מוזן אויך היינט געדענקען אָן יענעם גרויסן מאַן, וואָס איז צום ערשטן מאָל אַרויסגעטרעטן אין דער מאַדערנער, אייגנטלעכער יידישער ליטעראַטור, וואָס האָט אונז געשענקט די ערשטע קלאַסישע ווערק אין דער יידישער שפּראַך, און וואָס איז ליידער דאָ נישטאַ: אָן מענדעלע מוכר ספרים!“

אין אַן אַנדער רעדע, געהאַלטן אין 1910, האָט פּרץ באַרירט די פּראַגע וועגן דער יידישער ליטעראַטור און אָנגעוויזן אויף דער באַזונדערער אויסטערשיקייט פון אַ ליטעראַטור, וואָס איז נאָך אַזוי יונג: „אַ ליטעראַטור, וואָס אירע שעפּער האָבן נאָר איין מצבה אויפן בית עַלמין (אייזיק מאיר דיק), און דער עלטסטער נאָך אים (מענדעלע) האָט ערשט נישט דאַנג גענומען אַן אַנטייל אין אַ ליטעראַרישן אַוונט אין אַדעס צוזאַמען מיט זיינע יינגסטע אוראייניקלעך . . .“

עס איז קיין ספק נישט, אַז פּרץ האָט זיך געהאַלטן נעענטער, לויט זיין איבערווייניקסטן דראַנג, „צו די אוראייניקלעך“ ווי צום „עלסטן“ יידישן שרייבער.

עס איז אויך געלעגן אַ טיפּער אונטערשייד צווישן שלום עליכם און פּרץ. אין יאָר 1888, ווען פּרץ, דאָן נאָך נישט פאַרעפּנטלעכט אין יידיש קיין איין זאַך, שרייבט בריוו צו שלום עליכם, גיט ער אַליין אָן, אין אַט די בריוו, דעם אונטערשייד, די קעגנזאַצן, וואָס עס זענען דאָ צווישן אים און שלום עליכמען און אויך מענדעלען. ער שרייבט אין זיינעם אַ בריוו צו שלום־עליכמען: „איך ווייס די אַרבעט פון מיין האַר: זיין ווילן און שטרעבן איז (אויף וויפיל איך האָב געקאַנט פאַרשטיין) צו שרייבן צוליבן עולם, וואָס רעדט זשאַרגאַן פון זשאַרגאַנען־לאַנד, און איך שרייב צו ליב־זיך, צוליב מיינן האַר וועגן, און אויב איך דערמאָן מיך אַמאָל אָן דעם לעזער, איז ער פון אַ העכערער מדרגה פון דער געזעלשאַפט, ער איז דער מענטש, וואָס האָט געלייענט און געלערנט אין אַ לעבעדיקער שפּראַך.“ אין אַ צווייטן בריוו פון יענער צייט שטעלט אַרויס פּרץ אַזעלכע פאַדערונגען צו דער יידישער ליטעראַטור: „אַז מיר ווילן אַריינברענגען נייע געדאַנקען, מוזן מיר געבן אויך נייע פאַרמען, נייע אויסדרוקן, ווייל דער אַלטער לבוש פאַסט זיך נישט צום נייעם, די אויס־

דרוקן זענן אויס לכתחילה פרעמד, אבער סוף כל סוף וועלן זיי אריינגען צום לעזער און וועלן בארייכערן זיין פארשטאנד. דעריבער האב איך זיך נישט באמיט צו באשרענקען מיינע געדאנקען און באגרענצן זיי מיט די אויסדרוקן פון המון. פארקערט, איך האב זיך געווענדט נישט צו זיין שפראך, נאר צו דער שפראך, וואס דריקט אמשטארקסטן אויס דאס פיל-בארע, און דער לעזער וואס איז נישט געבילדעט, זאל זיך אויסבילדן.

אבער ווי עס זאלן נישט זיין טיף די אונטערשיידן צווישן די שרייבער, וואס מיר זענען געוואוינט צוצורעכענען צום ערשטן דור יידישע שרייבער, צו די „גרונטלייגער“ פון דער מאדערנער יידישער ליטעראטור — איז דאך פאראן דער „צד השווה“ צווישן זיי אלע, דער עיקר-העיקרים ביי זיי, וואס זיי שטייען מיט זייערע שטאמען אין דעם יידישן באדן, וואס דאס יידישע שטעטל, די פאטריארכאלע יידישע ווירקלעכקייט האט זיי געגעבן יניקה פאר זייער שאפן.

II

שארפער און קלארער ווערט פאר אונז די שאפונגס-זעלסט פון דעם ערשטן דור יידישע שרייבער, ווען מיר קומען צו דעם צווייטן דור און צו זיינע שאפונגען. ערשט דאן דערשפירן מיר די טיפע הילוקי-דעות, די אנדערשקייטן, וואס עס טייטש אפ די גאנץ-באזונדערע דורות שרייבער.

דא און דארטן קאנען מיר געפינען באצייכענונגען, שטריכן, וואס דער עלטערער דור שרייבער האט אזוי בדרך אגב געגעבן דער נייער גענעראציע שרייבער, וואס זענען אויפגעקומען און זיך פאנאדערגעוואקסן פאר זייערע אויגן און אונטער זייערע שאטנס.

עס איז פון גרויס וויכטיקייט די כאראקטעריסטיק פון די יונגע, וואס שלום-עליכם גיט (אין 1906) אין א הקדמה צו י. די בערקאוויטשעס א דערציילונג „דאס שלום-עליכם בוך“ ז' 76-78). שלום-עליכם שרייבט דארט: „דור הולך ודור בא . . . איין גענעראציען גייט-אונטער, די אגב דערע קומט אן . . . דער דאזיקער געדאנק איז מיר געקומען, בשעת איך האב אדורכגעקוקט די ערשטע דערציילונג אין יידישן פון י. ד. בער-קאוויטש . . .“ שלום-עליכם שטעלט זיך אפ אויף בערקאוויטשן און ער גיט צו: „דאס וואס איך וואלט יא וועלן זאגן איז וועגן בערקאוויטשן בכלל אלס ליכטיקע דערשיינונג אין אונדזער יונגער ליטעראטור. איך האב געבראכט דאס ווארט „ליכטיקע“ מיט א כיוון, ווייל אין אונזער יונגער ארעמער פאלקס-ליטעראטור האבן די לעצטע צייט איינגעוואנדערט, גאס ווייסט פון וואנען, אזעלכע שרייבער, צומייסטן יונגע (אין העברעאישן

רופן זיי זיך „צעירים“), מיט א גאנץ נייעם שניט פון דעקאדענץ, אדער פון „שטימונג“, ווי זיי רופן דאָס אָן. ווילט איר וויסן וואָס איז דאָס אַזעל־כעס שטימונג ... שטימונג הייסט: ווערטער, סתם ווערטער, הויכע, גער בלאָזענע, קיילעכדיקע, שפיצעכדיקע, מוראדיקע ווערטער מיט פינטעלעך אַ סך און מיט פאַסעקלעך. דערצו אַ צוויי־דריי בילדלעך, אַ ביימעלע וואָס גוססט, אַ צווייגעלע וואָס ווינקט, אַ פייגעלע וואָס בענקט, אַ ווינטעלע וואָס לאַכט, אַ קאָץ וואָס לאַזט אַ טרער — און פאַרטיק! קיין שום סיפור־המעשה, קיין ברעקל פסיכאָלאָגיע, קיין שפור פון שידדערונג, טיפּן, כאַראַקטערן, — אַבי עס קלינגען שייַן (נישט אַלע מאַל שייַן), די ווער־טער, אַבי ס'איז שווערער צו פאַרשטיין. וואָס ווינציקער אינהאַלט, דעסטאַ מער שטימונג. אַמאָל האָט דאָס געהייסן „מליצה“, היינט הייסט דאָס „שטימונג“. איר קאָנט עפענען אַ זשורנאַל אַדער אַ בוך און באַגעגענען אַ דערציילונג פון סאַמע שטימונג, אַ ליד פון שטימונג, אַ פּובליציסטישן אַרטיקל פון שטימונג, אַ קריטיק פון שטימונג איבער שטימונג — בקיצור, שטימונג — דאָס איז אַ חזאָת געוואָרן, אַזאַ קרענק רחמנא ליציל, וואָס זעס וואַלט געווען אַ יושר, אַז אונזערע קריטיקער זאָלן זיך אויף דעם אַרומקוקן“.

ש'לום־עליכם ווייזט אָן, אַז „גליקלעכערווייזע האָט די דאָזיקע שטי־מונגס־קרענק בערקאָוויטשן נישט אָנגערירט“, ער שטרייכט אונטער, אַז בערקאָוויטש „מאַלט טיפּן און בילדער פונם אַלטעגלעכן יידיש־מענטש־לעכן לעבן, יאָגט זיך נישט נאָך קיין עפעקטן פון שטאַרקע ווערטער, באַ־נוצט זיך נישט מיט קיין פינטעלעך אַאָז“.

ש'לום־עליכם ברענגט אַן אויסצוג פון אַ יונגן שרייבער: „ . . . און ווען דאָס מיידל איז אין שטאַט געקומען, איז דער הימל פאַר־וואַלקנט געווען, און אַ רעגנדל האָט אין דרויסע געמראָקט קעט, און ווען זי האָט הונגער דערפֿירט, איז זי אַהיים עסן געגאָנגען . . .“

אַ געוויינלעכער מענטש וואַלט געזאָגט טאַקע דאָס אייגענע, נאָר אַביסל אַנדערש:

„אַז דאָס מיידל איז געקומען אין שטאַט, איז דער הימל געווען פאַר־וואַלקנט און עס האָט געמראָקעט אַ רעגנדל, און אַז זי האָט דערפֿילט, אַז זי איז הונגעריק, איז זי געגאַנגען אַהיים עסן“.

„דאכט זיך — זאָגט ווייטער ש'לום־עליכם — וואָס קאָן זיין ערעך־כער און פשוטער און חנעוודיקער, ווי אַז מען רעדט פשוט, ווי מענטשן רייזן? . . .“

„דור הולך ודור בא . . . אַ גענעראַציע אַ גייט אַוועק, אַ גענעראַציע אַן“

קומט אָן. עס דאַרף זיך פרייען, איך, יעדער שרייבער, וואָס געהערט צו דעם אָפּגייענדיקן דור, אָז ער זעט פאַר זיך צווישן די יונגע באַגליענדיקע שרייבער, וואָס הייבן ערשט אָן זייער קאַריערע, אָנאָ גליקלעכע דערשיי- בונג ווי י. ד. בערקאָוויטש״.

זייער שאַרף האָט פּרץ קריטיקירט די יונגע יידישע פּיטעראַטור אין זיין באַוואוסטן אַרטיקל „וואָס פעלט אונזער פּיטעראַטור“ (1910): „וואָס פעלט אונזער פּיטעראַטור“ — פּרעגט פּרץ און ענטפּערט גלייך — „טראָ- דיציע! . . . גייט מיט אַ פּיכט און זוכט אין אונזער פּיטעראַטור טראָ- דיציע; איר וועט גאַרנישט געפינען. . . אַן אַלט, דאָס עלטסטע פּאַלק און אַ יונגע, די ינגסטע פּיטעראַטור! ווער ביסטו, יונג-יידישער שריי- בער? — פּרעגט פּרץ און ערענטפּערט: „אַ קינד אָן אַ טאַטן, אַ קינד אָן אַ מאַמען; אַ מאַרגן — אָן עברי. . .“ און פּרץ זאָגט ווייטער: „די יונגע פּייט האָבן טאַלענט, עס פעלט זיי אָבער די מאַס פּון אייגע- בער און פּרעמדער קראַפט. . . און פּייכטזיניק זענען קינדער און שפּילן זיך מיט פּייער. . . און ביים פּרעמדן פּייער ווערן נשמות פאַרברענט.“ און ווייטער: „אַ צעזייט און צעשפּרייט פּאַלק, אַ וואַנדער-פּאַלק, אַ וועלט-פּאַלק און אַן אייביק פּאַלק, און אַ מאַ- מענט-אויפּנאַם-פּיטעראַטור, וואָס קאָן פּון וואַלינער, פּיטויער און פּוילישן קלייך-שטעטל בשום אופן נישט אַרויס. . . אַ וואַנדער-פּאַלק און אַ פּיטע- ראַטור ווי אַ שטייבן דיק וואָס ער. . .“

אין דעם זעלבן אַרטיקל „וואָס פעלט אונזער פּיטעראַטור“ מאַכט פּרץ אַ קורצן סכּעמאַטישן אַנוואורף פּון דער יידישער פּיטעראַטור אין פּאַרג- דיקע עטלעכע שורות: „ . . . קומט מענדעלע אין אַדעס און גיט די יידן און יידענעס מיט מאַרק, מרחץ, הקדש און שול. . . באַווייזט זיך דינעזאָן פּון זאָגער און ברענגט שטילע יונג-דראַמען און קינדער-טראָ- געדיען פּון יידישן הויז. . . דער קיעווער שלום עליכם — דעם קאַמיוואַ- יאַזשאַר, דעם נאַאיוו-נאַריש-איבערקלוגן פּרנסה-זוכנדיקן איבער-זידלער פּון דער קליינער אין דער גרעסערער שטאָט אַריין, און אַנטפּלעקט טביה דעם מילכיקערס טראַגיקאַמעדיע. . . באַלד קומט די רעוואַלוציע פּון וואויל-לערנער אין בית-המדרש. . . ווי דורך אַ געעפּנטער טיר רייסן זיך אַריין די יינגערע מיט נייע טעמאַטן; אַש גיט די ווייסל, דאָס קילדער- געסל, דעם עמיגראַנט, דאָס הייזל; נאַמבערג — דעם צעבראַכענעם אינטעליגענט; ווייסענבערג נישטערט אין שטעטל און זעט אַ טאַטע מיט בניים אין פאַרשטאָט און זעט זאַמדיקע פּלעצער, אַ וועלדל, וואָסער און וואַלקן. . . נאָך יינגערע קומען מיט פּאַרבן, ברענגען אַריין דעם ים, זונען אויף און אונטערגאַנג, פּויערן, ציגיינער, גנבים. . . עס שפּילן

זיך אויס „צוויי וועלטן“ — דער ראַמאַן ווערט געבוירן; די דראַמע איז שוין לאַנג דאָ . . . „אַבער פּרעזן איז עס ווייניק, און ער מאַנט: „אַבער וואו זענען די ספרדישע יידן? וואו זענען די אַמסטערדאַמער ברייאַנטן-שלייפער? אַרגענטינער און פאַלעסטינער קאַלאָניסטן? וואָס מאַכט ראַטשילד אין פּאַריז? לוצאַטו אין רוים...“

און פּרץ אַליין, וואָס איז געטאַנען אין דער מיט פון דער ניי-שאַפּן-דיקער ליטעראַטור, פּרץ, וואָס וואָס געגעבן סמיכה די שרייבער פון צווייטן דור, הייבט אָן פילן אַ תּהום צווישן זיך און זיי.

אין זיינע זכרונות, געשריבן אַרום 1912-1913, זאָגט ער אין איין אָרט: „ . . . און איך בין שוין אָן אַלטער שרייבער. עטאַפּן דורכ-געמאַכט . . . אַ חדר געהאַט און — אַליין געבליבן. נע ונד דאָס פאַלק, בפרט זיין באַהעם — יונגע שרייבער, אַוועק און מיט נעמען! און נעמען, דאָס מוז איך באַמערקן, נעמען האָבן באַקומען, לייט זענען געוואָרן — די „קונדיסים“ פון חדר, די, וואָס האָבן נישט געלאָזט זיך פירן! די אַנדערע, וואָס האָבן אַזוי גערן זיך אונטערגעגעבן דער צענזור, געשטופט דעם מאַנוסקריפט צו מיין בלייטיפט — זאָל גאָט זיך אויף זיי דער-באַרעמען!“

און נישט נאָר די שרייבער פונם ערשטן דור האָבן אַזוי קריטיש און מיט גרינגשאַצונג גערעדט וועגן די יינגערע, וועגן דעם צווייטן דור שרייבער און פאַרזען דאָס פּאַזיטיווע און וויכטיקע וואָס זיי האָבן אַריינגעבראַכט אין דער יידישער ליטעראַטור. אַזוי איז אויך געווען די דורכשניטלעכע קריטיק אין יענער צייט.

אין אַ גרעסערער אָפהאַנדלונג „די לעצטע ליטעראַרישע עפּאָכע“ (1912) שרייבט בעל-מחשבות וועגן דער יידישער ליטעראַטור אין יענער צייט: „די היינטיקע ליטעראַטור אונזערע איז דורכגעדרונגען מיט אַ טיפּן איינזאַמקייט-געפיל“. „איר הויפט-פאַרם — די קליינע נאַוועלע — איז נישט קיין צופאַל. ס'קומט אויס, ווי זי וואָלט סימבאָליזירט די אַפגעריסן-קייט פון אונזערע איבערלעבונגען, וואָס זענען נישט צונויפגעבונדן מיט די ברייטע פּערספעקטיוון פון צייט און רוים אין סאַציאַלן זין“. און בעל-מחשבות זאָגט ווייטער: דער היינטיקער שרייבער „האַט זיך אָפגע-ריסן פון זיין פאַטריאַרכאַלישן עבר און איז אַוועק אין דער גרויסער שטאַט נישט בלויז נאָך אַלגעמיינער בילדונג, נאָר אויך כדי צו זוכן אַ נייעם אינהאַלט פאַר דער נשמה. ער געפינט זיך דערוויייל אין אַ פאַרמירונגס-פּראָצעס, פּרעמד דערוויייל פאַר זיינע אייגענע און פונקט אַזוי פּרעמד פאַר די אַנדערע. ער רייסט זיך נישט אָפּ פון זיין פאַלק, ווי זיינע פאַר-גייער פון די פּריערדיקע דורות — ער וויל באַשאַפּן אַ סינטעז צווישן

יידישקייט און די אָלגעמיינ־מענטשלעכע פּאָדערונגען פון זיין נשמה. און בעל־מוחשבות מאַכט אַזאַ מין טרויעריקן אויספיר: „די לעצטע יאָרן באַמערקט זיך אַ געוויסער שטילשטאַנד אין דער ליטעראַטור, ס'דאַכט זיך, אַז אי די העברעאישטן. אי די יידישיסטן האָבן זיך שוין אויסגעשעפּט און זענען מער נישט בכוח צו שענקען אונז אַזוינע ווערק, וואָס זאָלן שטיין אויף דער מדרגה פון די אַמאָליקע אַרבעטן זייערע. ס'האַט אַ פנים, ווי די יונגע ליטעראַטור וואָלט האָבן צו גיך אָפּגעלעבט, אַז די סימנים פון עלטער זענען געקומען פריער, איידער דאָס קומט פאַר נאַרמאַל . . .“ און דאָס האָט בעל־מחשבות געשריבן אין דער צייט, וואָס דער גאַנצער צווייטער דור יידישע שרייבער האָט געהאַלטן אין סאַמע פּאַנאַדערבלי־פּעריאָד פון זיין שאַפּן.

ווי אַ מין קעגנזאָץ צו אַט דער כאַראַקטעריסטיק פון די יונגע, וויל איך דאָ ברענגען אַן אויסצוג פון אַן „אַדרעס“, וואָס מיר, דוד בערגעליטאָן און איך, האָבן אָנגעשריבן און דערפֿאַנגט פּרצן אין יאָר 1910, ווען פּרץ האָט באַזוכט קיעוו. פון די קורצע, מליצהדיקע, אפשר אויך — יינגלשע שורות זעט מען דאָך אַרויס די געפילן, וואָס האָבן געלעבט ביי דער יוגנט, ביי די אָנפאַנגער, צו פּרצן און צו זיין אַרט אין דער יידישער שאַפּערי־שער וועלט. דאָן, אין יאָר 1910, האָבן מיר ערשט געמאַכט אונזערע ער־שטע ליטעראַרישע שריט און פּרץ האָט קיים געהערט וועגן אונז. מיר האָבן גענומען פּרצעס נאָוועלע „פיר דורות, פיר צוואות“ ווי אַן „אויס־גאַנפונקט“ פאַר אונזער באַגריסונג.

דער אַדרעס, וואָס איז געשריבן געווען אויף פאַרמעט, לייענט זיך אַזוי:

„אונזער ליבן עלטסטן און תמיד־יונגן יצחק לייבוש פּרץ — פון דער קיעווער און דעמיעווקער יוגנט. פיר דורות, פיר רינגען, פיר זיילן, פיר שטאַמען האָסטו אין אונזער לעבן אונז געוויזן. געבוירן, געלעבט און געשטאַרבן אין גלות, און נאָך זיך נישט מער ווי פיר צוואות געלאָזט. לעבט דאָך נאָך אַלץ ר' אליעזר חייקלס מיט זיין לעצטן רצון, אַז די קינדער זאָלן בלייבן ביים וואַלד בשותפות, און די ספרים זאָל נעמען בנימין החתן שיחיה. הייבט זיך נאָך איצט אויך העכער פון אים אויף בנימין זיין יורש, וואָס ווייסט, אַז דאָס פּקדון איז איבער דער צייט ביי אים פאַר־פּלעקט געוואָרן, חלומט זיך אים שוין, אַז דער ספר איז פון זיין האַנט אַרויסגעפאַלן און בעטן בעט ער שוין ביי זיינע זין און איידעם: זייט מער יידן ווי סוחרים, ווייל וואָס גרעסער דער סוחר אַלץ קלענער דער ייד. וואַלגערט זיך נאָך ערגעץ אַ צעטל אויף פּויליש אַדער אויף רוסיש פון מאַריצן, אַז מען זאָל דעם זון זיינעם מיט אַ טעלעגראַם פון פאַריז אַרויס־

רופן, דינגען אַ דיין אָדער אַזוי אַ לַמַּדן אויף קדיש זאָגן. קאָן שוין לַענגער נישט לַעבן און גייט אַוועק פון דער וועלט דער פּערטער דור. נישט פאַר נחת, נישט פאַר עגמת־נפש, נאָר פון לַערקייט. לַענדער אַ סך האָט ער געזען און קיין איינציק לַאַנד איז נישט זיינס געווען. אַ סך שפּראַכן האָט ער געלויפיק גערעדט, נאָר קיין איינציקע געפילט. מיט די ווערטער ווי מיט באַלן האָט ער געשפּילט, און שטאַרבן שטאַרבט ער אַוועק מיט דעם גוף און נשמה . . . שטאַרבן אויס די פיר דורות, און דאָס יידישע לַעבן גייט זיך זיין וועג. טיף איז דער מקור, שטאַרק איז און שטראַמט אַלץ דער קוואַל. פון די פיר שטאַרבמדיקע דורות שטאַמען מיר מיט דעם פינפטן לַעבעדיקן דור אַרויס. דאָס איז דער דור, וואָס דו האָסט דערצויגן. נישט ביי אַ צוואה האָלט ער שרייבן, נאָר מיט אַ באַגייסטערטער און שעפּערי־שער קראַפט טרעט ער צוזאַמען מיט דיר אין לַעבן און צוזאַמען מיט דיר נעמט ער דעם איבערגעריסענעם פאַדעם ווייטער שפינען, אַלץ ווייטער און ווייטער שפינען אייביק אין די דורות אַריינשפינען און וועבן איי־בעראַל מיט אַ לַיכטיקער נעץ די וועלט פאַרנעמען. צוזאַמען מיט דיר וואַרטן מיר אויף דער שיינער צוקונפט, צוזאַמען מיט דיר ווילן מיר שאַפן דאָס אַלט־נייע לַעבן. שלאַג־זשע דעם שטיין, וועט ער געבן וואַסער, דריק פעסטער די איילבירט, וועט זי געבן בויםל! — קיעוו, אייר, תר"ע — 1910."

III

עס איז וויכטיק פאַר אונז, ווען מיר רעדן וועגן די פאַרשיידענע דורות שרייבער, אויסצוגעפינען די דירעקטע השפּעות, וואָס די עלטערע שרייבער האָבן געהאַט אויף די יינגערע. עס איז גוט באַקאַנט די ווירקונג פון פרצן אויף אַ ריי שרייבער פונם צווייטן דור און אויך אויף אייניקע שרייבער פונם דריטן דור. די ווירקונג פון פרצן אויף די שפּעטערדיקע שרייבער, אויך אויף די שרייבער פונם פינפטן דור איז אויך זייער גרויס. אין דער פּיל־פאַרצווייגטער פּרין־פּיטעראַטור, איבערהויפט אין די זכרונות פון זיינע תלמידים־פאַרערער האָבן מיר פיל אינטערעסאַנטע מאַטעריאַלן איבער אַט דער פּראָגע.

אַמאָל, אין אַ שמועס מיט שלום אַשן, ווען ער איז געווען אומרואיק און אויפגערגענט, האָט ער מיר אַ זאָג געטאָן: " . . . איך וואַרף אָפּ די אַנגענומענע לַעגענדע, וואָס מען האָט מיר אָנגעבונדן, אַז איך בין אַרויס פון פרצעס שטוב, אַחוץ דעם אָנהייב, וואָס פּרין האָט מיר באמת געהאַלפן צו מאַכן. — נישט נאָר, וואָס די פּרין־שטוב האָט מיר נישט געצוּגן, נאָר, אדרבא, שפּעטער האָט זי מיר געשטערט. איך

האָב מיט איר מלחמה געהאַלטן". ווען איך האָב אָנגעהייבן דערווייזן אַשן, וואָס די יידישע קינסטלערישע וואַרשע איז געווען אויסער פּרעזן און גע-
 נומען רעדן וועגן פּרעזעס פּאַטאַס פּאַר שאַפן, וואָס ער האָט אָנגערעגט
 זיינע נאָענטע, האָט שלום אַש צוגעגעבן: „נו, אוודאי, דאָס קאָן מען
 נישט לייקענען. פּרץ האָט געהאַט אויף מיר אַ געוואַלדיקע השפּעה, ער
 האָט מיר געגעבן דעם שטויס, דעם דראַנג, די איבערצייגונג, געעפנט
 מיר די אויגן. ער האָט מיך געלערנט מיט זיינע אייגענע זאַכן, אַז מען
 קאָן שרייבן מעשיות אין יידיש. ווען אָבער איך וואָלט מיך צוגעהערט
 אינגאַנצן צו פּרעזן, וואָלט איך נישט געשאַפן נישט נאָר „גאָט פון נקמה“,
 נאָר אַפילו „דאָס שטעטל“, און וואָלט געבליבן ביי מיינע נאַאיווע קינד-
 דערשטימונגען, מיט וועלכע איך בין געקומען פון קוטנע קיין וואַרשע.
 מיר איז אויסגעקומען שפּעטער צו קעמפן פאַר מיין זעלבסטשטענדיקייט,
 און דאָס האָט אַריינגעבראַכט צווישן אונז אַ דיסהאַרמאָניע.“

ס'איז אינטערעסאַנט די מיינונג פון פּרעזן וועגן שלום אַש אין דער
 צייט, וואָס אַש איז מיטאַמאָל געוואָרן באַרימט אין די רחישע און דיי-
 טשע טעאַטראַלע קרייזן מיט זיינע דראַמאַטישע ווערק „משיחס צייטן“
 און „גאָט פון נקמה“. אין אַן אַרטיקל וועגן אַט די צוויי ווערק, שרייבט
 פּרץ אין יאָר 1907 צווישן אַנדערן אַט-וואָס: „אַש. נישט אַש נאָך אַן
 אויסגעלאָשענעם פּלאַם, נאָר ש ל ו ם א ש , וואָס צעפּלאַמט זיך אַלץ
 העלער און העלער: 'שטעטל', 'משיחס צייטן', 'אַל נקמות' . . . פון
 אַשס לייכט-זייטן דאַרף מען היינט שוין נישט רעדן, נאָך דער הסכמה פון
 וואַרשע, פעטערבורג, בערלין, ווין דאַרף מען נישט באַווייזן, אַז אַש האָט
 טאַלענט. — עס איז שוין צייט דעריבער פון אַשס פעלערן צו רעדן.
 וואָס גרעסער דער בוים, גרעסער איז זיין שאַטן, און וואָס טאַלאַנטפולער
 דער דיכטער — אַלץ שעלדעכער, וואָרום צו אַלעם ערשטן — אנשטעקנ-
 דער זיין פעלער! און אַשס אַרטיסטישער מאַגן איז שוין גענוג שטאַרק
 קריטיק צו פאַרדייען, עס וועט אים נישט פאַרשאַדן . . . “ און נאָך דעם
 ווי פּרץ רעדט אַרום די פעלערן פון „משיחס צייטן“ און „גאָט פון נקמה“
 (וועגן „גאָט פון נקמה“ זאָגט, אגב, פּרץ, אַז עס איז „אַ גרויסאַרטיק
 ווערק“), באַריט פּרץ אַשס באַציאונג צו דער נישט-יידישער ליטעראַטור
 און זאָגט: „אַש, דער דיכטער, וועט אונז אַפּטריניק ניט ווערן . . .
 דאָס פּרעמדע לעבן וועט אים איביק זיין פּרעמד, נאָך פּרעמדער — די
 פּרעמדע שפּראַך . . . ער איז, וועט און מוז פּאַרבלייבן אַ יידישער שריי-
 בער“. און פּרץ גיט צו: „אַש איז אַפּגעפּאַרן קיין אַרץ-ישׂראל. “צידה
 דרדך“, האָב איך אים געזען מיטנעמען: פּאַלקס-ליטעראַטור, קבלה-
 ספּרימלעך און מדרשים . . . זאָל עס אים זיין צו רפואה“.

מען דארף געדענקען: שלום אַש איז אריינגעפאלן אין דער יידישער וואַרשע צווישן פרצן פון איין זייט און רייזען-נאַמבערג פון דער אַנדערער זייט. און עס איז קיין ספק נישט, אַז פרצעס השפעה איז געווען פאַר אַש אַ באַדייטנדיקע און באַפֿרוכפערנדיקע, אַבער אויך רייזען און נאַמבערג האָבן געהאַט אַ שטאַרקן איינפֿלוס אויף אַשן.

IV

די כאַראַקטער־שטריכן, די אייגנשאַפטן פון דעם ערשטן דור יידישע שרייבער זענען שוין גוט און גענוי באַקאַנט. מענדעלע האָט אַמאָל זייער קלאַר כאַראַקטעריזירט זיין אַרט־שאַפֿן: „איז דען דאָ נאָך אַן אומה אויף דער וועלט, וואָס דער גאַנצער לעבנס־שטייגער פון איטלעכן באַזונדער זאָל זיך ציען פון געבוירן ביז צום שטאַרבן אויף איין: גוט, ווי ביי אונז, יידישע קינדער.“ און קאַבצאַנסק און טונעיאַדעווקע זענען געווען און פאַרבליבן דער זויכטיקסטער מקור פאַר זיין שאַפֿן. עס איז אויסגעקומען, ווי די יידישע וועלט וועט זיך שוין גאַרנישט ענדערן.

די יידישע שרייבער, וואָס האָבן אַנגעהייבן צו שרייבן אָנהייב דעם 20טן יאָרהונדערט האָבן שוין געטראַפֿן די יידישע וועלט אין פֿראַצעס פון איבעראַנדערשונג, פון איבערבויאַונג. דאָס שטעטל איז שוין ווייט נישט דער מיטל־פונקט, דער אָנהייב און סוף פון יידישן לעבן. עס קומען אויף שטעט, עס קומען־אויף נייע ווירטשאַפֿטלעכע און עקאָנאָמישע און אינדוסטריעלע צענטערן. אין יידישן לעבן רייסן זיך אַריין וועלטלעכע השפעות. מען קומט אין באַריר מיט דער אַרומיקער וועלט. עס עפענען זיך טיר און טויער פון דעם יידישן געטאָ. עס קומט אויף דאָס פֿראַבלעם יידישקייט און וועלטלעכקייט. עס קומט פאַר דער צעפאַל פון דער פאַרטיאָרשאַפֿט. די איינהייטלעכע יידישע עדה הייבט זיך אַן דיפערענצירן און פאַנאַנדערצעטיילן. עס קומען אויף נייע מענטשן אין דער יידישער גאַס, עס שאַפט זיך אַ נייע וועלטלעכע סביבה. שלום אַש טוט ערגעץ אַ זאַג וועגן זיינע יידן: „דער ייד, וואָס איז געבוירן געוואָרן אויף דער דאַרטיקער ערד, האָט אין זיך מער פֿעלד־געשמאַק ווי בית־המדרש און מקווה“. עס רוקט זיך אַרויס פון אונטער די פיס דער קליינשטע־דיקער באַדן מיט זיינע אַלע אייגנטימלעכקייטן. ביי שלום אַשן באַווייזן זיך יונגען פון קוילער־געסט, ביי רייזען קומט אויף די פאַבריק אין שטעטל, ביי ווייסנבערגן רייסן זיך אַריין אַרבעטער־יונגען אין דער יידישער שול און פאַרנעמען דעם רבס באַלעמער. די יאָרן 1905-1906 עפענען נייע האַריזאָנטן. אַנשטאַט בית־המדרש.

— די ארבעטער־בערווע, וואו די יונגע לייט ברענגען אַ נייע תורה, נייע געבאָטן, נייע פּאָדערונגען צו דער וועלט, צו דער מאַכט און צו דער ייִדישקייט. פאַרמעסט, געראַנגל מיט צאַרישער מאַכט, געראַנגל מיט דורות־טראַדיציע, נייע האַריוואַנטן. דער שרייבער ווערט אַריינגעצויגן אין דער רעוואָלוציע, אין דעם רעוואָלוציע־געוויירבל. אין די אויפברוידיגאַרן זענען פיל ייִדישע שרייבער מיטגעצויגן געוואָרן מיטן רעוואָלוציאַנערן שטראָם. און עס איז דאָך אַן אַלטער כּלל, אַז יעדער מאַסן־אויפברויז, יעדע מאַסן־סטיכיע רוקט אַרויס נייע שרייבער. און ווי די רעוואָלוציע אַזוי אויך די רעאַקציע, דער באַרג־אַראַפּ, דער צוריק־שטראָם האָט אַרויסגערוקט אין דער ייִדישער ליטעראַטור שרייבער, וואָס האָבן אין זייערע שאַפונגען געגעבן אַן אויסדרוק דער געדריקטער שטימונג, דער פאַרצווייפּלונג. אַנדערע זענען מיטגעשעפּט געוואָרן מיט די רעאַקציאָנערע שטימונגען, זיי האָבן מיטגעמאַכט מיט זייערע ווערק די דערשלאַגנקייט, די אַפּאַטיע, און גע־נומען רופן צוריק אין שול אַריין.

עס איז שווער צו געפֿינען אַגעמיינע שטריכן פאַר די אַלע שרייבער פונם צווייטן דור, וואָס זענען געווען שאַפּעריש טעטיק אין די יאָרן 1901-1905, נאָך שווערער איז צו געפֿינען געמיינזאַמע כאַראַקטער־שטריכן פאַר די זעלבע שרייבער פונם צווייטן דור און פאַר די נייִצוגעקומענע — דער דריטער דור — אין די יאָרן 1906-1914. די ייִדישע ליטעראַטור האָט דאָן זיך שטאַרק צעוואַקסן, עס זענען געקומען שרייבער פון בית־המדרש, פון רבנישע הייזער, און עס זענען אויך געקומען שרייבער פון וואַרשטאַט, שרייבער פון פּאָליק, אויך דער ערשטער דור שרייבער — און בעיקר פרץ — האָט דאָן אויפגענומען פאַרשיידענע נייע השפּעות און זיך געענדערט הן מיט זיין פאַרם און הן מיטן אינהאַלט.

וואָס פאַראַייניקט די אַלע שרייבער פונם צווייטן דור? — קודם כּל — די אַנדערשקייטן וואָס זיי פאַרמאַגן, וואָס זיי טראָגן אין זיך אין פאַרגלייך מיטן ערשטן דור ייִדישע שרייבער. שוין דאָס אַליין, וואָס דער ערשטער דור שרייבער איז געווען פאַרגאַנצט, פאַרענדיקט, האָט געהאַט זיין וועלט, זיין סביבה, זיין שאַפונגס־קרייז, און דער נייער דור, דער צווייטער, האָט געבלאָנדזשעט, גענישטערט און געזוכט, געמאַכט פאַרשיידענע יוגזאַגן. אַט די נייע שרייבער האָבן אויך אַנגענומען מער־אייראָפּעאישע, מער־וועלטלעכע שאַפונגס־פאַרמען, גאַרנישט אין פאַר־גלייך מיט די עלטערע שרייבער, וואָס האָבן געשריבן אויף אַן אייגנ־אַרטיקן ייִדישעכן אופן, נישט לויט די אַלגעמיינע אַנגענומענע געזעצן און ליטעראַטור־טעאָריעס.

און נאָך אַ וויכטיקער מאַמענט: די דיפּערענצירונג, די פאַנאָדער־

טיילונג, וואָס איז געקומען אויף דער יידישער גאַס, — דער ציוניזם פון איין זייט און דער סאָציאַליזם אין אַלע זיינע פאַרמען פון דער אַנדערער זייט, און צוזאַמען מיט זיי — די פּאַנאַנדערטיילונג, דער ריס צווישן העברעאיש און יידיש. עס טיילן זיך אויס, עס קריסטאָליזירן זיך אויס צוויי באַזונדערע וועלטן, וואָס האָבן יאָרן געלעבט אידיש צוזאַמען. א ד ע ס און ו ר אַ ר ש ע , א ח ד ה ע ם און פ ר ק , די יונג יידישע ליטעראַטור איז מורד אין דעם האָר, אין דעם פירער. זי לאַזט זיך אויף אייגענע וועגן.

צווישן אַ צאָל יידישע שרייבער פונם צווייטן דור הערשט נאָך לאַנגע יאָרן אַ שטענדיקער אינעווייניקסטער געראַנגל צווישן אַט די צוויי וועלטן, אַ „ויתרוצו" צווישן העברעאיש און יידיש. ז. שניאור האָט עדהים נאָך נישט גובר געווען אין זיך די צוויי באַזונדערע כוחות, וואָס ציען אים אַט אַהער און אַט אַהין. אַנדערע האָבן גלייך נישט אויסגעהאַלטן און זענען אינגאַנצן אַריבער צו דער העברעאישער ליטעראַטור, ווי ח. נ. ביאַר־ליק, י. ד. בערקאוויטש.

פאַר די עלטערע יידישע שרייבער, פאַר דעם ערשטן דור, זענען די יאָרן 1906-1905 געווען אַ גאַנצ־וויכטיקע פּאַאַסירונג. עס האָט זיי גע־געבן שטאַף און אַנרעג פאַר נייע שטימונגען (בעיקר פאַר פרען און שלום על־כמען, אויך פאַר מענדעלען און אַודאי פאַר אַנסקין און פּרישמאַנע!). עס איז אָבער נישט געווען קיין נייער קער־פונקט אין זייער שאַפן. אַנ־דערש איז געווען פאַר כמעט אַלע שרייבער פונם צווייטן דור. פאַר זיי איז עס געווען אַ נייער ווענד־פונקט אין זייער ווייטערדיקן שאַפונגס־גאַנג. און נאָך שאַרפער זעען מיר די מחיצה, וואָס טיילט אַפּ איין דור, דעם ערשטן פונם צווייטן אין דער וועלט־מלחמה. דער ערשטער דור פאַר־שווינדט, גייט אינגאַנצן אַוועק בעת און גלייך נאָכן וועלט־קריג. עס איז ווי אַ מין סימבאָל — איינער נאָכן אַנדערן ווערן ווי דורך אַ שטורעם אַרויס־געריסן די אַלטע דעמבעס פונם יידישן ליטעראַטור־וואַלד. פריער פּרץ, דערנאָך שלום־עליכם, מענדעלע און אינצווישן און באַלד נאָך זיי — ליי־נעצקי, פּרוג, דינעזאָן, אַנסקי, פּרישמאַן, בערדיטשעווסקי, ספּעקטאָר. עס איז געווען ווי דער גאַנצער ערשטער דור איז „איינגעזאַמלט געוואָרן צו זיי־נע עלטערן" און ס'איז אין דער יידישער שאַפונגס־זוועלט אויפגעקומען אַ נייער דור שרייבער, וואָס איז געווען אין שאַפן פון די אַלע דעמבעס, די קלאַסיקער, און וואָס האָט זיך באַזונדערס אַנגעהויבן פּאַנאַנדערוואַקסן און פּאַנאַנדערשפּרייטן.

און צוזאַמען מיט די יידישע מאַסן, וואָס האָבן עמיגרירט פון אַמאַליקן

רוסלאַנד קיין אַמעריקע און גענומען בויען דאָ אַ ניי לעבן, פאַרלאָזן אויך יידישע שרייבער, באַקאַנטע און אַנפאַנגער, און קומען און לייגן אין אַמעריקע אַ פונדאַמענט פאַר אַ נייער יידישער ליטעראַטור. אַנדערע טראַגן אַריבער זייערע פריערדיקע מאַטיוון אין די ווערק, אַנדערע ווידער פאַרמעסטן זיך גאַר אויף נייער טעמאַטיק און ברענגען אַריין אין דעם יידישן שאַפן נייע, נישט געדאַכטע וועלטן און געשטאַלטן און געראַנגלענישן.

דאָס יידישע לעבן האַלט זיך אין איין ענדערן. ס'איז נישטאַ מער קיין איין אַלגעמיינער נוסח פאַר דעם יידישן לעבן, פאַר דעם יידישן פאַלק, וואָס איז איצט צעזייט און צעשפרייט איבער דער גאַרער וועלט. דאָס יידישע לעבן איז פילפאַרביק, פאַרשיידנקאַלירנדיק, עס מישן זיך ווירקונגען פון דער פרעמד און אייגענע טראַדיציעס, וואָס נעמען אָן ביי די איצטיקע באַדינגונגען אַלץ־נייע פאַרמען. אַמאָל האָבן מיר געהאַט קאַבצאַנסק, קאַסרילעווקע, מיט אַלגעמיינע לעבנס־פאַרמען און לעבנס־געזעצן, און איצט האָבן מיר פאַרשיידנאַרטיקע יידישע סביבות ביי די פאַרשיידנסטע סאָציאַלע, עקאָנאָמישע און פאַליטישע באַדינגונגען און אומשטענדן. „פון ירדן ביז וואַלאַגאַ — איז פאַלג מיך אַ גאַנג!“ און פאַלג מיך אַ גאַנג פון איישישאַק ביז ניריאַרק, פון גאַמבין ביז בוענאַס־איירעס, פון עין־חרוד ביז ביראַ־בידזשאַן, און אַפילו פון איין טייל שטאַט פון ניריאַרק ביז אַ צווייטן.

די יידישע גאַס ווערט אַלץ מער דיפערענצירט, טיפע אונטערשיידן אין יעדן ווינקל, אין יעדן הויז. ווידערשפרוכן און ווידעראַנאַנדן אויף שריט און טריט, פאַרשיידענע כוחות און פאַקטאָרן רייסן זיך אַריין אין לעבן פון יעדן איינציקן, און נאָך מער זענען דאָ פאַרשיידנאַרטיקן אין די אַלע ערד־טיילן, וואו עס לעבן און עס ווירקן יידן, ווירקן און שאַפן, געפֿינען זיך אונטער דער גוטער אַדער שלעכטער, פּאָזיטיווער אַדער נעגאַטיווער השפעה און איינפלוסן. עס איז, פאַרשטייט זיך, אַלץ־ווייניקער דאָ אַ „סמיכת־הפרשיות“, אַ נאַענטקייט, אַ געמיינזאַמקייט צווישן ייד און ייד און מיליאָ — צווישן איין שרייבער און דעם צווייטן. נישט דאָס יידישע לעבן איז איצט פון איין שניט און אויך נישט דער שרייבער פון די ווייטערדיקע דורות.

עס זענען דאָ צווישן די שרייבער פון די שפעטערדיקע דורות, — דעם צווייטן, דריטן, פערטן, פינפטן — אַזעלכע, וואָס לעבן זיך אויס דורכ־אויס, פון אַנהייב ביזן סוף אין איין סביבה, אין איין פאַרשלאָסענער וועלט. זיי זענען אָבער נישט כאַראַקטעריסטיש פאַר דעם רוב שפעטערדיקע דורות יידישע שרייבער, וואָס וואַגלען פון איין אַרט אויפן צווייטן, וואָס וואַנדערן פון איין וועלט צו אַן אַנדערער.

אויב ביי דעם ערשטן דור יידישע שרייבער איז געווען דירעקטער המשך פון איין ווערק צום צווייטן, אדער עס זענען געווען דאס רוב פאר-שיידענע ווערק אויף איין טעמע, וואריאציעס אויף איין מאטיוו, — איז גאר אנדערש מיט די שפעטערדיקע יידישע שרייבער. אט האט ער פאר זיך א י י נ וועלט און אט גאר אן אנדערע, וואס האט קיין שייכות נישט צו דער וועלט, וואס איז געשילדערט אין זיין פריערדיקן ווערק. דער סאמע כאראקטעריסטישער אין דעם זין איז שלום אש, וואס זיין יעדעס ניי ווערק, וואס ער פארעפנטלעכט כמעט יעדעס יאר, איז פון גאר אנדערע פארשיידנארטיקע וועלטן. און נישט נאר שלום אש; אזוי אויך פרץ הירשביין, וואס פאר פארשיידענע וועלטן ער נעמט אריין אין זיין שאפן: "קינדער-יאָרן", "רויטע פעלדער", "בבל", און אזוי אויך י. י. זינגער: "יאשע קאלב", "ברידער אשכנזי", "חבר נחמן"; און אזוי ה. לייזויק: "אבעלאר און העלואאי", "סדום", "עקדה", "דער בלינדער פאעט"; און אזוי אויך י. אפאטאשו, דוד בערגעלסאן, ז. שניאור, א.א.עס ווארט געווען וויכטיק פאגאנדערצושיידן די השפעות פון דער דרוי-סנדיקער וועלט אויף די שרייבער פון דעם ערשטן דור און אויף די שריי-בער פון די שפעטערדיקע דורות. פריער זענען עס געווען גאר צוויי בא-זונדערע, אפגעטיילטע וועלטן, וואס האבן איינע מיט דער אנדערער קיין שייכות און קאנטאקט נישט. מיט דער צייט שאפן זיך אפ אט די טארפע מחיצות, און אפט קומט פאר ביי א ריי שרייבער אן איבערלעכער גע-ראנגל פון דער יידישער און נישטיידישער וועלט. עס איז דערנאך גע-ווען א הינדאן-צוריק שטראם. ביי אייניקע שרייבער, ווי ביי בערדיטשעווי סקי און אנסקי, איז געווארן אן איבערגעטריבענע בענקשאפט צוריק אהיים, ווי עס איז אויסגעוואקסן, אין אן אנדער פארם און מיט אן אנדער שטייגער, די בענקשאפט ביי יידישע שרייבער אין אמעריקע, די בענקשאפט צו דער אלטער היים, צו די אלטע לעבנס-פארמען פון אמאליקן, פארצייטיקן יידישן לעבן.

עס איז אויך דא א טיפער אונטערשייד צווישן דעם ערשטן דור שריי-בער, וואס האט ווייניקער געזען דעם יחיד אין לעבן; די עדה, דער קיבוץ האט פארשטעלט פאר אים דעם איינצלנעם, אין דער צייט וואס דער שפעטערדיקער שרייבער האט אנגעהייבן ארויסשילן דעם יחיד, דעם אינטעלעקט, די איינצל-געשטאלט, די פערזענלעכקייט.

און אוודאי אנדערש איז די אויפפאסונג פון די סאציאלע קאנפליקטן, פון די סאציאלע צוזאמענשטויסן און קאמפן אין דער אמאליקער יידישער פאטריארכאלישער, האלב-מיטלערלעכער וועלט און ביי די נייגעשא-פענע היינטיגטיקע סאציאלע געראנגלענישן, ווי זיי זענען אויפגעפאסט

ביי די שפעטערדיקע שרייבער און באזונדערס ביי די שרייבער, וואָס האָבן געהאַט אַ באַוואוסטזיניקן קלאַסן־צוגאַנג צו די סאָציאַלע קאַמפּן אין דער יידישער גאַס, אין דער יידישער וועלט.

V

דער צייט־אַפּשניט, דער דויער פונם ערשטן דור איז געווען פיל לענגער ווי פון די שפעטערדיקע דורות. און עס איז פאַר־שטענדלעך. דאָס יידישע לעבן, ווי די וועלט אַרום איז געווען אין אַ מער־סטאַטישן צושטאַנד, די ענדערונגען, די פּראָצעסן אין לעבן זענען פאַר־געקומען פאַמעלעכער, בהדרגהדיקער. האָט דעריבער מענדעלע מוכר ספרים צענדליקער יאָרן געקאָנט לעבן אַלץ אין דער זעלבער סביבה, לעבן מיט זיין וועלט, וואָס ער האָט מיט זיך מיטגעבראַכט פון זיין קינדהייט און יוגנט. האָט ער געקענט אַ ווערק איין מאָל און אַ צווייט מאָל איבער אַנדערשן, פאַרריכטן און נישט ענדערן דעם תּוך אין לויף פון יאָרן. עס זענען אויך נישטאָ קיין טיפע אונטערשיידן צווישן די קינדער־מעשיות, וואָס שלום־עליכם האָט געשריבן סוף 80ער יאָרן, מיט זיין „פּונם יאָריד“, וואָס ער האָט געשאַפּן די לעצטע צוויי יאָר פון זיין לעבן, אין 1915-1916. דערצו האָט מענדעלע זיין ערשט ווערק אָנגעשריבן אין יידיש אין 1864, שלום־עליכם אין 1884, פּרץ אין 1888, און דאָך זענען זיי געווען אַן ספּק אַלע פון איין צייט־אַפּשניט.

גאָר אַנדערש איז אין די שפעטערדיקע צייטן. דאָס יידישע לעבן ווערט האַסטיקער, ראַשיקער, עס גייט מיט שנעלערע טריט, עס ענדערט זיך כּסדר אויסערלעך און אינערלעך. איצט איז שוין דער דויער פון אַ דור נישט פּערציק יאָר, נאָר פיל קירצער. פאַר דער צייט קומען־אום יידישע ישובים און עס קומען־אויף נייע. די גרויסע געשעענישן, — דער וועלט־קריג, די רעוואַלוציע, דער בירגער־קריג — שניידן זיך אַריין אין יידישן לעבן, מאַכן פאַרוויסטונגען, רייסן אויס מיטן וואַרצל אַלטע, הונדערט־יאָריקע יידישע קיבוצים און שטעלן אויף מיטאַמאָל און אומגעריכט נייע. דאָס אַלץ רופט זיך אַפּ אויף דעם יידישן שרייבער, וואַרפט אים פון איין וועלט אין דער אַנדערער, שטעלט פאַר אים אַלעמאָל אַרויס נייע קאַנפּליקטן, נייע קאָלזיעס, נייע געראַנגלענישן, וואָס ער פּרוּאוּט צו לייזן. און די צעשפּרייטקייט און צעזייטיקייט פונם יידישן לעבן איבער לענדער און ווייטקייטן, וואָס יעדע פון זיי פאַרמאָגט גאָר אַנדערע, ספּע־ציפּישע באַדינגונגען און סיטואַציעס. האָבן מיר דעריבער כּסדר צופּלוסן און אַפּפּלוסן, אויפאַנגען און אַפּגאַנגען, ירידה און אויפּקום אין איין און

אין דער זעלביקער צייט. עס קומען אויך קעגנזייטיקע השפעות פון דער יידישער ליטעראטור פון א צווייטן לאַנד. השפעות, וואָס זענען אויבנאויפיק אפשר גאָר נישט קאָנטיק, און ווען עס איז געוואָרן ענג די לופט אַרום, האָבן זיך יידישע שרייבער אַוועקגעלאָזט אין געשיכטלעכע מרחקים, גע- נומען אויפגראַבן און באַלעבן תקופות פון דער רייכער און העראַאישער יידישער געשיכטע, וואו מען האָט געפונען ענדלעכע פּאַסירונגען, נאַענטע געראַנגלענישן צו אונזער איצטיקער צייט.

עס איז גוט באַקאָנט דאָס וואָרט „דור דור וסופּריו“ — יעדער דור רוקט אַרויס זיינע שרייבער.

עס זענען דאָ שרייבער, וואָס זיי און זייערע ווערק געהערן בלויז און דורכאויס צו איינן דור, צו איינן באַשטימטן צייט־אַפּשניט. אָט די שרייבער זענען ווי דער לעבעדיקער אויסדרוק פון אַ באַשטימטער תקופה, פון אַ באַשטימטן פעריאָד אין לעבן, אין געשיכטלעכע גאַנג פון די אַרומיקע געשעענישן. אָט די שרייבער שאַפן איין אָדער עטלעכע ווערק, וואָס טראַגן דורכאויס אויף זיך דעם שטעמפּל פון אַטדער צייט, פון אַטדער תקופה. אָט די שרייבער לעבן זיך אָפט אויס אין דיאָ ווערק, געקומען, אָפּגעזונגען, אויסדערציילט — און פּאַרטיק, זיי קאָנען זיך נישט איינלעבן מער אין אַן אַנדער צייט, אין אַן אַנדער אַטמאָספּער. מעגן זיי דערנאָך יאָרן און יאָרן לעבן, אָבער זיי האָבן ווי אַנגעוואוירן זייער „שטיי- מע“, זיי זענען מער נישט בכוח צו זינגען. אין דער יידישער ליטעראַטור, ווי אין די אַלע אַנדערע ליטעראַטורן, האָבן מיר זייער באַגאַבטע, זייער עמפּינדלעכע שרייבער, וואָס האָבן אַלע געהאַט אַפּצושפּילן איין ראַלע אין דער ליטעראַטור, אַפּגעשפּילט און אַן עק, קיין אַנדערע ראַלע זענען זיי נישט בכוח צו שפּילן. מיט דעם איין ווערק אָדער מיט די פּאַר ווערק האָט זיך אַלץ אין זיי אויסגעשעפּט. די צאָל אין דער יידישער ליטעראַטור פון אַזעלכע צייט־ און פעריאָד־שרייבער איז גענוג גרויס. זיי גייען אַרום צווישן אונז, זיי זענען דאָ אין פּוילן, זיי לעבן אין ראַטנפּאַרבאַנד, זיי לעבן אין ארץ־ישראל, און זענען מער נישט שעפּעריש, מער נישט טעטיק, און פּראוואו זיי אַמאָל שרייבן, איז עס ווי אַ ווייטער, פּאַרהילכטער אַפּקלאַנג פון אַמאָל, פון אַמאָליקע, פון אייגענע, לאַנג־פּאַראַנגענע צייטן.

דערפּאַר אָבער האָבן מיר אין אונזער ליטעראַטור אַ גרויסע צאָל שריי- בער, וואָס זייער אָנהייב, זייער יחוס־בריוו ציט זיך נאָך פון דעם צווייטן דור, פון אָנהייב דעם 20טן יאָרהונדערט, און זיי זענען אַלץ אַקטיוו־שע פּעריש און פּראָדוקטיוו און זיי פּאַרעפּענטלעכן ווערק, וואָס עס פּילט זיך אין זיי דער צאָפּל פון דער איצטיקער צייט. אָט די שרייבער האָבן אַדורכשפּאַצירט איבער דורות, איבער דעם צווייטן, דריטן, פּערטן דור

און זיי זענען פון די אַקטיוורשאַפערישע אויך אין דער איצטיקער צייט, ווען מיר האָבן פאַר זיך שרייבער און ווערק פון דעם פינפטן דור. און דעריבער, ווען מיר האָלטן זיך בלויז ביי דער פּאַנאַנדערטיילונג אויף דור, שטייען מיר אָפּט ביי גרויסע שוועריקייטן און פּלאַנ-טערנישן.

קומט אויס, אַז מען דאַרף טיילן די ליטעראַטור און אירע שרייבער נישט בלויז אויף דור, נאָר אויך אויף תּוֹת, דאָס וועט פאַרלייכטערן די באַצייכענונגען און וועט קלאָרער מאַכן די הויפט־שטריכן פון יעדע תקופה באַזונדער, נישט געקוקט אויף דעם, וואָס דער אַדער יעדער שרייבער, געהערט לויט זיינע יאָרן און לויט זיינע ווערק צו אַן אַנ-דער דור, אַ דור, וואָס זיין אָנהייב און אויפֿקום געהערט נאָך צו 30-40 יאָר צוריק. „אין מוקדם ומאוחר בתורה“ — קאָן מען זאָגן אויך אויף דער ליטעראַטור, — עס איז נישטאָ קיין פריער און קיין שפעטער, ווייל אָפּט קאָנען היינטיקע שרייבער קומען מיט גאַנץ אַלטע פאַרמען און מיט אַ פאַרעלטערטן אינהאַלט און פריערדיקע שרייבער קומען מיט גאַנץ אַלטע בער קומען מיט גאַרנייע צאַפֿדיקע ווערק, וואָס כאַפּן אויף דעם ציטער, דעם אומרו, דעם אויפֿבליץ פון דער לעצטער שעה, פון דעם איצטיקן מאַמענט.

עס וואָלט אונז ווייט פאַרפירט, ווען מיר גייען נאָך שריט נאָך שריט נאָך די ווערק פון די פאַרשיידענע עלטערע יידישע שרייבער, וואָס זענען טעטיק אין דער יידישער ליטעראַטור דריי־פיר צענדליק יאָר און אַרויס־אַנטפֿלעקן ביי זיי און אין זייערע ווערק צייט־מאַטיוון, נייע טענער, נייע געזאַנגען, נייע געראַנגלענישן און פּראָבלעמען, וואָס האַלטן ערשט אין יורן און האָבן זיך נאָך ווייט נישט איינגעשטעלט, אָפּגעשטעלט. מיר קאָנען אָפּט אויף איין שרייבער, וואָס איז שאַפֿעריש און טעטיק אַ דריי־פיר צענדליק יאָר, זען די קאַרבן פון די אַלע פעריאָדן אין יידישן לעבן, די אַלע שניטן, וואָס די צייט האָט געמאַכט אויף אים, און ווי מיר דער־קענען אַ בוים לויט זיין שטאַם, לויט דעם אַטוואַקס פון די רייפן קאַרע, אַזוי קאָנען מיר אַרויסגעפינען לויט די ווערק פון באַוואוסטע שרייבער דעם גאַנג פון די לעצטע צענדליקער יאָרן, פון די דורות, וואָס גייען אַוועק און קומען אין יידישן לעבן, אין דער יידישער ווירקלעכקייט.

מוזן מיר דעריבער אָפּט, ביים אונטערפירן אַ סך־הכל צו אַ געוויסן פעריאָד אין דער יידישער ליטעראַטור — נעמען אין אַכט נישט בלויז די פּאַנאַנדערטיילונג אויף דורות, נאָר אויך די פּאַנאַנדערטיילונג אויף תקופות. דאָן וועט אונז אויסקומען, ביים דערנענטערן זיך צו אַ שרייבער, ביים פאַרטיפֿן זיך אין זיינע ווערק, אַרויסנעמען אים, דעם שרייבער, פון

איין דור און אריינברענגען אים אין א צווייטן דור. אָדער אויסטיילן פאַר אים אַן אַרט צווישן איין דור און א צווייטן. — וועט, הייסט עס, אויסקומען, אַז מיר האָבן שרייבער פון איבער דורות, ווייל צוליב זייער שטענדיקער דינאַ-מישקייט און אַנטוויקלונג געהערן זיי צו עטלעכע דורות אינאיינעם גע-נומען, אָדער ריכטיקער — זיי שפּיגלען אָפּ אין זייערע ווערק אייניקע תקופות אין יידישן לעבן פאַר די לעצטע צענדליקער יאָרן.

VI

איידער מיר טרעטן צו אויפצונעמען די באַזונדערע כאַראַקטער-שטריכן און אייגנשאַפטן פון דעם צווייטן דור שרייבער, וואָס איז אויפגעקומען אַנ-הייב 20טן יאָרהונדערט און זיך פאַנאַנדערגעוואַקסן אין די יאָרן נאָך דער רוסענדישער רעוואָלוציע פון 1905-1906, וועלן מיר זיך אָפּשטעלן אויף די צוויי, גאַנץ באַזונדערע שטראַמען אין דער יידישער ליטעראַטור: פון איין זייט—וואָס קומט פון מענדעלע און שלום-עליכם און דער צווייטער, וואָס גייט פון פרץ. עס זענען צוויי שיטות, וואָס זענען אפשר אין זייער צייט ניט אַזוי קלאַר און אויסגעשפּראַכן געווען, אָבער זיי האָבן זיך שאַרפּער אויסגעקריסטאַליזירט אין דעם ווייטערדיקן וואַקס פון דער יידישער ליטע-ראַטור.

אין די הונדערטער אַרטיקלען און דעראינערונגען וועגן מענדעלע, שלום-עליכם און פרץ זענען אויף פאַרשיידענע אופנים באַרירט געוואָרן אַט די צר זאַמענהאַנגען און ווידעראַנאַנדן, וואָס זענען דאָ צווישן אַט די דריי יידישע קלאַסיקער, די גרונטלייגער פון דער מאַדערנער יידישער ליטעראַטור. עס איז אַן אַרבעט פון אַ באַזונדערער גרינטלעכער פאַרשונג נאָכצופאַנגן די באַזונ-דערקייטן, וואָס יעדער איינער פון אַט די דריי שרייבער האָט אַרויסגעבראַכט אין זיינע ווערק און די השפּעות אויף די ווייטערדיקע יידישע שרייבער. נישט איינער איז צוגעגאַנגען צו אַט דער פּראַגע לייכט און לייכטזיניק און בעיקר געפרוּאווט מאַכן צו „קליין געלט“ פּרצעס השפּעה אויף זיינע מיטצייטלעך און דערפירט עס בלויז צו „רבישע טישן“, צו פּרצעס קאַפּריזן, בלויז צו פּרצעס שוואַכקייטן.

עס איז אָבער קיין ספק נישט, אַז פּרץ, מער ווי מענדעלע און מער ווי שלום-עליכם, האָט אינספּירירט, אַרויסגערופן רייך און געהאַט אַ דירעקטע שאַפּערישע השפּעה אויף דעם וואַקסנדיקן דור שרייבער. מענדעלע איז גע-ווען פאַררוקט אין זיין אדעסער תלמוד-תורה, שלום-עליכם האָט געלעבט אין דעם רוסיפּיצירטן קיעוו און נאָך זיין פּרוּאוּט אַרויסצוגעבן, אין 1888-1889, זיין „יידישע פּאָלקס-ביבליאָטעק“, האָט ער זיך צוריקגעצויגן

פון א דירעקטן, שטענדיקן קאנטאקט מיט דער יינגערער שרייבערשער סביבה, פרץ אבער האט זינט 1888 געלעבט אין דער יידישער מעטראפאליע, ווארשע, זינט דאן איז ער געווען און וואסווייטער אַלץ מער געוואָרן דער מיטלפונקט, דער פאטער פון די וואקסנדיקע יידישע שרייבער.

און נאך: מענדעלע און שלום-עליכם האָבן געלעבט און זיך אויסגע- לעבט אין זייערע אינעווייניקסטע וועלטן. זיי זענען געווען צופיל און שטענ- דיק פארטאָן אין זייער מיליע, און פּרץ אַליין האָט זיך גענויטיקט אין אַלץ נייע השפעות, אין אַלץ נייע באַגעגענישן. יעדער נייער שרייבער איז גלייכ- צייטיק געווען פאַר פּרצן אָן אַנרעגער, אַ אַנזאָגער פון עפעס נייעס.

ה. ד. נאָמבערג, אַ מקורב צו פּרצן זיינע לעצטע 18 יאָר, זאָגט אין זיין אַרטיקל איבער פּרצן: "...פּרץ איז דער פירער פון דער תקופה, ריכטיקער וועט זיין צו זאָגן: דער מיטלפונקט פון דער תקופה, אַ צענטער פון השפעות. אַלץ שפיגלט זיך ביי אים אַפּ און שטראַלט צוריק, אזוי ווי אַ ברענג-גלאַז. ער איז ניט קיין גרינדער פון אַ ליטעראַרישער שולע, ווייל ער איז ביז צום לעצטן טאָג פון זיין לעבן געווען אַ זוכער און אַ שטרעבער, ער האָט שטענ- דיק איבערגעשפּרונגען פון סטיל צו סטיל. דער ליטעראַרישער דור אַבער, וואָס האָט זיך גרופּירט אַרום אים, זיינע תלמידים, זענען ניט געגאַנגען אין זיינע דרכים. כמעט יעדער פון זיי האָט זיין אויסגעטראַטענעם וועג, זיין געביט און זיין סטיל. פּרץ איז געווען — אַ פּאָטער פון אַ ליטעראַרישער משפחה" (פעליעטאַנען, וואַרשע, 1924, ז' 170).

מיר האָבן שוין זיך אָפּגעשטעלט אויף דער השפעה פון פּרצן אויף איי- ניקע שרייבער און בעיקר אויף שלום אַשן. מען זאָלט געקאָנט ברענגען פיל אויסצוגן פון פאַרשיידענע שרייבער, וואָס זענען געווען יאָרנלאַנג אונ- טער דער דירעקטער השפעה פון פּרצן.

אַט דערציילט י. אָפּאָטאַשו: "...וויפיל ליבע און דרך ארץ בית-המדרש בחורים האָבן צו יידישע שרייבער? פונקט ווי חסידים שמועסן מיט יראה וועגן זייערע רביים, אזוי שמועסן די בית-המדרש-בחורים מיט ליבע און גלויבן וועגן די יידישע שרייבער. יעדער שרייבער ווערט אין אַ פּויליש שטעטל נאָך ביי זיין לעבן פאַרוואַנדלט אין אַ לעגענדע. די טאַטעס זיצן אויף די קלעצער, וואָס זענען צעוואָרפן אין הויף פון "שטיבל" און שמועסן מיט גרויס כוונה, פיל מאָל מיט אַ ברען, פון אַ קאַצקער, פון גערער, און די זין שפּאַצירן אַרום שטאַט-גאַרטן אין ברייטע שורות און מיטן זעלבן ברען און ליבע שמועסן זיי וועגן פּרצן, אַשן און נאָמבערגן..."

י. אָפּאָטאַשו שרייבט:

"פּרץ איז געווען דער ערשטער יידישער קינסטלער ביי וועמען מען האָט געקענט עפעס לערנען און מען לערנט ביי אים נאָך היינט. אָן פּרצן

וואָלטן מיר געהאַט אַן אַנדער ליטעראַטור. אין פּרעס דרכים גייען נאָך ביזן היינטיקן טאָג. יעדער אויף זיין שטייגער, די באַדייטנדיקע יידישע שרייבער.

די פּאַרערונג פאַר פּרעזן, די פּיעטעט פאַר זיין גייסט, דער יראת־הכבוד פאַר זיין שאַפן און פאַר זיין פּערזענלעכקייט האָט ניט איין מאָל אַרויסגערופן שטאַרקע קעגנעריי און פאַרביטערונג. און די התנגדות, ווי די פּאַרהער־לעכונג, איז געווען אַ פאַרשיידנאַרטיקע, געקומען פון פאַרשיידענע זייטן און צוליב פאַרשיידענע מאַטיוון.

מען האָט פאַרזען די נאַטירלעכע און אַרגאַנישע צוגעבונדנקייט צו פּרעזן און פאַלש אויסגעטייטשט די פּיעטעט פאַר פּרעזן וואָס איז געווען ביי דער יידישער יוגנט אין יענער צייט. י. ד. בערקאוויטש גיט איבער איינעם אַ גע־שפרעך צווישן שלום־עליכם און בעל־מחשבות, ביי וועלכן ער איז בייגעווען (אין ווילנע, 1905): „בעל־מחשבות האָט אַ פּרעג געטאָן שלום־עליכם אין אַ שפּאַס: צי וויל ער גאַרנישט שאַפן אַרום זיך אַ „שולע“ פון יונגע בע־לעטריסטן, וואָס זאָלן גיין אין זיינע וועגן?“ דערויף האָט שלום־עליכם גע־ענטפּערט: „ניין! איך בין ניט קיין גוטער ייד און האָלט ניט פון פּראַווען טישן און וויל ניט, אַז חסידים זאָלן פון מיר כאַפּן שיריים. איך לאָז איבער די אַרבעט פאַר פּרעזן!“ י. ד. בערקאוויטש גיט איבער, וואָס שלום־עליכם האָט דאָן געזאָגט: „פּרעזן פּראַוועט טישן, ווייל ער איז אין גרונט מער חסידי־שער רבי ווי שרייבער. און ניט פון אונזערע פשוטע וואָלינער גוטע יידן, ווי אַ שפּאַלער זיידע, אָדער אַ רבי לוי יצחק באַרדיטשעווער, וואָס זענען אַדיין געווען פּאַלקס־מענטשן און דאָס פּאַלק האָט זיי פאַרשטאַנען, נאָר פון דעם פּוילישן טיפּ — אַ מין גערער. ער איז אַ בעל־גאווה קעגן פּאַלק, האָלט זיך מיטן פּאַלק מעשה פּריץ, רעדט מיט אים ניט אויף זיין שפּראַך, נאָר זאָגט פאַר אים „תורה“ — פול מיט כוונות, מיט רמזים, מיט פּינטלעך... רינגלט זיך אַרום מיט יונגעלייט־חסידים, צווישן זיי אַ סך גאַרנישטן, פּליאַס־קעדרגעס, וואָס באַמקע־צו צו יעדן האַלבן וואָרט זיינעם, קומען אַריין אין קעלבערנע התפעלות פון יעדן וואונק זיינעם, פון יעדן קנייטש מיטן ברען: „אי־אי, פּלאַי פּלאַים!“... פאַר דער יונגער יידישער בעלעטריסט איז עס אַ געפּאַר, וואָס פּרעזן ווערט איר וועגווייזער, ווייל ס'איז נאָך אַ ספק, צי פּרעזן אַדיין איז אַ בעלעטריסט. אַ וועגווייזער מעג זיין אַזאַ ווי טאַלסטאַי, אַזאַ ווי טשעכאַוו, וואָס מאַכן ניט קיין אַנשטעלן, שרעקן נישט דעם עולם מיט זייער טיפּער חכמה, וואָס מען דאַרף האַבן אַ זכיה זי צו פאַרשטיין... פון פּרעזעס „טישן“ און פון פּרעזעס „תורה“ וועלן ביי אונז נאָר אַרויסוואַקסן ליי־טעראַרישע פּליאַסקעדרגעס“ („שלום־עליכם בוך“, ז. 158-159).

אַט די טענות און פאַרוואָרפן אויף פּרעזעס אַדרעס האַבן נישט אויפ־

געהערט אין פאַרשיידענע צייטן. מען האָט גענומען פּאָדערן אַ רעוויזיע, אַן איבערשאַצונג פון פּרצן און זיין אָרט אין דער יידישער ליטעראַטור.

„אַ רעוויזיע פון פּרצעס פּאַרנעם אין דער יידישער ליטעראַטור איז די היסטאָרישע אויפגאַבע פון דער מאָדערנער קריטיק, — שרייבט מ. גראַס, וואָס האָט זיך פּאַרמאַסטן אַראָפּצורייסן די קרוין פון פּרצן. — דער גאַנצער לעבעדיקער אָרגאַניזם פון דער יידישער ליטעראַטור — זאָגט ער — האָט נישט געקאָנט פּאַרדייען די אינטעליגענטישע מוח־אויסטריקעניש פון זיינע (פּרצעס) ליטעראַרישע הלוואות, די קונציקגעמאַכטע פּאַעטישע סוראגאַטן, מיט וועלכע ער האָט פּאַרמוטשעט איר געוונטע נאַטירלעכקייט און אין וועלכע דאָס פּאַלק האָט נישט געוואָלט אַריינגלייגן אַפילו אַ ברעקל גייסטיקע ענערגיע“...

דאָ איז אין אַ נייער אויפלאַגע איבערגעזעצט דאָס, וואָס דוד פּרישמאַן האָט נישט אויפגעהערט צו שרייבן וועגן פּרצן.

אין 1894 האָט דוד פּרישמאַן, אונטערן פּסיידאָנים אברהם גאַלדבערג, אַרויסגעלאָזט צוויי ביכלעך פּאַשקווילן אויף פּרצן און אויף זיינע ווערק. ער מאַכט נאָך פּרצעס לידער און קאַרגט נישט דערביי קיין זידלערייען אויף פּרצן. און צווישן אַנדערן שרייבט פּרישמאַן אַט וואָס: „ווען מען זאָל קלאַר שרייבן, וועט מען דאָך זען, וואָס פאַר אַ מין שלאַק רחמנא ליצלן דער שרייבער איז; ווען מען שרייבט אַבער, אַז קיינער זאָל נישט פּאַרשטיין, קאָן דאָך איינער פּאַרט מיינען, אַז דאָרט איז מיידלע וואָס פאַר אַ טיפע חכמה פּאַרשטעקט... און דאָס וויל זיין אַ טאַלאַנט? דאָס וויל זיך אַנרופן אַ פּאַעט, וויל הייסן אַ שריפטשטעלער? זיך חכמהנען און המצאהנען און שפּאַסן מיט גלייכווערטלעך זאָל הייסן גייסטרייך זיין?“

דוד פּרישמאַן וויל גאָר נישט אַרייננעמען פּרצן אין דער גרופע פון יענצייטיקע שרייבער. נאָך דעם ווי ער ברענגט אייניקע אויסצוגן פון פּרצעס ווערק, רופט ער אויס: „ווי נידעריק די זשאַרגאָן־ליטעראַטור זאָל ניט זיין געשטאַנען, עס איז פּאַרט געווען אַמאָל צייטן, וואָס אַזעלכע שרייבער (ווי פּרץ — נ. מ.) זענען גאַרנישט מעגלעך געווען. עס איז פּאַרט געווען אַ מענ־דעלע מוכר ספרים, אַ שלום־עליכם, אַ פּרוג, אַ ספּעקטאַר, אַ גאַלדפּאַדען, אַ לינעצקי, אַ גאַטלאַבער, אַ צווייפל, וואָס אַז זיי פּלעגן רעדן האָט דאָס פּובלי־קום פּאַרשטאַנען וואָס מען רעדט צו אים“...

אַבער דאָס זענען סוף כל סוף איינצלע שטימען, וואָס זענען געריכטעט קעגן פּרצן און זיין גוואַלדיקער השפּעה אויף די אַלע ווייטערדיקע יידישע שרייבער. פיל יידישע שרייבער האָבן צו פּאַרדאַנקען פּרצן, וואָס ער האָט

זיי אָנגערעגט פאַר נייע אָספּיראַציעס, וואָס ער האָט זיי אַרױפגעפירט אויף
נייע שאַפּערישע וועגן.

VII

דער לעבעדיקער, רייצנדיקער און אַנרעגנדיקער קאַנטאַקט פון פּרצן מיט
די אַנדערע שרייבער פונעם צווייטן דור קומט אויך פון דעם, וואָס פּרץ אַזײַן
האַט נישט אויפגעהערט אויפצונעמען אויף זיך השפּעות פון פאַרשיידענע
זייטן. אַ דורשטיקער האָט ער אַזײַן געטרונקען פון די קוואַלן, וואָס האָבן
גלייכזייטיק אויך באַפּרוכפּערט די יינגערע שרייבער.

אין דער צייט, וואָס מענדעלע האָט שוין אַ לענגערע צייט ווי פאַר-
חתמעט זיין שאַפּערישע וועלט און יאַרנלאַנג האָט ער זיך געוואַרימט ביי
זיינע אייגענע פייערן, וואָס ער האָט אַנגעצונדן מיט יאַרן צוריק, אין דער
צייט, וואָס שלום-עליכם איז געווען פאַרטאָן אין דער וועלט פון זיינע פאַר-
שוינען-געשטאַלטן, וועלכע ער האָט מיט זיך מיטגענומען פון קאַסרילעווקע
און יעהופּעץ, האָט פּרץ געהאַלטן אין איין קלעטערן און אין איין זוכן און
אין איין נישטערן. אַט איז עס געווען די אַרבעטער-באַוועגונג, אַט די חסידי-
שע מעשה, אַט דאָס פּאָלקס-ליד און אַט גאַר דער מאַדערניזם. און פּרצן
קומט דער יונגער מאַקסיס גאַרקי און צינדט אָן פּרצן פאַר נייעם עקסטאַז.
עס דערציילט ה. ד. נאַמבערג, ווי פּרץ „איז געווען דורכגעזאַפט מיטן
טיפּסטן פעסימיזם, מיט אַן עקל צום לעבן“. דאָס איז געווען אין די לעצטע
יאָרן פונם 19טן יאַרהונדערט, ווען נאַמבערג איז אַראַפּגעקומען קיין וואַרשע,
איידער פאַר פּרצן האָט זיך אַנטפּלעקט דאָס יידישע פּאָלקס-מעשהלע, וואָס
פון דעם האָט ער דערנאָך געשאַפּן זיינע פּאָלקסטימלעכע געשיכטן. „פּרץ —
דערציילט נאַמבערג — איז אַרונטערגעפּאַלן אונטער דער השפּעה פון אַט דעם
„מאַדערניזם“ ווי יעדער דעמאָרט. אָבער דערין — זאָגט נאַמבערג —
צייכנט זיך אויס פאַר אונז דער מהות פון פּרצן, זיין אינערלעך וועזן, וואָס
ער טרייסלט זיך אָפּ פון איר ביי דער ערשטער מעגלעכקייט“. נאַמבערג גיט
איבער, ווי פּרץ „האַט זיך געראַנגלט מיט דער מאַדערניסטישער ווירקונג,
ווי איינער, וואָס ראַנגלט זיך מיט פינצטערע כוחות. אין דער טיפעניש פון
זיין נשמה האָט ער נישט געקאַנט סובל זיין דעם הויך פון טויט און צע-
לייגונג, וואָס האָט זיך געטראָגן פון יענער ריכטונג. ער איז אינערלעך געווען
פרעמד און ווייט דערפון“...

און דאָס מערקווירדיקע איז, וואָס מאַקסיס גאַרקי, וועלכער האָט זיך
דאָן ערשט באַוווּזן אין דער, אין אַלגעמיין, דערדריקטער רוסישער ליטעראַ-
טור מיט זיינע קרעפטיקע, פּוּבליציסטיקע און בונטאַרישע דערציילונגען און
מיט פאַרהערלעכונג און יראת-הכבוד פאַר דעם מענטש, — מאַקסיס גאַרקי

האָט אַרויסגעהאַלפֿן פּרצן אַרויסצובאַפּרייען זיך פֿון דער שווערער פּאַר־צווייפֿלונג, פֿון דער אינעווייניקסטער מידיקייט. נאָמבערג שרייבט: „איך האָב נאָך אין מיין לעבן נישט געזען אַ גרעסערע אַנטציקונג, אַ גרעסערן גייס־טיקן נחת ווי דעם וואָס פּרץ האָט געהאַט פֿון דעם ביכל (גאַרקיס דערציי־לונגען). די אויגן האָבן אים געשיינט, בשעת ער האָט גערעדט דערפֿון... מאַקסיס גאַרקיס נאָוועלען זענען דעמאָלט פֿון דער גאַנצער אינטעליגענץ אויפגעכאַפט געוואָרן אַלס אַ צוריקגאַנג צו אַ געזונטן קרעפטיקן אַפטימיזם, אַלס אַ רוף צום לעבן... דאָס קליינע ביכל איז געקומען אַזוי צו דער צייט, האָט באַפּרייט אים פֿון אַ שווערן קאַשמאַר.“

עס איז גוט באַקאַנט די שטאַרקע השפּעה פֿון דעם פּוילישן וויספּיאַנסקי אויף פּרצן, און די נאָענטשאַפט צווישן וויספּיאַנסקי דראַמאַטיש שאַפֿן „וועסעלע“ מיט פּרצעס דראַמאַטישע ווערק. עס איז אויך קיין שום ספק נישט, אַז מיכה יוסף בערדיטשעווסקי, איבערהויפּט זיינע חסידישע מעשיות, האָבן באַווירקט פּרצן, אים דערנענטערט צום מקור פֿון חסידות, אַנטפּלעקט פּאַר אים די נשמה פֿון חסידות. ווייל פּרץ גופּא, ווי באַוואוסט, האָט אויף זיין לעבן קיין רבין אין זיינע אויגן נישט אַנגעקוקט.

פּרץ האָט כּסדר אויפגענומען און אַדורכגעפֿיבערט די השפּעות פֿון דער מאַדערנער אייראָפּעאישער און העברעאישער ליטעראַטורן. איז דעריבער געווען אַ נאָענטערע אינעווייניקסטע שייכות און קאַנטאַקט צווישן אים און די יינגערע שרייבער, וואָס זענען געקומען אָנהייב 20טן יאָרהונדערט און אין די יאָרן נאָך דער רוסלענדישער רעוואָלוציע. האָבן דאָך די זעלבע אידעען און שטימונגען געהאַט אַ שטאַרקע השפּעה אויף די יינגערע שרייבער פֿונם צווייטן און דריטן דור.

אין אַן אַרטיקל וועגן י. ל. פּרץ דערצייילט פּרץ הירשביין וועגן זיינעם אַ לענגערן שמועס מיט פּרצן. פּרץ האָט אויסגעפרעגט הירשביינען וועגן זיין היים, וואָס האָט זיך געפונען ווייט פֿונם שטעטל, וועגן דער מיל, וואָס האָט געקלאַפט ביינאַכט. הירשביין ענטפּערט אויף פּרצעס פּראַגן. — „האָט איר מורא געהאַט!“ — פּרעגט פּרץ. „אזוי זיך — ענטפּערט הירשביין — געווען אומהיימלעך!“ און פּרץ זאָגט צו הירשביינען:

— „האָט איר געלעזן מעטערלינגן? יאָ. ווייסט איר, אַז די ווענט האָבן אויערן און אַז די שטיקלייט קאָן רעדן, און אַז אונזער שיקאַל פּלאַנטערט זיך אַרום הינטערן פענצטער און וועבט שרעק פאַר אונזער לעבן — אונזערע ווייסן עס ניט. גייען אום מיט שווערע טריט אין דער ליטעראַטור.“

און הירשביין גיט צו: „יאָ, אים האָט עס געגרייצט. ווארום ער (פּרץ) אַליין איז געווען אַ קינד פֿון אונזער צייט, אַזוי גוט ווי מעטערלינג. ס'איז געקומען צו רייטן אַ שד אויף אַ בעזעס און האָט אַראַפּגעדרייט די לאַמפֿן

פונם 19טן יאָרהונדערט, געלאָזן אונז אין דעם ליכט צווישן טאָג און נאַכט און דעריבער גרייצט אונז אונזער אייגענע שטימע. דעריבער קריכן סודות דורך די שפּאַלטן צו אונז אין שטוב אַריין און דער הענגלייכטער פון סטעליע רעדט צום לייטער, וואָס שטייט אונטערן פענצטער אָנגעשפּאַרט אַן דאָך... (זשורנאַל „אונזער באַוועגונג“, ז' 9).

פּרץ הירשביין דערציילט וועגן איינער אַ באַגעגעניש אַוונט־צייט אין אַ קאַפּע. אַ נאַכט פריער האָט פּרץ קיין אויג נישט צוגעמאַכט, געזעסן ביים שרייבטיש און געאַרבעט אויף אַ נייעם וואַריאַנט פון זיין „בייאַכט אויפן אַלטן מאַרק“. הירשביין דערציילט: „די אויגן זיינע בליצן, די באַוועגונג אַזוי גרינג, און דער קופּער־קאַליר פון פנים שיינט...“ און הירשביין פּרעגט: — „ווער פון זעמען איז מיט דרייסיק יאָר עלטער? לויפט דורך אַ גע־

דאַנק: פאַרליבט איז די יוגנט, און מיט אומעט איז די עלטער!“ אַזאַ איז געווען דער איינדרוק פון פּרצן אויף די יונגע שרייבער. „ביי מענדלעך און שלום עליכמען האָט מען געקאַנט לערנען, מיט פּרצן האָט מען דאָן געאַטעמט!“ — גיט צו פּרץ הירשביין.

די דיעקטע ווירקונג פון שלום־עליכם אויף די יינגערע שרייבער איז געווען פיל ווייניקער ווי פּרצעס. עס זענען געווען בלויז איינצאָנע פּאַך, ווען שלום־עליכם האָט זיך פאַראינטערעסירט מיטן גורל פון אַ יינגערן שרייבער. י. ד. בערקאוויטש, וואָס טרעט אַזוי שאַרף אַרויס קעגן פּרצעס „פּראַווען טישן“, שרייבט אין זיין אָפּהאַנדלונג „מיט דער משפּחה פון שריפטשטע־לער: „צו די שריפטשטעלער פון דעם יינגערן דור, צו די, וואָס זענען אויפגעגאַנגען אין אָנהייב פונם היינטיקן יאָרהונדערט, האָט שלום־עליכם זיך באַצויגן מיט פּאַטערעכער אויפמערקזאַמקייט. כאַטש ער האָט ניט גע־פירט קיין „טישן“ אַזוי ווי פּרץ (דאָס וואָלט זיך גאַרנישט געפּאַסט צו זיין גאַנצן וועזן), פּלעגט ער אָבער פּריוואַט, דורך בריוו, אויף אַ פשוטן גוטבריר דערלעכן שטייגער, גאַנץ אָפט אויפמונטערן אַן אָנפאַנגער, אין וועמען ער האָט דערפילט דעם אמתן פונק... דערביי פּלעגט ער אַרויסבאַווייזן אַ פּיין פּילינדיקן חוש און אַ קלאַרן אַנאַליטישן פאַרשטאַנד אין שייכות צו יענעמס ווערק (דערהויפּט רעאַליסטישע), סיי אין ענינים פון סטיל, סיי אין פּרטים פון פּסיכאָלאָגישער אויפפאַסונג.“

אָבער מען מוז קאָנסטאַטירן, אַז בלויז אין די יאָרן פון זיין אַרויסגעבן די זאַמליכער „די יידישע פּאַקס־ביבליאָטעק“ און זיין פאַרעפנטלעכן דעם „שמ־רמשפט“ (1889-1888) האָט שלום־עליכם אַרויסבאַוויזן אַ שטאַרקן ווילן אויפצוזאַמען אַרום זיך די אַלע עלטערע און יינגערע שרייבער און שפּעטער אָבער איז שלום־עליכם געווען אינגאַנצן, ראשו ורובו, פאַרטאָן אין זיך.

אַט זאָגט פּרץ הירשביין אין זיין אַרטיקל „פּרייד און טרויער“ (יידישע קולטור 1939, נ' 6): „שלוס־עליכם מיט זיין באַוואוסטזיין האָט אין זיין צייט ניט שטאַרק באַווירקט. זייער אָפּט האָט מען אין יענע יאָרן געקענט הערן אַ מיינונג, וואָס קלינגט היינט אַזוי אומנאַטירלעך: מיינט איר, אַז שלום־עליכם איז אַ גרויסער שרייבער? מיינט איר, אַז פון אים קאָן מען לערנען?“ (ז' 19).

שלוס־עליכם איז זיך געגאַנגען מיט זיין אייגענעם שליאַך, מיטן דרך המלך, און די זייטיקע שטעגן זענען געווען אים פרעמד. זאָגט טאַקע י. ד. בערקאוויטש, אַז „דערהויפּט איז אים געווען פּריקע די „מצווה“ פון מאַדער־ניום אין אונזער אייגענעם ליטעראַרישן ווינקל. די באַמאיונגען פון אייניקע יונגע שריפטשטעלער צו באַווייזן זיך „קאַפּויר“, האָבן ביי אים אַרויסגערופּן אַ ווידערגעפיל“. „ער האָט געהאַלטן, אַז די יידישע ליטעראַטור איז קודם כּל אַ פּאַלקס־ליטעראַטור, וואָס קאָן וואַקסן נאָר מיטן וואוקס פונם פּאַלקס־לעזער, און אויב די שרייבער וועלן נעמען שרייבן דעם פּאַלק „אויף צו להכעיס“, וועלן זיי סוף כּל סוף בלייבן אַליין, אַז לעזער — די לעזער וועלן, באין בריה, זיך אומקערן צוריק צו שמר'ן“... (ש״ע־בוך, ז. 188).

אַבער שלום־עליכם האָט פאַרזען, אַז צו דער יידישער ליטעראַטור זענען פאַר די יאָרן צוגעקומען אויך נייע אינטעליגענטע לייענער, לייענער, וואָס האָבן אַליין אַדורכגעמאַכט די שטימונגען און איבערלעבענישן פונם מאַדער־נעם מענטשן, און ס'איז כּלל נישט געווען געבאַרגט אין דער פרעמד, נאָר עס איז געווען טיף־אייגנס.

ס'איז געגאַנגען אַזוי ווייט מיטן באַקעמפן די נאַטירלעכע השפּעות פון דער וועלט־ליטעראַטור, אַז לעאַ קעניג האָט אין אַן אַרטיקל „ש. אַש און ד. בערגעלסאָן“ געמאַכט אַזאַ מין אויספיר: „אַש שפינט ווייטער דעם פּאַדעם פון דער נאַציאָנאַלער גאַלדענער קייט, און בערגעלסאָן אַלס קינסטלער איז, דאַכט זיך, געקומען צו אונז פון דער פרעמד, און אָפּט שיינט מיר, דאָס ווען ער זאָל זיינע ווערק שרייבן אין רוסיש, וואָלטן זיי גאַרנישט פאַרלוירן, און ווער ווייסט — אפּשר וואָלטן זיי דעחמיט אויסגעשפּילט“.

דאָס איז געשריבן געוואָרן אין 1916, ווען דוד בערגעלסאָן האָט שוין געהאַלטן נאָך זיין טיף־אייגנאַרטיקן יידישן ראַמאַן „נאָך אַדעמען!“ ווען מיר רעדן וועגן השפּעות אויף די יינגערע שרייבער און באַרירן אויך די השפּעות אויף פּרצן, דאַרפן מיר אויך זוכן וועגן און שטעגן, וואָס קומען פון דער העברעאישער ליטעראַטור און בעיקר פון מ. י. בערדיטשעוו־סקי, א. נ. גנעסין, י. ח. ברענער.

י. אַפּאַטאַשו האָט אין אַ בריוו צו מיר, מיט עטלעכע יאָר צוריק, געשריבן, אַז אַ צייט איז ער געווען פאַרליבט אין בערדיטשעוו־סקין, אים געקענט אויף

אויסווייניק. „אָט די שוואַכקייט צו בערדיטשעווסקין איז פאַרבליבן ביי מיר ביז אויף היינט צו טאָג. הגם איך האָלט פון אים אַ סך ווינציקער ווי אַמאָל. עס האָט געוועקט אַכטונג און פיעטעט דאָס קינסטלערישע, וואָס איז פאַרפלאַכטן מיט פילאָסאָפישן“. און אַפאַטאַשו גיט צו אין בריוו, אַז „אין יענע יאָרן זענען פאַר אים מענדעלע און שלום־עליכם פרעמד געווען...“ (זע מיין „אַפאַטאַשו־בוך“, ז' 25).

דאָס איז זייער אַ וויכטיקער פרט און מען דאַרף עס נעמען אין אַכט, ווען מיר קומען רעדן וועגן די השפעות אויף דעם צווייטן דור יידישע שרייבער. עס גייט אויך ביי דוד בערגעלסאָן די השפעה פון בערדיטשעווסקי און ברענער און גנעסין פיל מער ווי פון מענדעלע און שלום־עליכם, וואָס ער האָט ערשט שפעטער אָנגעהייבן אויפנעמען אין זיך.

מ. י. בערדיטשעווסקי האָט אויך שטאַרק באַוירקט נאָמבערג, און אין זיין אַרטיקל נאָך מ. י. בערדיטשעווסקיס טויט שטרייכט עס אונטער נאָמבערג און וויינט אויך אויף דער שייכות צווישן בערדיטשעווסקי און פּרץ. דאָס פּראַבלעם פון השפעות אויף די יידישע שרייבער איז זייער אַ אינ־טערעסאַנטס און קאָמפּליצירטס — סיי די השפעה פון דער העברעאישער ליטעראַטור, סיי די השפעות פון די אַנדערע ליטעראַטורן. אין יעדן דור, אין יעדער תקופה קומען השפעות פון פאַרשיידענע זייטן. לויט די ווירקונגען אויף שרייבער און ווערק, קאָן מען אָפט דערגיין און דערקלייבן זיך צום עצם מהות, צום תוך פון די קינסטלער. געווען צייטן, ווען די יידישע וועלט, די יידישע אינטעליגענץ האָט זיך געפונען אונטער דער דירעקטער השפעה פון דער קלאַסישער דייטשער ליטעראַטור. געטע און נאָך מער — שידער און היינע האָבן משפיע געווען אויף דעם העברעאיש־יידישן שרייבער (אַ לענד־גערע צייט איז דעם יידישן שרייבער גיט געווען אַפּצוטיילן פונם העברע־אישן!). דערנאָך קומען שוין אַנדערע השפעות — פון דער רוסישער ליטעראַטור, פון דער פּוילישער, אַמאָל אויך פון דער ענגלישער און שפעטער — פון די סקאַנדינאַווישע ליטעראַטורן. מיר האָבן אויך גאַנץ באַדייטנדיקע ווירקונגען פון די בעלגישע מעטערלינק און ווערהאַרן, און נאָך שפעטער — פון דער אַמעריקאַנער ליטעראַטור — בעיקר פון וואָלט ווהיטמאַן א. א.

אין אַ רעדע, וואָס שלום אַש האָט אַמאָל, אין יאָר 1928, געהאַלטן אויף אַ באַנקעט, וואָס דער פּוילישער פענקלוב אין וואַרשע האָט לכבוד אים איינגעאַרדנט, האָט ער צווישן אַנדערן געזאָגט: „איך האָב פּערזענדלעך זייער פיל צו פאַרדאַנקען דער פּוילישער ליטעראַטור. די ערשטע ביכלעך, וואָס איך האָב געלייענט, זענען געווען די ווערק פון באַלעסלאָו פּרוס... דערנאָך האָב איך געהאַט דאָס גליק צו טרעפן זיך מיט דעם גרויסן פּוילישן גייסט סטאַניסלאָו וויטקעוויטש, פון וועלכן איך האָב געלערנט מיט וואָסער ערנסט

זיך צו באציען צו מיין פראפעסיע. איך האב אויך געהאט דאס גליק צו זיין באענט צו זשעראמסקין און רעימאנטן, פון וועלכע איך האב פיל געדערנט. ("דיט. בלעטער", 1928, 41).

מיר קומען דא צו אזא פונקט, וואס עס איז וויכטיק זיך אפצושטעלן אויף אים, ווען מיר רעדן וועגן דורות און תקופות און זייער שייכות צו שרייבער און ווערק.

עס איז פון גרויס באטייט ארויסצואנטפלעקן די שטריכן און אייגנאר-טיקן פון דעם דור, פון דער תקופה, פון א צייט-אפשניט אין א תקופה ניט אזוי אין די ווערק פון א שרייבער, נאר אפטמאל אין דעם שרייבער גופא. אפטמאל האט דער אדער יענער קינסטלער ניט באוויזן צו שאפן א גרויס, א באדייטנדיק ווערק, וואס זאל געבן אן אויסדרוק פון דער תקופה, אבער ער אליין, דער שרייבער, איז א פראדוקט, אן אויס-דרוק פון דער תקופה. דער דור, די תקופה האט אויסגעשטאלטיקט און אויס-געפורעמט די פערזענלעכקייט, וואס איז אליין א ווערק, א גאנץ און פאר-ענדיקט ווערק. אט די פערזענלעכקייט האט נישט געהאט די מעגלעכקייט אנצושרייבן אזא ווערק, וואס זאל ארויסאנטפלעקן דעם דור, די תקופה. אזוי איז געווען מיט מ. ז. פייערבערג, אזוי איז געווען מיט א. ווייטער, אזוי איז געווען מיט א ריי אנדערע פערזענלעכקייטן-קינסטלער, וואס זענען פאר-בליבן אין דער יידישער שעפערישער וועלט ווי קולטור-היסטארישע און קינסטלערישע געשטאלטן, וואס אנטפלעקן די תקופה מער און פולער ווי זיי-ערע ווערק. און מיר מוזן זיי אליין נעמען ווי א צוגאב, ווי א דערגאנצונג צו זייערע ווערק, ווען מיר ווילן שאפן א פולשטענדיקן בילד וועגן דור און תקופה.

VIII

און עס לאזט זיך איצט מאכן אן אויספיר וועגן די באזונדערקייטן פון דעם ערשטן דור יידישע שרייבער (בעיקר פון מענדעלע און שלום-עליכם) און מיט דעם צווייטן און אויך דריטן דור, — און דא קענען מיר אין געוויסע מאמענטן אויך אריינרעכענען פראץ, וואס איז ניט געבליבן א פארחתמעטער, א פארגאנצטער, א פארענדיקטער אין דעם קלאסיקער-פעריאד, נאר האט געהאט פיל שטריכן, וואס זענען כאראקטעריסטיש פאר די יינגערע שריי-בער פון דעם צווייטן דור און אפילו — דריטן דור.

דער ערשטער דור, די קלאסיקער, האבן געזען און געגעבן פארכולטע, פאראלגעמיינערטע שידערונגען, זיי האבן אונטערגעפירט סך-הכלען. ווי האט געזאגט בעל-מחשבות וועגן מענדעלען: זיינע, מענדעלעס, ווערק זענען וויכטיק, ווייל „זיי זענען איינע פון די וויכטיקסטע שריסלען, דורך וועלכע

מיר דרינגען אריין אין דער נשמה פון דער יידישער מאַסע, און וועגן שדום עליכמען: „אז מען לייענט אים באַקומט מען אַ פּוּל קאַליר בילד פּוּן אַ יידישער מאַטעריעלער סביבה“. מאַסע, סביבה, עדה, כּלל — דאָס איז געווען די מייע, דער קרייזאינטערעסן און דער שטאַף פּוּן עלטערן דור שרייבער, און יחיד, פרט, אייגענע איבערלעבענישן, אייגענע קווענקלענישן, דאָס איז געווען די „סטיכע“, דער תּמצית פּוּן שפּעטערדיקן דור, — ריכטיקער פּוּן אַ באַדייטנדיקער צאָל שרייבער פּוּן שפּעטערדיקן דור. פּריער איז געווען מער פּוּן אַלץ כּלל פּוּן אַ גייע, איצט ווערט דער טראַפּ מער גע- שטעלט אויף פּרטישע דערונג. די קלאַסיקער האָבן געשיידערט אַ צייט, אַ תקופה, תקופות, ווען דאָס יידישע לעבן איז געווען מער אַן עדה לעבן, מער אַ קאַלעקטיוו, און דער יחיד האָט ערשט אַנגעהייבן זיך אַרויס- צוטיילן פּוּן אַט דעם כּלל.

דער קלאַסיקער האָט בעיקר געהאַט פאַר זיך די אויפגאַבע צו לערנען, צו טייטלען, אַנצואווייזן אויף די פעלערן פּוּן פאַלק און ריכטן דעם פאַלקס לעבן אויף אַ נייעם וועג. „גענוג שרייבן שירים, מליצות — זאָגט מענדעלע דורך שלמה וועקער אין דער „טאַקסע“ — בשעת אונזער פאַלק, אונזער אַרעם פאַלק, לייט אויף דעם טייך גניאָפּיאטעווקע . . . מען מוז האָבן אין זינען ערנסטערע זאַכן . . . מיר וועלן פּראוון עפעס שאַפּן, עפעס ווירקן פאַר אונזערע אַרעמע יידן“ . . .

דאָס איז געווען דער תּוך, דער מהות פּוּן דעם קלאַסיקער מענדעלע. אינטערעסאַנט איז, וואָס אפילו מענדעלען האָט אָפּט געצויגן צו שילדערן די מאַדערנע צייט, און ער האָט עס געפּראוויט צו טאָן אין אַ פאַר קלענערע דערציילונגען. אַט דערציילט מענדעלע אויף זיין שטייגער אין דער הקדמה צו זיין לעצטן בוך „שלמה ר' חיימס“: „שוין אַ לאַנגע צייט, אַז די פען מיינע געפינט זיך צווישן צוויי פאַרשיידענע דעות, פונקט קאַפּויר איינע פּוּן דער אַנדערער, ווי דער ארון פּוּן מחמדן הענגט, ווי מען זאָגט, צווישן צוויי מאַגנעטן. אין דער צייט, וואָס איינע פּוּן די דעות ציט זי אַהין, צו באַשרייבן אַלע זאַכן וואָס פּריער, איז די אַנטקעגן, האָלט זי אָפּ. ציענדיק זי אַהער צו באַשרייבן וואָס אין אונזער צייט גייט פאַר“. מענדעלע האָט אפילו אַמאָל געטאָדלעט „יענע שרייבערס פּוּן אונזער איצטיקער צייט, וואָס קענען גוט דאָס פאַלק, אויסגעבונדן פּוּן קליין ביז גרויס און ווייסן אַלע גענג זייערע, און האָבן זיך געפּוילט דאָס אַנצושרייבן“. אַבער זיין אויג און אויער און האַרץ האָבן זיך ניט געקאַנט אַפּרייסן פּוּן דער יידישער וועלט, פּוּן קאַבצאַנסק און גלופּסק פּוּן די 70ער און 80ער יאָרן פונם 19טן יאָרהונדערט.

די ווייטערדיקע דורות יידישע שרייבער לעבן און לעבן זיך אויס מער

פון אַלץ אין אייגענע וועלטן, זיי ווערן געפירט און געשטויסן פון אייגענע זארגן און פריידן. אַט זאָגט נאָמבערגס העלד, בענדער, וואָס איז אַ שטיק אָפּשפּיגלונג פון נאָמבערגן גופא: „איך בין איינזאַם און עלנט, און קיין מענטש און קיין זאך עקזיסטירט נישט אויף דער וועלט, וואָס איך זאָל דערויף קאָנען זאָגן: „אַט דאָס האָב איך לייב, אַט דאָס האָב איך אויסדערוויילט, אַט דאָס געהערט מיר“. דער אינטעליגענט, דער יונגעראַמאָן פון יענעם דור און יענעם שניט, וואָס נאָמבערג איז פאַרבונדן מיט לייב און לעבן מיט אים, איז אַ פאַראיינזאַמטער, ער איז אַראָפּ פון ברייטן לעבנס־שליאַך, ער איז אַרויסגעשטויסן פון ווירקנדיקן לעבן. אַ העלד ביי ל. שאַפּראָ זאָגט: „איך האָב זיך געפילט ווי אַ בלעטל געטראַגן פון שטורעם“. דער מענטש איז אין געפאַנטער מיט זיך, אין סתירה מיט דער וועלט. און אַט זאָגט שאַפּראָ אַזעלכע ווערטער: „עס וועט אויפשטיין אַ דור פון אייזערנע מענטשן און זיי וועלן אויפבויען דאָס, וואָס מיר האָבן דערלאָזן חרוב צו ווערן“.

עס איז וויכטיק צו געדענקען, אַז גלייכצייטיק מיט פרעסע השפעה אויף דעם יונגן יידישן שרייבער, האָט אויך גענומען ווירקן שוין מיט זיינע ערשטע דערציילונגען א. רייזען און אויך ה. נאָמבערג. זיי האָבן אָנגעהויבן ווירקן אויך פערזענלעך. אַט די השפעה פון רייזען און נאָמבערג איז געווען אַ גאַנץ באַדייטנדיקע די ערשטע פאַר יאָר אויף שלום אַשס לייטעראַרשער טעטי־קייט, איידער ער האָט זיך אַוועקגעלאָזט אויף אייגענע וועגן און זיך גענומען צו גאָר נייעם שטאַף. שלום אַש איז געקומען פון זיין היים געזונט און קרעפטיק, אָנגעלאָזן מיט אַן אַ שיער אימפעט און איבערשווימקייט. ער האָט לכתחילה אויפגעכאַפט די יום־טובדיקייט פון דער פּרזישער נשמה־יתירה־שטימונג און ענטזיאַזם, וואָס איז געווען אין יענער צייט פאַרבונדן מיט יידישע פאַקס־לידער און פאַקס־מעשיות. אַש איז אָבער אויך אַריינגעצויגן געוואָרן, אונטער דער השפעה פון רייזען און נאָמבערג. אין דער שווערער פאַרצווייפּלונג פון פאַרלירנדיקייט, אין דעם גריבלענדיקן טראַגדיזם פון דעם יידישן פאַקס־אינטעליגענט אין דער אומהיימלעכקייט פון דער גרויסער שטאַט. עס איז געווען קיין צופאַל נישט, וואָס זיין ערשט ביכל דערציילונגען, וואָס שלום אַש האָט אַרויסגעגעבן אין 1902, האָט ער אָנגערופן מיט אַזאַ טרויעריקן נאָמען ווי „אין אַ שלעכטער צייט“, און בעל־מחשבות האָט דאָן וועגן אַט דעם ערשטלינג פון שלום אַש געשריבן: „אין אַ שלעכטער צייט איז דאָס ביכל געשריבן געוואָרן, אין פּיין און עגמת־נפשן, ווען עס ווילט זיך אָפטער וויינען ווי לאַכן, ווען דאָס קאַפּעלע נחת ווערט פאַרטרונקען אין אַ תהום פון אומעטיקייט און האַרצקעמעניש. . . איט־לעכע מעשה, איטלעך בילד פון די צוועלף זאַכן אין ביכל לאָזן איבער אַ טרוי־עריקייט אין לעזערס האַרץ“. . . נאָר קברים פאַרבינדן דעם יידן מיט דער

ערד, מיט וועלכער ער איז נישט צוזאמענגעוואקסן" . . . («געקליבענע שריפטן», ב' 1, ז' 133).

עס זענען ווערטער, וואָס זעען אויס גאָר פרעמד פאַר שלום אַש און זיין שאַפן.

גאָר גיך האָט שלום אַש זיך אַרויסבאַפרייט פון אַט דער ווירקונג און שוין זיין «שטעטל» און זיינע אַלע אַנדערע קרעפטיקע דערציילונגען ווייזן אונז גאָר אַן אַנדער שלום אַש. באַלד זענען געקומען די אַנדערע ווערק פון שלום אַש, וואו ער האָט זיך ברייט פאַרמאַסטן אויף נייע שאַפערישע דרכים, כּלל נישט אין גאַנג און אין שטייגער פון רייזען און נאַמבערג און אויך נישט פון י. ל. פּרץ. «משיחַס צייטן», «גאַט פון נקמה», «שבת צבי» — מיר דאַרפן זוכן די שפורן פון אַט די ווערק גאָר אין אַנדערע וועלטן.

דער ערשטער אפשר איז שלום אַש אַוועק פון די יידישע, יידישעכע ד' אמות, אַרויסבאַפרייט זיך פון דעם עול און פון די טראַדיציעס פון דער יידישער וועלט, אַריבערגעוואַנדלט אין אַן אַנדערער שאַפערישער אַט-מאַספּער און אַרויסגעבראַכט געשטאַלטן פון אַ מער-וועלטלעכן שטייגער, אין אַפּטמאַל-געבאַרגטע פאַרמען און סיטואַציעס. און אויב ביי די יידישע קלאַ-סיקער און קלאַסיקער-דור איז געווען שטענדיק איין אַטמאָספּער, איין לעבנס-אויפפאַסונג, האָט שלום אַש ווערק נאָך ווערק גענומען אויפנעמען און אויפ-כאַפּן פאַרשיידענע סיבות, פאַרשיידענע פּראַבלעמען. מיר טרעפן ביי אים אויך צייט-מאַטיוון און צייט-שטימונגען, וואָס קומען נישט פון אינעווייניק אַרויס, נאָר מער פון אויסן.

עס איז געווען אַ צייט, ווען די געטאַווענט האָבן אַלץ מער גענומען פאַנאַדערפאַרן און עס איז אַפן געוואָרן דאָס יידישע האַרץ פאַר וועלטלעכע השפעות און פאַר וועלטלעכע ווידעראַנאַדערן און דיסאַנאַנסן. אנשטאַט דעם איין פּראַבלעם — יידיש פאַלק — זענען געקומען חשבונות מיט וועלט, מיט אייגן לעבן, מיט מענטש אין זיך און ייד אין זיך.

עס איז געקומען דער אויפברויז פון דער רוסלענדישער רעוואַלוציע פון 1905-1906 און דער שנעלער אַפגאַנג און געבראַכט מיט זיך די צע-ווייטיקטע און צעפייניקטע יידישע פּערזענלעכקייט, וואָס האָט גענומען זוכן אַן אויסדרוק פאַר די אייגענע איבערלעבענישן. דער יידישער אינ-טעליגענט האָט זיך צוריקגעצויגן מיט טיפע ווייטאַגן און גערופן צוריק אין שול אַריין, פאַרהערלעכט דאָס פאַטריאַרכאַלע יידישע לעבן, גענומען קניען פאַר דער «בלאַסער בת-מלכה», אַנגעהייבן אַרויפציען אויף זיך אַלע, אַפּגעטראַגענע יידישע טראַדיציעס, אַדער גאָר, א שטומער, זיך פאַרוקט אין א ווינקל.

ז. י. אַנכי האָט אַ באַנד פון זיינע דערציילונגען אַנגערופן «צווישן

הימל און ערד" — זיינע אָלע יונגע לייט, בחורים און מיידלעך, בלאַנקען טאַקע אַרום אויף דער וועלט ווי אויף אַן עולם התווה, מען איז אַוועק פון דער אַלטער וועלט און צו אַ נייער ניט געקומען. אָפּגעריסן זיך פון דעם אייגענעם באַדן און אין אַ נייעם באַדן זיך נישט איינגעוואַרצלט. דאָס איז געווען אַ טייל פון דעם נאַכקלאַסיקער פּעריאָד, וואָס איז גע- קומען אין דער יידישער ליטעראַטור אין דער שווערער בינ-השמשות-צייט, ווען דאָס לעבן אַרום איז געווען צערודערט, ניט געקאָנט צו זיך קומען נאָך דער דורכגעפאַלענער רוסלענדישער רעוואַלוציע, בעת דעם „אָפּגאַנג" פון דער רעוואַלוציאַנערער סטיכיע.

גלייכצייטיק אָבער מיט דעם אָפּגייענדיקן שטראָם, גלייכצייטיק מיט אַט די פאַראיינזאַמטע, פאַרצווייפלטע שטימען, האָבן זיך געלאָזט הערן מונטערע, דערמוטענדיקע קלאַנגען. די יאָרן 1905-1906 האָבן אויפגע- רודערט די מאַסע, האָבן אַרויסגערופן צום לעבן פּריער-דערשטיקטע, פּריער- באַהאַלטענע כחות, וועלכע האָבן אָנגעהייבן פאַרנעמען אַן אַרט אינם לעבן, אין דער יידישער גאַס. אונטערערדישע כחות, וואָס זענען געווען אַפּריער פאַרוקט, פאַרשטויסן.

אנשטאָט די פּריערדיקע „אויסגעווייקטע יידן", ווי איינער פון אַשם מענטשן רופט אָן די שיינע יידן, קומען אַרויס אויף דער יידישער גאַס יונגען פון קוילער געסל, וואָס פּרעטענדירן אויף אַ בכבודיקן אַרט אין יידישן לעבן. י. מ. ווייסנבערג ברענגט נאָך דרייטערע, שטאַרקערע טיפּן, וואָס מאַכן חוזק פון די יונגעלייטלעך, וואָס זיצן „אין די צימערלעך, וועלכע קאָנען גוט אין די ביכער". אויב שדום אַש האָט אָנגעקוואַלן פון די געזונטע יונגען פון דער זייט, און פון דער זייט געגעבן זיי קוראַזש, איז ווייסנבערג אַזיין געקומען פון קוילער געסל, געהאַט אַן אַרגאַנישע שנאה צו די „שיינע יונגעלייטלעך", און נישט געהאַט צו זיי קיין צוטרוי אויך פיל יאָרן שפּע- טער, ווען ער איז שוין געווען אַ מחבר פון עטלעכע ביכער.

עס האָט זיך אַזוי-אַרום אין לויף פון דער צייט, זינט 1907 און ווייטער, אַרויסגעשטאַלטיקט אין דער יידישער ליטעראַטור איין גרופע שרייבער, וואָס האָט געטראָגן אין זיך די פאַרצווייפּלונג, רעזיגנאַציע-שטימונגען, געבראַכנקייט, געהאַלטן אין איין פלאַגן און פייניקן זיך און האָט אַרויס- געבראַכט געשטאַלטן, וועלכע האָבן אָפּגעשפּיגלט זייער אינעווייניקסטע וועלט, זייער צעשפאַלענדיקייט. און עס איז אויפגעקומען אַ צווייטער טייל, וואָס שטאַמט פון די האַרעפאַשנע מאַסן, שרייבער „פּראַסטאַקעס", וואָס האָבן געגעבן אַן אויסדרוק אין זייערע ווערק פאַר די פאַרבאַהאַלטענע כחות, פאַר די נישט-אַרויסגעזאַגטע פאַרלאַנגען. איז איין שטראָם געגאַנגען פון דער אַלטער יידישער קולטור, פון בית-המדרש, פון די אינטעלעקטועלע

„וואַרשטאַטן“, און דער צווייטער — פון גרויען לעבן, פון דער האַרטער וואַר. דער ערשטער טייל איז געווען נאָך שטאַרק פאַרבונדן מיט דער הער ברעאישער ליטעראַטור און קולטור, און דער צווייטער — געצויגן יניקה פונם יידישן לעבן. האָבן די ערשטע געלעבט בעיקר אין אַן אידעען־אַנגע־לאַדענער וועלט, און די צווייטע האָבן אַרויסגעבראַכט דעם פאַרהאַרטעוועטן מענטשן, דעם „בלוינדן כּוּח“ פון דער יידישער מאַסע, די סאַציאַלע גע־ראַנגלענישן אין דער יידישער גאַס.

אויב עס זענען געווען ט פע אונטערשיידן ביי די שרייבער פון דעם קלאַסיקער־פּעריאָד, זענען פיל טיפּער די אַנדערשקייטן, די ווידעראַנאַנדן ביי די שרייבער פונם צווייטן און דריטן דור. די אַנדערשקייטן ליגן כמעט אין יעדן שרייבער באַזונדער, אין דער סביבה, וואו ער איז אויסגעוואקסן, אין דער גייסטיקער און מאַטעריעלער אַטמאָספּער, וואָס ער האָט אין זיך איינ־געזאַפּט און אין די פאַרשיידענע השפּעות, וואָס ער האָט אויפגענומען אין זיך באַוואוסטזיניק און אומבאַוואוסטזיניק.

מיר האָבן פריער געפרוואוט איינטיילן די יידישע שרייבער פון דעם נאָך־קלאַסיקער פּעריאָד אין צוויי הויפט־שטראַמען, אין אינטעליגענטן שרייבער און אין פּאַלקס־אַדער־מאַסן־שרייבער. יעדער פון די פּאַרשטייער פון אַט די צוויי שטראַמען־ריכטונגען האָט זיך זיינע מאַטיוון און טענדענצן, זיינע אינעווייניקסטע וועלטן און אייגנשאַפטן. מען קאָן אָבער נט אַדורכ־פירן אַזאַ פינקטלעכע צעטיילונג פון אַלע יידישע שרייבער. עס זענען דאָ קינסטלער, וואָס געהערן לויט זייער תּוֹך און מהות צו דער ערשטער גרופּע שרייבער, און זיי פאַרפאַסן ווערק, וואָס פאַסן זיך אַריין פאַר די שרייבער פון צווייטן מין, און אַזוי אויך פאַרקערט. אַפּטמאַל איז שווער אָנצו־צייכענען וואו עס ענדיקט זיך איין מין שרייבער און וואו עס הויבט זיך אָן דאָס, וואָס איז כאַראַקטעריסטיש פאַרן צווייטן טייל שרייבער.

אַט האָט ח. נ. ביאַליק פאַרפאַסט לידער אין שניט פון „המתמיד“ און כמעט אין דער זעלבער צייט האָט ער געשריבן אַזעלכע ווערק ווי „אריה בעל גוף“ און „מאַרינקע“; דוד בערגעלסאָן האָט אין איין צייט געשריבן זיין „אַרום וואַקאַזאַ“ און „דעם טויבן“, דעם „נאָך אַלעמען“ און „די פאַר־גרעבטע שטאַט“; פּרץ הירשביין פאַרפאַסט נאַטוראַליסטישע און רעאַ־ליסטישע דראַמען ווי „מרים“, „ווייטע און נאָענטע“, „אינטעליגענט“, „נבלה“ און די טרוימערישע און מיסטישע „קברים בלומען“, „דעמערונג“ און געשריבן זיין לירישן „מיינ אַלבאַם“. ביי שלום אַשן און ביי י. מ. וויי־סנבערגן טרעפן מיר נאָך שאַרפּערע קעגנזאַצן אין זייערע ווערק; י. אַפּאַ־זאַשו האָט די ערשטע פאַר יאָר פאַרעפנטלעכט „הינטער דער בריק“, „א

דאָמאן פון א פערד גנב" און גלייכצייטיק "היברו". דאָס זענען ווערק, וואָס אין איינעם איז געגעבן דאָס אינטעלעקטועלע, וואָס קומט מער פון דער יידישער בית-המדרש-קולטור אָדער פון דער וועלט־ליטעראַטור, און אין צווייטן — דאָס אוממיטלבארע, עמאַציאָנעלע.

עס איז שטענדיק אויך דאָ אַ הינ־אויפ־צוריק ווירקונג פונם אַרומיקן לעבן, פון די פּאָליטישע און געזעלשאַפטלעכע צוזאמענשטויסן און קאָנפליקטן און פון דעם, וואָס ווערט געשאפן אין דער "גייסטיקער" וועלט, אין דער ליטעראַטור, דורך די קינסטלער. עס זענען דאָ השפעות פון דרויסן און השפעות פון אינעווייניק, וואָס די שאפונגס־וועלט האָט זיי "איבערגעקאכט", און זיי קומען דערנאָך אין אַ נייער פאַרם אין לעבן און ווירקן און באווירקן. האָבן מיר, הייסט עס, דורות און תקופות רעאלע, וואָס וואקסן ארויס פון דער ווירקלעכקייט און דורות און תקופות "אירעאלע", וואָס קומען־אויף אין דער "פּאָנטאַסטישער", אין דער שאַפער־שער וועלט. פאַראַן שרייבער, וואָס ציען זייער יניקה מער פון לעבן גופא, און פאַראַן שרייבער, וואָס לעבן אין די פּאָנטאַסטישע וועלטן און זיי ווערן מער באַווירקט פון די "איבער־געדיכטעטע" רעאַליטעטן.

הגם עס לאָזן זיך ניט ציען קיין גלייכע און שאַרפע ליניעס, אָבער דאָך קאָן מען אַנצייכענען איין ריכטליניע, וואָס הויבט זיך אָן פון אַן אייזיק מאיר דיק, איבער י. דינעזאָן, מ. ספּעקטאָר און זי צעוואקסט זיך ביי שלום עליכם און פאַרנעמט זיך ווייטער דורך פאַרשיידענע יידישע שרייבער אַזש ביז אַן א. ראַבאָי. און די צווייטע ליניע, — דאָמיר זאָגן די מער תלמיד־חכמישע, די אינטעלעקטועלע, — וואָס הויבט זיך אָן פון פּרעזן און גייט דורך ה. ד. נאָמבערג, א. ווייטער, דוד בערגעלסאָן, י. אַפּאַטשאַשו, ל. שאַפיראָ און אַזוי ווייטער ביז ה. לייזיק. אַפּטמאַל קומען זיך אַט די צוויי גאַנץ־באַזוגדערע ליניעס צונויף און אַפּט גייען זיי זיך פאַנאַנדער. עס איז געווענדט אַן דער צייט, אַן דער תקופה, אַן די טענדענצן, וואָס די תקופה ברענגט, אַן די פּראַבלעמען, וואָס שניידן זיך אַריין אינם אַרגאַניזם פון דער וואקסנדיקער יידישער ליטעראַטור און אין דעם אַרגאַניזם פון דעם שריי־בער גופא.

IX

ווען מיר רעדן וועגן דורות און תקופות אין דער יידישער ליטעראַטור, דאַרף מען זיך געוויס אויך אַפּשטעלן אויף דעם אַרט און אויף דער ראַלע, וואָס דער אויפגעקומענער יידישער מאַסן־ישוב אין אַמעריקע האָט געשפילט אין דעם וואוקס און אין דער אַנטוויקלונג פונם יידישן שאַפן די לעצטע צענדליקער יאָרן.

אין לויף פון די זעכציק יאר, זינט 1881, ווען עס האט זיך אנגעהויבן די גרויסע מאסן-עמיגראציע צו די פאראייניקטע שטאטן, זענען די פאר-בינדונגען פון די יידישע ליטעראטורן פון דער זייט און פון יענער זייט אקעאן געווען נישט קיין גלייכע, — דער קאנטאקט איז אפט געווען גאר א לויזער און אמאל — א פעסטערער, אן ענגערער.

עס איז וויכטיק אויספירלעך צו באהאנדלען און צו באטראכטן די פאר-העלטענישן צווישן די צוויי, אפטמאל גאר-אנדערע, אנדערשדיקע יידישע ליטעראטורן און נאכזוכן קעגנזייטיקע ווירקונגען, איינפלוסן און אויך דער-גיין די סיבות פון דער פארפרעמדקייט און אגעריסנקייט, וואס האט זיך אין פארשיידענע צייטן געשאפן. עס זענען געווען צייטן, ווען ס'איז געלעגן צווישן די ביידע שוועסטער-ליטעראטורן א תהום, אן אפגרוינט, עס זענען ווידער געווען יארן, ווען די גרענעצן זענען ווי אפגעשאפט געווארן און עס האט זיך אנגעהויבן א פארברודערונג צווישן די קינסטלער פון דער „אלטער“ היים און דער „נייער“. עס זענען אין משך פון די יארן אויפגעקומען יידישע קינסטלער, וואס אין זייער וויטערדיקער שאפערישער טעטיקייט איז שוין שווער געווען צו אנטשיידן, צי געהערן זיי צו דער יידיש-איראפעאישער ליטעראטור, אדער גאר צו דער יידיש-אמעריקאנער. אייניקע באדייטנדיקע יידישע קינסטלער האבן מיט זייער אריבערוואנדערן אין די פאראייניקטע שטאטן אינגאנצן באוויזן זיך אריבערצופלאנצן אויף דעם אמעריקאנער יידישן באדן און זיי זענען מיט דער צייט געווארן עכטע אמעריקאנער-יידישע קינסטלער. ביי אייניקע יידיש-אמעריקאנער שרייבער האט זיך די אלטע היים כסדר געמישט מיט דער נייער, און אין זייערע ווערק האבן זיי אט ארויסגעבראכט דאס שטייגערלעכן פון דער היימישער שטאט און שטעטל, און אט זיך פארמאסטן ארויסצוברענגען דאס ניי-וואקסנדיקע לעבן פון אמע-ריקאנער יידן. עס זענען אבער ביז איצט פאראן יידישע קינסטלער אין די פאראייניקטע שטאטן, וואס נישט געקוקט אויף דעם, וואס זיי וואוינען שוין דא צענדליקער יארן, איז אבער דער קוואל פאר זייער שאפן נאך אלץ די אלטע היים. זיי געברויכן נאך אלץ שטאף, וואס זיי האבן מיטגעבראכט מיט זיך אמאליקע צייטן פון יענער זייט ים, אדער וואס זיי לעבן אויף ווי-דער אמאל אין זייער פאנטאזיע פון דעם „אמאל איז געווען“. פאראן ווידער אויך אזעלכע יידיש-אמעריקאנער קינסטלער, וואס נאך יארן לעבן אין דער אמעריקאנער יידישער סביבה און שרייבן וועגן היגן ליבן, פראוואן זיי אויף די עלטערע יארן זיך אריבערקלייבן מיט זייער געדעכעניש צו זייערע קי-דער און יוגנט-יארן און צו די ערטער, פונדאנעט זיי שטאמען.

פון אט דעם קוק-ווינקל קאנען מיר מאכן ביז גאר אינטערעסאנטע עקס-פעדיצעס אין די קינסטלערישע לאבארטאריעס, אין די ווערק פון פיל-פיל

היינטייטיקע אַמעריקאַנער יידישע שרייבער, פאַרשן און שטודירן זייער טעמאַטיק און דערביי אַנאַליזירן די איינפלוסן, די ווידעראַנאַנדן, די גע-
ראַנגענישן פון די רעאַלע ווירקונגען וואָס זיי האָבן אויסצושטיין מיט די פּאָנטאַסטישע בילדער פון אַ וועלט, וואָס איז אַמאָל געווען און איז
שוין מער נישטאַ. עס איז זייער אינטערעסאַנט, ווי ביי אייניקע היגע שריי-
בער איז דאָס אַמאָליקע יידישע שטעטל, די לאַנגפאַרגאַנגענע יידישע פאַר-
שוינען נאָך אַלץ מער רעאַל און קאַנקרעט ווי די איצטיקע אַרומיקייט, ווי די
ווירקלעכע געשטאַלטן פון דער היגער וועלט. לעאַן קאַברין און דוד פינסקי,
שלום אַש און אברהם רייזען, פרץ הירשביין און י. אָפּאַטאַשו, א. ראַבאָי און
דוד איגנאַטאָוו, ב. עפעלבוים און פ. בימקא, י. י. זינגער און ב. גלאָזמאַן,
י. גלאָדשטיין און ז. ווינפער, און אַזוי ווייטער און ווייטער, — ביז די היגע
יונגערע יידישע שרייבער — ווי פאַרשיידן עס מישט זיך ביי זיי און אין
זייערע ווערק די יידישע וועלט פון זייערע אייראָפּעאישע הימען מיט די
פאַרצייטיקע סביבות, לעבנס און געשטאַלטן מיט דער היגער יידישער וועלט,
וואָס קומט אויף דאָ, אין דעם אַמעריקאַנער יידישן ישוב. אין דעם אַ זינגען
לאַזט זיך באמת מאַכן ביז גאַר וויכטיקע און ווייטיגענדיקע פאַרשוונגען
און פאַרגלייכן, פאַרלעזן און אויספירן, וואָס וועלן כאַראַקטעריזירן אַמ-
בעסטן און אַמעגענויסטן יעדן קינסטלער באַזונדער און זיין סביבה, וואו ער
לעבט און שאַפט.

אין די ערשטע צוואַנציקפּינפּפּאונצוואַנציק יאָר, פון 1882 ביז אַרום 1907
איז די יידישע ליטעראַטור אין אַמעריקע געווען ווי אַ וועלט פאַר זיך, זי
האַט ווייניק וואָס אַנגעקערט און געוואָלט זיך אַנקערן מיטן שאַפּערישן
יידישן לעבן אין רוסלאַנד און אויך ווייניק גענאַסן פון די קינסטלערישע
דערגרייכונגען פון די גרויסע יידישע שרייבער, וואָס האָבן דאָן געהאַלטן
אין סאַמע פּאַנאַדערבלי פון זייערע טאַלענטן. עס איז נישט צום באַמערקן
קיין גייסטיקער קאַנטאַקט צווישן די צוויי יידישע ישובים, דעם אַלט-באַזע-
סענעם און דעם ערשט-אויפגעקומענעם. עס זענען ווי צוויי גאַנץ-באַזונדערע
וועלטן, מיט אייגענע אינטערעסן, מיט אייגענע פאַרלאַנגען, מיט אייגענע
פאַרמעסטן. אין דער צייט, וואָס אין רוסלאַנד האָבן די פאַרשיידענע זאַמל-
ביכער, וואָס זענען דערשינען אין יענע יאָרן, זיך אָפּגעגעבן בעיקר מיט דער
שיינער ליטעראַטור און דעם אויבנאָן האָבן פאַרנומען די גרויסע יידישע
קינסטלער-מיסטער, ווערט אין אַמעריקע דער געוויכט געלייגט אויף פאַ-
פּולאַריזירן „פיזיק, אַסטראָנאָמיע, די לערע פון מאַרקס א. א. וו.“ — מען
פאַרנעמט זיך בעיקר מיט פּאָפּולאַריזאַציעס, וואָס זענען נויטיק אויפצו-
קלערן די אומוויסנדיקע „יידיש-שפרעכנדיקע סאַציאַליסטן פון אַמעריקע“.
אין די פאַרשיידענע לייט-אַרטיקלעך און רעדאַקציע-דערקלערונגען אינם

דעמאָלסדיקן פירנדיקן זשורנאַל „צוקונפט“ ווערט כסדר באַטאַנט, אַז זיי ערע אויפגאַבן זענען נישט קיין „ידי שער זשורנאַל“, נאָר אַ „זשורנאַל פון אַלגעמיינער בילדונג פאַר יידן“. און נישט נאָר זוכט מען נישט קיין נאָענטקייט און אָנהאַלט אין דעם יידישן שאַפן אין רוסלאַנד, נאָר אויף שריט און טריט ווערט אונטערגעשטראַכן, אַז מען האָט קיין שייכות נישט מיט די פאַרמעסטן און אויפטוען פון די רוס־לענדישע יידישע שרייבער. מען איז ביי זיך טראַציק, מען שטרייכט נאָכ־אַנאַנד אונטער, אַז דאָ איז מען אַנדערש, גאָר נישט ענלעך אויף יענע „ניט־סאַציאַליסטישע משכילים, באַלעבאַטישע קינדער און געניטע און באַרופענע זשאַרגאַנישע שרייבער פון גאַנץ רוסלאַנד“, — יענע „סמייען ניט צו טרוי־מען“ אַרויסצוגעבן אַזאָ זשורנאַל ווי די „צוקונפט“. און מען וואַרפט פאַר די יידישע רעדאַקטאָרן אַרויסגעבער אין רוסלאַנד, וואָס זייערע זשורנאַלן זענען „דאָס רוב אַנגעפילט מיט מעשיות“.

מיר טרעפן אין די אַרויסגעגעבענע „צוקונפט“־נומערן אין לויף פון יאָרן און יאָרן גאָר ווייניק וועגן און פון דער וואַקסנדיקער יידישער ליטעראַטור אין רוסלאַנד. ווייזט אויס, אַז די אַלע פירנדיקע שרייבער און פּאָפּולאַריזאַטאָרן זענען אַליין ווייניק־וואָס געווען געבונדן מיט דער יידי־שער ליטעראַטור אין רוסלאַנד, זיי איז געווען נעענטער און מער צום האַרצן די רוסישע ליטעראַטור. די יידישע אימיגראַנטן גופא פון יענער צייט זענען אויך געווען ווייניק אַדער אינגאַנצן נישט פאַרבונדן מיט דער אַלץ־וואַקסנ־דיקער יידישער ליטעראַטור אין רוסלאַנד. ערשט דער שטראָם יידישע מאַסן־עמיגראַנטן, וואָס האָט דערגרייכט די ברעגן פון אַמעריקע אָנהייב דעם צוואַנציקסטן יאָרהונדערט, די וואָס האָבן שוין אַדורכגעמאַכט די בילדונגס־און אויפקלער־קורסן און די „אוניווערסיטעטן“ פון דער רעוואָלוציאָנערער יידישער באַוועגונג, זיי, וואָס האָבן אויפגענומען און איינגעזאַפט אין זיך פּרצעס „יום־טובלעטלעך“ און די אַלע אַנדערע קינסטלערישע יידישע ווערק, מיט זייערע טרעפלעכע שילדערונגען פון דער יידישער אַרעמקייט, און מיטן טיפן פּראַטעסט קעגן דעם סאַציאַלן און נאַציאָנאַלן אומרעכט, — אַט די מערב־אָוואַסטזיניקע יידישע עמיגראַנטן פון נאָך די רעוואָלוציאָניע־יאָרן פון 1905־1906, האָבן אַריבערגעבראַכט אַ ליבע, אַ פּיעטעט, אַ פאַרערונג פאַר די גרויסע יידישע שרייבער, וואָס זענען געוואַקסן צוזאַמען מיט דער נאַציאָנאַלער און סאַציאַלער פּאַלקס־באַוועגונג אין אויפגעוואַכטן רוסלאַנד. דער געשיכט־שרייבער פון די יידישע ליטעראַטורן אין אַמעריקע און אין רוסלאַנד וועט זיך דאַרפן באַזונדערס אַפּשטעלן אויף דעם פּאַקט, וואָס אין רוסלאַנד האָט זיך אין די איבער צווייצענדליק יאָרן 1882—1901 באַ־זונדערס צעבליט און צעוואַקסן די יידישע קינסטלערישע פּראָזע.

מיט גרויסע פראזעמיסטער און פראזעווערק, און אין אמעריקע זענען אין דער זעלבער צייט אַרויסגערוקט געוואָרן גרויסע דיכטער מיט באַדייטנדיקע דיכטערישע שאַפונגען. פון איין זייט — ליינעצקי, מענדעלע, ספעקטאָר, דינעזאָן, שלום־עליכם, פּרץ, און פון דער אַנדערער זייט — ווינטשעווסקי, ראָזענפעלד, עדעלשטאַט, באַוושאַווער, יהוָאַש, א. לייסינ. עס קאָן זיין, אַז אויך די פאַר פראַזע־שרייבער אין אמעריקע זענען געווען לויט זייער געמיט־ צושטאַנד און טעמאַטיק אפשר נענטער צו די אמעריקאַנער יידישע דיכטער, ווי צו די יידישע פראַזאַאיקער אין רוסלאַנד.

גאַנץ באַזונדער און אויף אַן אייגענעם שטייגער איז אויך געווען דער ווייטערדיקער גאַנג פון דער יידישער ליטעראַטור אין אמעריקע. דער דור שרייבער, די גאַנצע גרופע יידישע קינסטלער, וואָס האָבן זיך אַנגערופן „יונגע“ און געווען פאַרבונדן מיט די פאַרשיידענע „שריפטן“ און זאַמל־ביכער, וואָס זענען אַרויסגעגעבן געוואָרן אין די יאָרן 1910—1914, האָט גענומען שאַפן און בויען ווי אויף אַ נייעם נישט־צעאָקערטן באַדן. עס האָט זיי אפשר צונויפגעבונדן מער דער פראַטעסט קעגן די עלטערע יידישע שריי־בער, מער דאָס נעגירן, ווי עס זאָלן זיי ענג פאַרבינדן אינערליכע און בשותפותדיקע שאַפונגס־אינטערעסן. זיי זענען דאָך אין תּוֹך געווען שטאַרק פאַרשיידן, אַנדערשדיק איינער פונם אַנדערן. עס איז דעריבער שווער דעם גאַנצן דור „יונגע“ אַרונטערנעמען אונטער איין טייל ווי אַן אויסגעשפראַכן איינהייטלעכן קאַלעקטיוו, וואָס איז באַהעפט מיט איינע און די זעלבע איי־דעען און איז אונטערגעוואָרפן איין שטרענגער קונסט־ריכטונג.

און אַט ווי עס פּראַווט מ. אַלגין (אין זיין אַרטיקל וועגן א. ראַבאָי — „יידישע קולטור“, 1939, נ' 9) צו כאַראַקטעריזירן די „יונגע“: „זיי אַליין — די שרייבער פון דער גרופע „יונגע“ — האָבן געמיינט, אַז זיי אונטער־שיידן זיך פון די צוויי פריערדיקע דורות יידישע שריפטשטעלער אין אַמע־ריקע (ווינטשעווסקי, עדעלשטאַט, באַוושאַווער, ראָזענפעלד, קאַברין, ליבין, פינסקי) דערמיט, וואָס זיי האָבן נישט געוואָלט וויסן פון קיין „איזמען“: זייער מאַטאָ איז, כלומרשט, געווען „ניט סאַציאַליזם און ניט נאַציאָנאַ־ליזם“, אַדער ווי איינער פון זיי האָט דאָס פאַרמולירט: זיי ווילן ניט קיין געטער. זיי האָבן זיך באַוואוסטזיניק אָפגעטיילט פון די עלטערע שריפט־שטעלער, וואָס זענען אַלע געווען סאַציאַליסטן, האָבן זיך אינטערעסירט מיט סאַציאַלע פראַגן און געשטיצט די אַרבעטער־באַוועגונג און אַמאָל אויך געצאָלט צינזן דעם נאַציאָנאַליזם...“.

און מ. אַלגין באַטאָנט ווייטער, אַז „זיי אַליין האָבן אפשר דעמאָלט ניט געקענט פאַרמולירן דאָס, וואָס ס'האָט זיי געמאַכט פאַר אַ גרופע. פון דער אַביעקטיווער היסטאָרישער דיסטאַנץ לאַזט זיך אָבער דער כאַראַקטעריזיר־

מאמענט לייכט דערקענען: די אַלע „יונגע“ האָבן זיך אַרײַנמיט אױף אַ קולטורעלן לעזער. זײ האָבן געשריבן פֿאַר אַ מער־אַנטױקלעך עולם, װי דער עולם פֿון די עלטערע שריפט־שטעל־דורות... די ערשטע ײִדישע שרייבער אין אַמעריקע — זאַגט װײַטער מ. אַלגין — האָבן אין זײַנען געהאַט דעם „עמך“. זײ האָבן פֿאַר זיך געזען דעם ברייטן פֿראַלעטאַרישן און קליינביר־ גערלעכן עולם (שאַפֿ־אַרבעטער און פעדלער), פֿאַר װעמען זײ האָבן געשריבן און צו װעמען זײ האָבן געשריבן און צו װעמען זײ האָבן (באַװאָוסט אַדער אומבאַװאָוסט) צוגעפֿאַסט זײער שפּראַך און מאַניר. . . . דער רעזולטאַט איז געװען אַ פֿאַרע ליטעראַטור פֿון אַ באַשטימטן מין. די פֿאַר פֿולערקײט האָט אין זיך געהאַט סײַ פֿאַזיטיווע, סײַ נעגאַטיווע זײַטן. . . . קעגן אַט דער פֿאַפּולערקײט איז אױפֿגעשטאַנען די גרופּע „יונגע“. זײ האָט זיך געדאַכט (מיט רעכט אין אַ סך פֿרטים), אַז עס פֿאַדערט זיך אַ ליטעראַטור אַ רײכערע, אַ מער פֿלורבליטיקע, אַ מער פֿילפֿאַרביקע, אַזעלכע װאַס זאַל נײַט מורא האָבן צו רעדן מיט אַן אײַגענעם קול אױף איר אײַגענער שפּראַך, נײַט קימערנדיק זיך, צי מען װעט זי פֿאַרשטיין, צי נישט. . . . מ. אַלגין פֿירט אױס, אַז די גרופּע „יונגע“ האָט „אונטערשאַצט דעם פֿראַלעטאַרישן מאַסן־לייענער, װעלכער האָט סוף כל סוף געבלידעט דעם ראשו ורובו פֿון זײער לייענער־עולם און װעלכער האָט זײ גענערט אַ פֿערטל יאַרהונדערט מיט זײַן באַװאָונדערונג, ליבשאַפט און מאַטעריעלע מיטלען“, און „אַט דער טעות האָט זיך אָפֿט אַפּגעשפּיגלט צום שלעכטן אין זײער אידעאָלאָגיע, אין דעם אױסװאַל פֿון זײערע טעמעס: דערווייטערונג פֿון דער מאַסע; אײַנזיכום, געיעג נאָך עקזאָטיק, פּסיכאָלאָגיום, אידעאָלאָגיע פֿון עבר א. א. װ.“

דער צווישנאַנאָד צווישן די עלטערע ײִדישע שרייבער אין אַמעריקע מיט די שפּעטערדיקע שרייבער, דער תּהום צווישן די דורות שרייבער ביזן יאַר 1910 און די װײַטערדיקע איז אַ טעמע, װאַס הערט נישט אױף צו אײַנ־טערעסירן יעדן אײַנעם, װאַס פֿאַרטיפּט זיך אין דעם װאָוקס און אין דער אַנטױקלונג פֿון דער ײִדישער ליטעראַטור און קולטור־געשיכטע אין אַמעריקע.

אַט װי י. אַפֿאַטאַשו, אין אַ בריוו צו מיר, כאַראַקטעריזירט די אונטער־שיידן פֿון די ערשטע אַמעריקאַנער ײִדישע שרייבער מיט די שפּעטערדיקע: „אין אַזאַ סביבה (די ערשטע מאַסן־אײַנוואַנדערונג — נ. מ.) האָט נישט געקענט געבוירן װערן אַ ליטעראַטור, ס'האַט געפֿעלט שטח, און דער עיקר — ס'האַבן געפֿעלט װאַרצלען דאַן. נישט געװען קײַן ליבע צו דער ערד, צום הויז, צו די אײַגענע ד' אמות. דער אַרבעטער האָט געביטן זײַן „שאַפֿ“, געביטן זײַן דירה, קײַן צײַט נישט געהאַט אַנצואוואַרעמען די אײַגענע

ווענט. אין אזא סביבה האט נישט געקענט אויסוואקסן קיין יידישע ליטע-ראטור. ס'האבן געקענט בלויז אויסוואקסן איינצלענע יידישע שרייבער, — א דיכטער, א נאָוועליסט, א גרעסערער, א קלענערער... און קעגן די פריערדיקע שרייבער שטעלט י. אַפּאַטאַשו אַוועק די נייערע: „אַנדערש — זאָגט ער — איז געווען שוין מיטן נייעם יידישן אימיגראַנט, וואָס איז אַראָפּגעקומען קיין ניריאַרק נאָך 1905—1906, נאָך די פרייהייטס-טעג. סיי דער עלעמענט איז אַן אַנדערער, און סיי דאָס יידישע לעבן אין אַמעריקע ווערט שוין אַנדערש“.

און וואָס איז געווען דער דראַנג פונם יינגערן יידישן שרייבער אין יענער צייט און אין די עטלעכע שפּעטערע יאָרן? „ס'איז געווען דער ווילן — שרייבט י. אַפּאַטאַשו — אויפצוכאַפּן דעם אַמעריקאַנער טעמפּאַ, דעם ריטם, — און צוליב דעם האָט מען באַדאַרפט זיך אַפּרייסן פון דער אַלטער וועלט, פאַרגעסן אויף אַ ווייל די אַמאַליקע היים, ווייל די רחבות, די נייע רחבות האָט פאַרכאַפט דעם אַטעם... דער נייער מענטש און דער נייער שרייבער האָט זיך איינגעפונדעוועט, ער איז אַוועק אין פאַבריק, אויף דער פריירי, ער האָט דערפון נישט געליטן, ער איז געווען מוטיק און אויפ-גערוימט“.

און דאָס אינטערעסאַנטע דערביי איז, וואָס די יונגע יידישע שרייבער האָבן געשטרעבט צו ווערן אַמעריקאַנער מיט עטלעכע יאָר פריער, איידער עס האָבן עס געטאַן די אַמעריקאַנער שרייבער גופאַ, וואָס האָבן נאָך גע-לעבט מיט דער ענגלישער ירושה, אפשר אַזויפיל אַדער פיל מער ווי די יידישע שרייבער אין אַמעריקע מיט זייער אַלטהיימישער יידישער ירושה. און י. אַפּאַטאַשו גיט טאַקע צו: „אונז איז לייכטער געווען אַפּצושאַקלען פון זיך אויף אַ ווייל וואַרשע, אדעס, ווילנע. די אַמעריקאַנער האָבן גע-דאַרפט אַפּשאַקלען אַ טויזנטיאַריקע ליטעראַטור. ביי אונז האָט זיך עס אַנגעהויבן אין יאָר 1907, ביי זיי ערשט אין 1912“ (זע מיין בוך וועגן י. אַפּאַטאַשו — ז"ל 34-36).

און לאַמיר דאָ ברענגען אַ פאַרגלייך פון די יינגערע שרייבער אין איי-ראַפּע מיט די יונגע שרייבער אין אַמעריקע פון יענער צייט, פון די יאָרן נאָך דער רוסלענדישער רעוואַלוציע פון 1905-1906, ווי עס מאַכט עס פּרין הירשביין, וואָס איז דאָן אַריבערגעקומען פון די יידישע ליטעראַטור-צענטרען — וואַרשע, ווילנע און אדעס — קיין ניריאַרק. „דער יינגערער דור שריפט שטעלער אין רוסלאַנד האָט זיך אויסגעצייכנט מיט יחידות. איינציקווייז זענען דאָ און דאָרטן אויפגעקומען יונגע טאַלאַנטן: מיט אַן אומרואַיק האַרץ געפאַרן קיין וואַרשע, וואו פּרץ האָט גענומען אונטערפירנס, אַריינ-געפירט דעם יונגן טאַלענט אין דער ליטעראַטור אַרײַן. קיין באַזונדערע

גרופירונגען האָבן זיי נישט געשאָפן. קיין גרויסע פעסטונגען איינצונעמען איז אין זייער וועג נישט געשטאַנען. . . אָבער דער קרעפטיקער און געראַ-טענער דור שרייבער, וואָס אַיז אויפגעקומען אין אַמעריקע, האָט זיך תחילת אויסגעשטאַטיקט ווי אַ לייטעראַרישער קאַלעקטיוו: די יונגע. . . דער נאָמען יונגע האָט פאַר דער גרופע דיכטער און פראָזאַאיקער שטאַרק גע-פאַסט. ניט נאָר אין דער דעמאָליקער לייטעראַטור — אין לעבן גופא זענען זיי געווען אַ יונגע דערשייבונג.

עס קאָן זיין, אַז די „אחדות“, די קאַלעקטיווקייט, וואָס עס איז געווען דאָן ביי דער גרופע „יונגע“ איז געווען נויטיק, ווייל די יונגערע שרייבער פון אַמעריקע האָבן געהאַט פאַר זיך אַ געשלאָסענעם פראָנט אין דער דע-מאָסדיקער יידישע פרעסע, וואָס האָט, ווי באַקאַנט, נישט צוגעלאָזט קיין נייע, קיין יונגע כוחות. און נישט געקאַנט אַריינדרינגען אין די דעמאָס-דיקע צייטונגען און צייטשריפטן, האָט מען זיך דעריבער געטוישט איינער צום אַנדערן און באַמייט זיך מיט געמיינזאַמע און קאַלעקטיווע כוחות אַרויס-צוגעבן זאַמליכער, שריפטן, צייטשריפטן. ווי עס זאָל נישט זיין, איז נאָך מער פאַרדראַסיק און פיינלעך און פאַרברעכעריש די דערווייטערונג, די שנהאָקנאה, די צעריסנקייט, וואָס עס הערשט איצט צווישן די היגע יידישע שרייבער און — דאָס סאַמע ווייטאַגדיקסטע — וואָס גאַנץ באַוואוסטע און אַנערקענטע שרייבער באַמיען זיך דעם צווישנאַנאַנד, דעם אָפּגרונט אַליץ פאַרטיפן. . .

וועגן דעם לאָזט זיך פילפיל רעדן. אַט דער אינערלעכער קידער-ווידער צווישן די היגע יידישע שרייבער, אַט דער טיפער פאַנאַדערטייל אויף „מיינס און דיינס“, אַט די נישטיקע נישט-פאַרגינערישקייט האָט געוויס געבראַכט צו דער טרויעריקער מערכה פונם יידישן שרייבער אין דער היגער יידישער געזעלשאַפֿטלעכקייט.

גאַר אַ באַזונדער קאַפיטל איז, ווי אַזוי די ערשטע וועלט-מלחמה און די גרויסע און די גרויזאַמע געשעענישן נאָכן וועלט-קריג האָבן באַווירקט און באַאיינפלוסט די יידישע שרייבער אין אַמעריקע. דער אויפברויז, וואָס האָט אַרומגעכאַפט אַ שטיק וועלט, די געוואלדיקע וועלט-געראַנגלענישן, דער בירגער-קריג און דערנאָך די רעוואָלוציע, וואָס האָט זיך פאַנאַדערגעפלאַ-קערט אין איין לאַנד און אין אַ צווייטן, די מוראדיקע פאַגראַמען און שחיתות אויף יידן אין אוקראַינע, האָבן פאַנאַדערגעטרייסלט די סאַמע-סוביעקטיוו-סטע, אין זיך פאַרטוענע דיכטער, און זיי אַרויסגעפירט אויף ברייטערע שטיאַכן פונם לעבן, פון יידישן וועלט-לעבן. עס איז אויך קיין צופאַל נישט, וואָס אין די יאָרן 1918-1921 קומען שלום אַש, י. אַפאַטאַשו, ה. ליייוויק מיט זייערע ווערק „קידוש השם“ און „כישופמאַכערין פון קאסטיליען“.

„אין די פוילישע וועלדער“ און „1863“ און „דער גוף“, — וואו געשיכט
לעכער העראיאישער שטאף מישט זיך מיט די גרויזאמע רעאלע פאסירונגען
פון דער איצטיקער צייט.

און עס איז מערקווירדיק: דוד בערגעלסאָן, וואָס האָט איבערגעלעבט
די וועלט־מלחמה און דעם בירגער־קריג פון דער נאַענט, שטעלט פּעסט, אַז
„אין די מלחמה־יאָרן האָט ער כמעט גאַרנישט געשריבן, געווירקט האָבן דאָ
אַ סך סיבות: די מלחמה האָט געדריקט, ס'האָט זיך געדאַכט, אַז בעל־ע־
טריסטיק דאַרף שוין קיינער נישט האָבן. . . נישט געהאַט אפילו קיין שטיק־
מונג צו פאַרענדיקן די פּריער־אַנגעהויבענע זאַכן. עס האָט זיך בכלל אָנגע־
רוקט אַ שאַפּערישער קרייז: מיר האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז מיטן „אַפֿ־
גאַנג“ שרייב איך דאָס לעצטע ווערק, מער האָב איך נישט וואָס צו זאָגן,
וואָס צו שרייבן“. און י. אַפּאַטאַשו פון אַמעריקע קאַנסטאַטירט אַן אַנדער
שטימונג, וואָס האָט געהערשט ביי יידישע שרייבער אין אַמעריקע: „די
אַלגעמיינע אַרבעטס־אַטמאָספּער, דער אַלגעמיינער אַנגעשטרענגטער טעמפּ
פון אַרבעט צווינגט אויך די יידישע לייטעראַטור צו ענערגיע און שאַפֿן“.

עס איז אַ גאַנץ באַזונדערע פּראָגע, צי אויך אין די אַלע ווייטער־
דיקע יאָרן האָט דער יידישער שרייבער אין אַמעריקע פאַרמאַגט אין זיך אַט
דעם אימפּעט, אַט די שאַפּונגס־ענערגיע. פון דער גאַנצער גרויסער גרופּע
„יונגע“ האָבן בלויז אייניקע פאַרגעזעצט אין די שפּעטערע יאָרן זייער פּראָ־
דוקטיוון און אימפּעטדיקן שאַפּן, און געשטיגן העכער און געאַנגען ווייטער.
אַנדערע האָבן אויפגעלייזט זייערע שאַפּונגס־מעגלעכקייטן אין אייגענער
באַגרענעצקייט און אין פּאַרזיבטער אינזיכקייט און דעריבער ווייט נישט
אַוועק פון זייערע ערשטע לייטעראַרישע שרייט. אין דעם ווייטערדיקן גאַנג
פון אַנדערע ניי־צוגעקומענע אַמעריקאַנער־יידישע שרייבער האָט זיך די
צייט, די אַרומיקע סביבה, די פּראָצעסן, וואָס זענען פאַרגעקומען אין לעבן,
אויף אַ אינטערעסאַנטן אופן אַריינגעביסן אין זיי און אין זייערע ווערק, און
רעדן וועגן דעם גענויער — הייסט פּאַנאַנדער־וויקלען אין איר גאַנצער ברייט
די רייכע געשיכטע פון דעם אַמעריקאַנער יידישן לעבן מיט דער געשיכטע
פון דער אַמעריקאַנער יידישער לייטעראַטור די לעצטע צוואַנציק יאָר.
ביי היינטיקן טאַג איז די צאָל גרויסע, טאַלאַנטפולע און באַגאַבטע
יידישע שרייבער אין אַמעריקע זייער באַדייטנד.

עס לעבן און עס ווירקן אין דעם יידישן אַמעריקאַנער לעבן שרייבער,
וואָס זייער אָנהויב שטעקט נאָך מיט אַ פּופּציק יאָר צוריק, זיי געהערן נאָך
צום ערשטן דור אַמעריקאַנער און אייראָפּעאישע שרייבער; עס זענען שאַ־
פּעריש־טעטיק מיט אַ „באַרג־אַרויף“ אַדער „באַרג־אַראַפֿ“ אויך יידישע
שרייבער, וואָס געהערן צום אויבנאָן פון דעם צווייטן דור יידישע שרייבער

אין אייראָפּע, — דער נאַך־קלאַסיקער דור; עס פאַרעפנטלעכט פון צייט צו צייט ווערק אויך יידישע שרייבער, וואָס זענען אויפגעקומען ערב דעם ערשטן וועלט־קריג און בעת דער וועלט־מלחמה; און עס לאָזן זיך אויך הערן שטיימען פון יינגערע שרייבער, וואָס געהערן צו פאַרשיידענע ליטעראַרישע ריכטונגען און געזעלשאַפטלעכע גרופירונגען. אָבער מען מוז קאָנסטאַטירן נאָך אַמאָל און ווידעראַמאָל די טרויעריקע דערשיינונג, אַז צוליב פיל עיקרדיקע סיבות איז דער צוואוואקס און נאַכוואקס פון היגעבוירענע יידישע שרייבער אין דער היגער ליטעראַטור זייער אַ נישטיקער.

און בכלל, — דאָס אַרט, וואָס די היגע יידישע שרייבער פאַרנעמען אין דער היגער יידישער וועלט און די ראַלע, וואָס די יידישע שרייבער שפילן איצט אינם היגן יידישן לעבן איז פראַפאַרציאָנעל פיל קלענער און שוואַכער פון דער גרויסער צאָל באַדייטנדיקע, טאַלאַנטפולע און באַגאבטע יידישע קינסטלער, וואָס די יידישע אַמעריקע פאַרמאָגט. אָבער דאָס איז שוין ווידער פראַבלעם פאַר זיך ...

....

דורות און תקופות אין אונזער יידישן לעבן, דורות און תקופות אין אונזער יידישע ליטעראַטור, —

און מיר אַלע, אונזער דור מענטשן, וואָס איז טעטיק אין דעם היגן קול־טורגעזעלשאַפטלעכן לעבן, — מיר אַלע זענען דאָך מיט אונזער טעטיקייט, מיט אונזערע זוכענישן, מיט אונזערע פאַרמעסטן אַריינגעגלידערט אין די שאַפנדיקע דורות און תקופות פון די לעצטע צענדליקער יאָרן.

און סוף כל סוף זענען מיר אַלע, — נישט נאָר די שרייבער און קינסטלער — מיטשאַפער און מיטבויער, מיטגייער און מיטטוער אין דעם גאַנג פון די דורות און תקופות אין אונזער לעבן און אין אונזער שאַפן.

•1939

הויפט-פראבלעמען פון דער מאָדערנער יידישער ליטעראַטור

די הויפט-פראבלעמען פון דער יידישער ליטעראַטור און נישט דאָס הויפט-פראבלעמען, ווייל ביי דער איצטיקער צע זייט-און-צעשפרייטקייט פֿון יידישן שאַפֿן איבער אַ שטיק וועלט, איז שווער צו ריידן וועגן אַ ייִן הויפט-פראבלעמען, נאָר מען דאַרף ריידן וועגן הויפט-פראבלעמען.

און הויפט-פראבלעמען פון דעם יידישן שאַפֿן הייסט אייגנטלעך — די הויפט-פראבלעמען פון דעם יידישן לעבן. ווייל דאָס יידישע שאַפֿן אין דער יידישער שפראַך איז ענג פֿאַרבונדן מיט דעם רעאַלן יידישן פֿאַלקס-לעבן, עס ציט יניקה פון דעם יידישן מאַסן-לעבן.

און אַזוי ווי יידיש לעבן שאַפט זיך אין פֿאַרשיידענע ווינקלען פון דער ערד, ביי פֿאַרשיידענע באַדינגונגען, פֿאַליטישע, סאָציאַלע, געאָגראַפֿישע און קולטורעלע, איז ממילא דער סאָראַקטער פון דער יידישער ליטעראַטור, אירע מאַטיוון, אירע טענהענצן אָפֿהענגיק פון די אַרטיקע באַדינגונגען.

דערבער, מיט איר גאַנצער איינהייטלעכקייט, זאָס די יידישע ליטע-ראַטור פֿאַרמאָגט, מיט איר גאַנצער פֿאַרבינדונג מיט דעם אַייִן יידישן פֿאַלק, זענען דאָך דאָ אַקאַלע אייגנשאַפטן פון דעם און יענעם לאַנד, וואו די יידישע ליטעראַטור קומט אויף און אַנטוויקלט זיך.

אַמאָל, מיט יאַרצענדליקער צוריק, אין די צייטן, ווען מענדעלע, שלום עליכם און פֿרץ האָבן האַמינירט אין דער יידישער שאַפֿונגס-וועלט, דאָן איז געווען די יידישע ליטעראַטור, ווי דאָס רוב פון יידישן לעבן, ווי פון איין שטיק אויסגעגאָסן.

האַט טאַקע ש. י. אַבראַמאָוויטש, וואָס זיין שטייגער איז געווען צו פֿאַר-אַלגעמיינערן אַ יידישע אייגנשאַפט, זייער ריכטיק געזאָגט: „איז דען דאָ נאָך אַן אומה אויף דער וועלט, וואָס דער גאַנצער שטייגער-לעבן פון אַיט-לעבן באַזונדער זאָל זיך ציען פֿונם געבוירן ווערן ביז צום שטאַרבן אויף אַייִן נוסח, ווי ביי אונז, יידישע קינדער?“ און ווי דער שטייגער לעבן פון דעם יידישן יחיד, אַזוי זענען געווען פון איין נוסח אויך די יידישע שטעט און שטעטלעך מיט זייער לעבנס-שטייגער. קאַבצאַנסק, טונעיאַדעוו-

קע, גלופסק — ביי מענדעלען, קאסרילעווקע, מאזעפעווקע און יעהופעץ ביי
שדום עליכמען זענען דאך געווען א שם-הכולל, א סימבאל פאר אלע יידישע
שטעט און שטעטלעך.

און דערצו האט מענדעלע נישט געוואלט אויפנעמען קיין ענדערונג, קיין
נייע פראצעסן אין יידישן לעבן. האט ער דאך דאס יידישע לעבן פארקאגן-
סערווירט און אפגעחתמעט דעם גזר דין: „דער יידישער תחום איז ווי א
קוואל, וואס ווערט קיינמאל נישט אויסגעשעפט. קאמפאניעס גייען, קאמ-
פאניעס קומען, און קאבצאנסק און גלופסק וועלן בלייבן אויף אייביק“. פאר
מענדעלען, ווי פאר די דורות שרייבער מיט צענדליקער יארן צוריק, איז דאס
קליינשטעטל געווען די איינציקע קרעניצע, פון וואטען מען האט געשעפט
חיות פאר זייער שאפן.

פון שטעטל אין דער גרעסערער שטאט — דאס איז געווען א שטיק צייט
דער וויכטיקסטער פראצעס אין יידישן לעבן און אויך דאס הויפט-פראבלעם
פון דער יידישער ליטעראטור מיט 30—40 יאר צוריק, אבער די דעמאנס-
דיקע יידישע שטעט, גלופסק אדער יעהופעץ, זענען געווען אין תוך דער
המשך פון קאבצאנסק און קאסרילעווקע — יעהופעץ איז דאך א סך קאסרי-
לעווקעס צוזאמען גענומען, און מיט א שטייגערלעבן, וואס איז שטארק ענ-
לעך אויף דעם אמאליקן שטעטל די קלעבן.

די לעצטע פאר צענדליק יאר, און בעיקר די יארן זינט דעם וועלט-קריג,
וועוואלדיגע, בירגער-קריג, האבן שטארק געענדערט דעם כאראקטער פונם
יידישן לעבן, איבערגעאנדערשט די יידישע מאפע, געגעבן גאר אנדערע ריכ-
טונגען הונדערטיאריקע שטראמען, פאנאנדערגעווארפן גרענעצן צווישן יידי-
שע קיבוצים און געשאפן נייע יידישע פאלקס-איינהייטן, ביי גאר אנדע-
רע סיטואציעס. פון דעם א ין אמאליקן רוסלאנד איז אויסגעטיילט גע-
ווארן א צאל יידן אין ראטנפארבאנד, וואס האט אנטהוילן א ניי לעבן, אויף
נייע סאציאלע יסודות; פון א טייל זענען געבילדעט געווארן „נאציאנאלע
מינדערהייטן“ אין ניי-אויפגעקומענע מלוכות, זיי זענען געשטעלט געווארן
פאר נייע שווערע נסיונות און געראנגלענישן צו דערהאלטן זייער מאטע-
ריעלן און גייסטיקן קיום.

די יידישע ליטעראטור, — ווען מיר נעמען דעם באגריף ברייטער און
טיפער, ווען מיר נעמען אין באטראכט די פראצעסן, וואס קומען פאר אינם
לעבן ביי די אלע שארפע און גרינטלעכע ענדערונגען, — האט געמוזט אפ-
רופן זיך אויף אלדי געשעענישן אין לעבן. די יידישע ליטעראטור, דורך אירע
שאפער, האט אויפגענומען די אלע פראצעסן און זיי געגעבן אין גאנצערע
ווערק, אדער אפטמאל אין אנדייט, אין באריר, אין אויפהעל.

ארויסברענגען גענויער אט די אלע מאטיוון און פראבלעמען, וואס די

יידישע ליטעראטור האָט אונז געגעבן די לעצטע צוואַנציק יאָר, — הייסט שרייבן די גרויסע געשיכטע פון דעם יידישן לעבן און פונם יידישן שאַפן פאַר די לעצטע נאָך-מלחמה-יאָרן.

מיר ווילן דאָ באַרירן בלויז אייניקע הויפט-פראַבלעמען פון דער יידי-שער מאַדערנער ליטעראַטור, — און נישט פון דער גאַנצער יידישער ליטעראַטור, נאָר פון אייניקע טיילן אירע.

די יידישע ליטעראַטור האָט זיך שטאַרק פאַנאָדערגעוואַקסן, עס דער-שיינען איצט הונדערטער גוטע און בעסערע ווערק יעדעס יאָר, — אין צענדליקער פון זיי — גאָר פון באַדייטנדיקער חשיבות. זיי דערגרייכן אָבער נישט אין דעם גרעסטן רוב צום עולם און אויך נישט צו די שרייבער, וואָס האָבן טענות צו דעם יידישן שאַפן.

מען דאַרף דערביי נישט פאַרגעסן די זייער נישט-גינסטיקע באַדינגונגען, אין וועלכע עס געפינט זיך דער שרייבער פון פוילן, רומעניע, ליטע, און אויך פון דער רייכער און גליקלעכער אַמעריקע, און נאָך מער — אויף די אומ-גלויבלעכע שווערע באַדינגונגען פון אַרויסגעבן אַ יידיש בוך.

דאָס רופט זיך אַפּ אויף דעם געמיט פונם שרייבער און אויף זיין שרייבן גופא.

פאַר דעם אויג פון דעם ברייטן עולם, פאַר זיין אויפמערקזאַמקייט פיר גוריון, ליידער, בלויז עטלעכע שרייבער און עס ווערן פאַרזען גאַנץ-באַדייטנדיקע שריפטשטעלער, וואָס האָבן פאַר די לעצטע צוואַנציק יאָר גערבראַכט וויכטיקע ווערק, וואָס באַהאַנדלען שטיקער לעבנס פון דער לעצטער צייט. מיר האָבן אין דער יידישער ליטעראַטור שרייבער, וואָס גייען מיטן ברייטן שליאַך און מיט זייערע ווערק „דעקן זיי“, ווי מען זאָגט, גרעסערע שטחים, נעמען אויף עיקר-איבערלעבונגען פון כלל, און פאַראַן שרייבער, וואָס גייען אויף זייטיקע וועגן-שטעגן, און מיט זייערע אַפּטמאַץ פאַראיינ-צעלטע מאַטיוון און פראַבלעמען באַרירן זיי וויכטיקע זייטן אין דער יידי-שער ווירקלעכקייט.

ווען מיר וועלן ערנסטער באַטראַכטן די יידישע שרייבער און זייערע ווערק אין ליכט פון די לעבנס-געשעענישן, אין פערספעקטיוו פון יאָרן — וועלן מיר דאָן צו אונזער איבערראַשונג דערזען, אַז פיל מער קינד-סטלער, וואָס זענען שאַפערש אַקטיוו די לעצטע 20—25 יאָר, פאַרמאָגן אין זייערע ווערק אַפּקלאַנגען פון דער מערקווירדיקער צייט, פיל מער, ווי מיר האָבן זיך פאַרגעשטעלט. ווייל סוף-כל-סוף איז דאָך יעדער קינסטלער אַ פּווער-יוצא, אַ פראַדוקט פון דער צייט און זיינע ווערק זענען דער אויסדרוק פון דעם איבערגעלעבטן און אַדורכגעפֿיבערטן.

עס איז אַפּטמאַץ שווער אַנצורופֿן א י י גרויס ווערק, וואָס זאָל אויפ-

נעמען אין דער גאנצער ברייט און טיף אַלדאָס געשעענע די לעצטע יאָרן אין דעם אָדער אַנדער דאָג. אָבער דאָס, וואָס איין שרייבער האָט זיך נישט איינגעגעבן צו טאָן, האָבן עס אָפט געטאָן צענדליקער שרייבער. אָפטמאָל האָבן מיר נאָך נישט קיין פּוּבליקאציע פּראָבלעמען, וואָס די ליטעראַטור האָט אויפגענומען, אָבער דערפאַר האָבן מיר פיל מאָל טיוון, וואָס זענען אויפגעכאַפט דורך די שרייבער, מאַטיוון, וואָס ברענגען אַרויס סיטואַציעס, געמיט צושטאַנדן, באַשטימטע פאַרשעלטענישן אין דעם לעבנס־געראַנגל.

איינס פון די וויכטיקסטע פּראָבלעמען אין דער יידישער ליטעראַטור — איז דער ערשטער וועלט־קריג, וואָס עס האָבן אָפטמאָל אומבאַהאַלפן באַשריבן מענטשן, נישט קיין פּראָפּעסיאָנאַלע שרייבער, אָבער וואָס דער קריג האָט זיי סימבאָליזירט צום שרייבן, צו טיילן זיך מיט די אוממיטלעכע איבער־לעבענישן.

דער קריג, ווי שטאַף פאַר קינסטלער — דאָס איז שוין אַ צווייטע שטופע. אויב די דירעקט־באַטייליקטע אין קריג האָבן געשריבן בעיקר טאַג־ביכער, אויטענטישע איבערלעבענישן, האָט שוין דער קינסטלער באַנוצט פאַרשיידנ־אַרטיקע פאַרמען פאַר דעם אויסדרוק פון דעם אַלעמען, וואָס די וועלט־מלחמה האָט מיט זיך געבראַכט. דאָ האָבן מיר שוין לידער, פּאָעמעס, דראַמאַטישע ווערק, דערציילונגען, ראַמאַנען, היסטאָרישע ווערק.

און דאָס כאַראַקטעריסטישע פאַר דער קריגס־ליטעראַטור אין יידיש איז, וואָס פון אָנהויב אָן האָבן מיר די מלחמה נישט אנערקענט, נישט געוואָלט זי אָננעמען, נישט ווי יחידים און נישט ווי אַ פּאָלק. עס האָט ביי אונז גע־פעלט אינגאַנצן דער מין פאַטריאָטישע ליטעראַטור, וואָס פאַרשיידענע פעל־קער, — גרעסערע און קלענערע, — זענען געשטרויכלט געוואָרן מיט איר. דער פאַטריאָטישער „טשאַד“ האָט דאָך פאַרדרייט די קעפּ פון כמעט אַלע איי־ראַפּעאישע ליטעראַטורן. דערפאַר האָבן מיר גלייך באַקומען אַן אייגענעם „יידישן פּראָנט“ — פון גורות, בבלולים, אַרויסישקונגען, פאַגראַמען, עס האָט זיך אָנגעהויבן די האַרבע סדרה „לך־לך“, וואָס האָט אַרויסגעשטויסן טויזנטער יידן פון זייערע אַל־ט־באַזעסענע היימען. דאָס אַלץ איז אָפּגע־שפיגלט געוואָרן אין דער יידישער ליטעראַטור.

נאָענט צו דער קריגס־ליטעראַטור איז די ליטעראַטור, וואָס שילדערט די אַקאָפּאציע־צייט אין יידישן תּחום פון געוועזענעם רוסלאַנד און אין אַ שטיק אַנאַליציע. וואָס דער קריג גופא האָט נישט באַוויזן צו פאַרטיליקן, האָט עס געטאָן די אַקאָפּאציע. דער דייטש האָט באַוויזן צו דערנידעריקן, פאַראומ־ווערדיקן די פּרידלעכע יידישע באַפעלקערונג פון הונדערטער שטעט און שטעטלעך פון פּוילן און ליטע. מיר פאַרמאָגן אַ רייכע און פאַרשיידנאַר־

טיקע „אקופאציע“ לייטערטאטור אין יידיש. און עס איז דאך באקאנט פון אלע צייטן, אז יעדע דערשיטערונג אין יידישן מאסן-לעבן, יעדע אויפ-טרייסלונג, רופט ארויס צום לעבן נייע שרייבער, וואס האבן א מין „גע-היימע שליחות“ איבערצוגעבן דאס איבערגעלעבעטע. אפטמאל ווערט זייער שליחות טאקע מיט איינעם אזא ווערק פארענדיקט. אפטגעבען, וואס זיי האבן אליין איבערגעלעבט, אפטמאל אין א מייסטעריש-קינסטלערישער פארם, און פארטיק, אנדערע איבערגעבענישן זענען זיי פרעמד.

גאר נייע, מונטערע טענער, דרייסטע ווערטער און באפליגלטע אויס-דרוקן האבן זיך געלאזן הערן אין דער יידישער לייטערטאטור, בעיקר אין דער יידישער דיכטונג אין די יארן נאך דער רוסלענדישער רעוואלוציע. נישט נאר, וואס פריערדיקע יידישע דיכטער זענען צוגעשטאנען צו דער מחנה זינגער און באזינגער פון דער נייער צייט, נאר עס זענען געקומען נייע יונגע רעוואלוציע-טרובאדורן אין אוקראינע, אין גאליציע, אין ליטע, אין ווייס-רוסלאנד, וואס האבן אין זייערע לידער געגעבן דעם אפהילך, דעם אפקלאנג פון דער מערקווירדיקער און שטורעמישער צייט, פון דער אויפברוינדליקער תקופה. ווען מיר פארגלייבן אט די רעוואלוציאנערע דיכטונג פון דער צייט פון דער רוסלענדישער רעוואלוציע מיט דער רעוואלוציאנערער דיכטונג אין אמעריקע צוריק מיט א 40 יאר, זעען מיר ערשט דעם כאראקטער, דעם תוך פון דער איצטיקער דיכטונג. אמאל איז געווען א רוף אויף ווייטערדיקע צייטן, וואס דארפן ערשט קומען, און דערוויל — האס און צארן און פאר-צווייפלונג, און דא — איז מען אליין געקניפט און געבונדן מיט די ראשיקע געשעענישן, אליין „שטיקער קופער“, דורך דעם באגייסטערטן דיכטער זינגט ארויס די באפרייטע מאסע איר פרייהייט-געזאנג.

און דערביי דארף מען אונטערשטרייכן, אז אנדערש זעען אויס די מלחמה-ווערק פון שרייבער, וואס האבן אליין איבערגעלעבט אין דער נאענט דעם קריג, פון די ווערק, וואס עס האבן געשאפן יידישע שרייבער פון אמע-ריקע. דיסטאנץ האט דא א גרויסע באדייטונג. די מלחמה-ווערק, וואס זענען געשריבן געווארן אין אייראפע, האבן אין זיך מער אוממיטל בארקייט, זיי זענען מער אנגעגלייט. דערפאר זענען די קריגס-ווערק, וואס זענען גע-שאפן אין דער יידישער לייטערטאטור אין אמעריקע, קינסטלעריש העכער און רייפער.

אט די אייגנשאפט איז נישט בלויז צוגעפאסט פאר די פארשיידנאר-טיקע מלחמה-ווערק, וואס זענען געשריבן געווארן דורך די יידישע שרייבער אין אייראפע און אין אמעריקע.

עס איז מערקווירדיק, וואס גראד אין דעם טומלדיקן ניו יארק לעבט זיך דער יידישער שרייבער ביחידות. ער איז אויסגעטאן פון די „הבלי-“

עולם" און זיך געשאפן אן אייגן וועלט, וואָס האָט אַ קנאַפע שייכות צו דער "זינדיקער" וועלט אַרום. דער היגער ערנסטער שרייבער האָט זיך פאַר-מאַסטן אויף דורות און תקופות, וואָס ליגן אָפּטמאַל ווייט פון דעם איצט, פון דעם מאַמענט. עס איז ביי אים דער ווילן צו געבן אָפּשלוסן פון לעבנס, פון תקופות, אין דער צייט, וואָס דער שרייבער פון פּוילן, רומעניע, ליטע איז שטאַרק פאַרוואַקסן מיט די פּראָצעסן פון דעם אַרומיקן לעבן, נישט צום אָפּטיילן. אָבער אייניקע היגע, אַמעריקאַנער, יידישע שרייבער ווערן אַליין פאַרוואַנדלט אין אַ שטיק פאַרגאַנגענהייט, אין אַן אַמאַל ...

ס'איז אפשר דערפאַר, וואָס אין דער יידישער אייראָפּע לעבן די יידן אַ פּרעזענט אייגן לעבן, מיט אַן אייגענעם לעבנס-שטייגער אין זייערע הייזער, מיט אַ יוגנט, וואָס איז מער יידיש און יידישעך. אפשר איז עס דערפאַר וואָס אין דער יידישער אייראָפּע האָבן מיר יונגע שרייבער, וואָס זענען ערשט אַרויסגעוואַקסן פון זייער נאַטירלעכן באַדן, פון אַן אייגענער היים, — איז עס די יידישוועלטלעכע שול, וואַרשטאַט, ישיבה, רעוואָלוציאָנערע קרייזן, יידיש שטעטל. אין דער צייט, וואָס אין אייראָפּע ציט דער שריי-בער דיחעקטע יניקה פון אַרומיקן לעבן, איז אין אַמעריקע דער שרייבער אַן איבערגעפּלאַנצטער פון אַן אַנדער באַדן. די היגע שרייבער, די אַקטיווע, די וויכטיקע, זענען דאָ אַריבער די פּופציקער אָדער ביי פּופציק, און יעדער איינער פון זיי וויל אַרויסברענגען נישט נאָר שטיקער לעבן פון אַרום, נאָר דער עיקר זיין אייגן לעבן, — אַ לעבן, וואָס דער שורש איז ניט דאָ, אין דעם היגן באַדן, נאָר ערגעץ אַנדערש וואו, אָדער נאָר אין געשיכטע, אין ספרים, אין אידעען, וואָס שפּאַרן אַן מער אין הויכע עולמות, ווי זיי וואַלטן גע-שפּראַצט פון דער ערד. אוודאי האָט דאָ פיל צו זאָגן דאָס, וואָס עס פעלט אַ לעבעדיקע, שאַפּערישע יוגנט, מיט יוגנטלעכער "העזה" און "חוצפה". מיט נאָאויטעט, מיט ראַמאַנטישקייט. די היגע יידישע ליטעראַטור אין איר גרעסטן רוב איז סטאַטעטשנע, אין דער צייט, וואָס די יידישע ליטעראַטור אין אייראָפּע איז "פאַרשייטער" און יוגטלעכער.

און נאָך זייער אַ וויכטיק פּראָבלעם, וואָס איז אויפגעקומען אין אונזער קולטור-וועלט נאָך דעם וועלט-קריג אין שייכות מיטן אויפקום פון קלענערע מלוכות מיט זייערע קולטורן און שפּראַכן.

ביז נישט לאַנג האָבן מיר געצאָלט "צינון" די גרויסע קולטורן און ליטעראַטורן אין די א. ג. וועלט-שפּראַכן — פּראַנצויזישער, דייטשער, רר-סישער, ענגלישער. עס איז געווען אָפּטמאַל באַרעכטיקט און "נאַרמאַל", וואָס מען איז אַוועק פון די אייגענע ד' אמות, פון דער יידישער קולטור-געטאָ אין דער גרויסער און ברייטער וועלט. קליין און אַרעם זענען מיר געווען גבוי די רייכע קולטורן, אין טעאַטער, אין ליטעראַטור, אין פּרעסע.

קומענדיק אין דער רייכער קולטור־וועלט, האָבן זיך פאַר אונזערע „אפּטרי־
ניקע“ געעפנט אַתּוּוּע־חֶסֶד אַלע האַרְיוּזאַנטן. פיל זענען טאַקע געוואָרן וועלט־
נעמען. עס איז גרינגער געווען אַ פּראָנץ ווערפּל, אַ סטעפּאַן צווייג, אַן אַל־
פרעד דעבלין דורך דער דייטשער ליטעראַטור צו קומען אין דער ברייטער
וועלט, איידער אַ יידישן שרייבער פון דער יידישער שפּראַך. אין די נאָך־
מזחמה־יאָרן זענען מיר געשטעלט געוואָרן פאַר אַ נייער דערשיינונג: יידן
האָבן אָנגעהויבן אַרײַנצודרינגען אויך אין די ליטעראַטורן פון די קלענערע
פעלקער — אין דער לעטישער, ליטווישער, עסטאָנישער, ווייסרוסישער,
איך רייד שוין נישט וועגן דער פּוילישער, רומענישער, אונגאַרישער און
טשעכישער א. א. דאָס איז געווען אַן איבערראַשנדיקע דערשיינונג, ווייל די
ערשטע יאָרן ביים אויפקום פון די אַלע קלענערע מלוכות מיט אַ באַפעלקער־
רונג, וואָס איז קלענער פון דער יידישער, מיט אַ קולטור־ספּעציע, וואָס איז
אַרעמער פון דער יידישער, האָבן מיר געהאַט די האָפּנונג, אַז אין דעם גע־
ראַנג פון די צוויי קולטורן, וועט די יידישע גוהר זיין, ווייל זי איז רייכער,
פאַרשיידנאַרטיקער, מיט ברייטערע האַרְיוּזאַנטן. אָבער אַדאַנק דער פאַר־
שטאַרקטער טעטיקייט פון די נײַ־אויפגעקומענע מלוכות אויפן געביט פון
זייערע שוין, פון פאַרלאַגס־וועזן, האָבן די יידן גענומען פאַרלאָזן די יידישע
שפּראַך, די יידישע ליטעראַטור און זיך באַהעפּט צו די אַרטיקע לאַנד־לי־
טעראַטורן.

אָבער דאָס איז פאַרבייגענידק. לאַמיר זיך אומקערן צו די מאַטיוון און
פּראַבלעמען פון דער יידישער ליטעראַטור.

דער אונטערגאַנג פונם יידישן שטעטל — דאָס איז אַ מאַטיוו, וואָס
גייט אַדורך ווי אַ רויטער פּאָדעם איבער פיל ווערק, וואָס זענען געשאַפּן
געוואָרן אין דער יידישער ליטעראַטור אין פּוילן, אין רומעניע, אין ליטע.
אַן איכה־געזאַנג אין פאַרשיידענע נוסחאות. עס איז אַוועק די צייט, ווען
מען האָט באַזונדער דאָס יידישע שטעטל. עד היום באַזינגען דאָס
יידישע שטעטל, דעם אַלטן שטייגער, די אַלערליי שרייבער, וואָס וואוינען
אין דער ווייט פון דער אַלטער היים. דאָס שטעטל קומט אויף ביי זיי אין
טרונים, אין וויזיע, אין פּאַנטאַזיע. אַנדערש איז מיט דעם יידישן דיכטער, וואָס
דאָס שטעטל האָט אים לעצטנס אַרויסגעשפּיגן, אַרויסגעשטויסן. דעראַ יידי־
שער דיכטער באַקלאַגט די חורבות און חרבנות, סיי די מאַטעריעלע און סיי
די גייסטיקע. אַט דער חורבן־מאַטיוו פון יידישן שטעטל איז דאָמינירנדיק אין
דער יידישער דיכטונג. מער נישט, וואָס אייניקע דיכטער זענען יוצא מיט
קלעכצן און זיפּצן, און אַנדערע פּראוון שרייען, וואָרען און רופן צו אַנ־
דערע וועלטן. אייניקע דיכטער געפינען זיך אונטער דער משא פון די טרוי־
עריקע דערשיינונגען, און אַנדערע טייטלען דערויף, כדי צו רופן אויף אַנ־

דערע וועגן, וואו מען זעט אויסלייז פון אומקום, פונם חורבן. די יידישע דיכ-
טער ברענגען אין זייערע לידער דעם אויסדרוק פון דער נויט, פארצווייפ-
לונג און אויסזיכטלאזיקייט, וואָס עס הערשט אין דעם יידישן שטעטל אין
מזרח-אייראָפּע.

אינטערעסאַנט איז, וואָס אין דער זעלבער צייט האָבן מיר אין דער יידי-
שער ליטעראַטור פון גאַר דער וועלט אַן אַנדער מאַטיוו, אַ נייעם גאַר, וואָס
מיר האָבן אים כמעט נישט געהאַט ביז אַהער אין דער יידישער ליטעראַטור.
עס איז דאָס פּראָבלעם—ערד, ערדישער באַדן, דער דראַנג פון די יידישע
מאַסן איינצואוואַרצלען זיך אויף ערד. דער יידישער שרייבער איז מיטגע-
גאַנגען מיט די יידישע מאַסן אין זייערע אויסוואַנדערונגען פון שטאַט און
שטעטל צום דאָרף, צום דאָרפישן לעבן, צו די קבוצות, צו די קאָלאָניעס.

אויף די ביכער-פּאָליצעס פון דער מאַדערנער יידישער ליטעראַטור שטייען
איצט פיל ביכער, וואָס שילדערן דאָס לעבן פון יידן אין נייע ערטער
אויפן לאַנד. ביראָ-בידזשאַן, די קרימער און כערסאַנער קאָלאָניעס, יידן
אויף אַרגענטינער ערד, יידן אין די ארץ-ישראל-קאָלאָניעס און קבוצות,
יידן אויף דער ערד אין דער ווייטער וועסט אין אַמעריקע — וועגן דעם
אַלעמען האָבן מיר אַ פאַרשיידנאַחטיקע און קאָלאָריטריכע ליטעראַטור.
ווער עס וועט קומען שרייבן די געשיכטע פון דער באַוועגונג צו ערד, צו
ערדישע קיבוצים, דער וועט האָבן זייער אַ רייכן קינסטלערישן מאַטעריאַל
אין דער מאַדערנער יידישער ליטעראַטור.

ווען מיר ריידן וועגן די הויפט-פּראָבלעמען און די הויפט-טענדענצן פון
דעם יידישן שאַפּנדיקן גייסט פאַר דער לעצטער תקופה, מוז דערמאָנט ווערן
אַט די ענדערונג, דער איבערבראָך, וואָס איז פאַרגעקומען פאַר אונזערע
אויגן אין דער יידישער מאַסע, אין דער „לאַבאָראַטאָריע“ פון דעם יידישן
פּאָלק. די לעצטע פאַר צענדליק יאָר האָט דער גאַנג פונם יידישן לעבן געפירט
אַזוי, אַז די יידישע ליטעראַטור האָט זיך געוואַלדיק פּאַנאָדערעגוואַקסן אין
שטח, אין פאַרנעם, האָט אַזוי אומגעריכט זיך אַרויסבאַפרייט פון אירע אייגע-
נע צוימען און גרענעצן און, ווי אַ סטיכיע זיך פונאַנדערגעגאַסן איבער דער
וועלט, אין דער צייט, וואָס די העברעאישע ליטעראַטור האָט זיך קאַנצענ-
טרירט בלויז אין איין אַרט, אין ארץ-ישראל, און איבערגעלאָזט די גרויסע
יידישע וועלט פאַר דער יידישער שפּראַך, פאַר דעם יידישן שאַפּן.

ווען מיר נעמען בלויז די יידישע ליטעראַטור פון א י י ו פּוילן,
טרעפּן מיט פאַרשיידנאַרטיקע קינסטלער און דיכטער, פאַרשיידנאַרטיק
לויט דער געגנט, פון וואַנעט זיי שטאַמען, — פון גאַליציע, וואַלין, ליטע,
פּוילן, ווייסרוסלאַנד. ווי עס איז נישט איצט איין איינהייט די יידישע
באַפעלקערונג פון פּוילן, אָבער ווי אַנדערשדיק עס איז דער לעבנס-שטייגער,

דער קאָלאָריט, די לאַנדשאַפט פון די פאַרשיידענע געגנטן אין פּוילן!
אָנדערש איז מ'מילא דער כאַראַקטער פון יידישן דיכטער פון בריסק, ווילנע,
דעמבערג, קאסאוו, קוזמער, וואַרשע, פּינסק. די לעצטע פאַר יאָר האָבן די
אַלע פאַרשיידענע געגנטן אין פּוילן צוגעטראָגן וויכטיקע ווערק דער מאַ-
דערנער יידישער ליטעראַטור. און נישט נאָר די געגנטן. אויך די פאַר-
שיידענע שיכטן און קרייזן פון דעם יידנטום, וואָס שיקן זייערע „פאַרשטיי-
ער“ אין דער יידישער „רעפּרעזענטאַנץ“, אין דער יידישער ליטעראַטור,
זענען דאָך אין תּוֹך פאַרשיידנאַרטיקע, אַנדערע. דורך פאַרשיידענע וועגן
און דורך פאַרשיידענע טויערן קומט מען איצט צו דעם יידישן שאַפּן. נישט
נאָר דער אַמאָליקער טראַדיציאָנעלער חדר, נישט נאָר דער אַרבעטס-וואַר-
שטאַט, ווי עס איז געווען דער פּאָל אין די פּריערדיקע יאָרן; מען קומט
אויך פון דער יידיש-פּוילישער סביבה. מיר האָבן איצט אין פּוילן דיכטער
און דערציילער, וואָס וואַלטן ביי אַנדערע באַדינגונגען פאַרבליבן יידיש-
פּוילישע דיכטער, און איצט זענען זיי באַהאַפּטן געוואָרן צום יידישן שאַפּן
אין דער יידישער שפּראַך. און אַזוי אויך די ישיבה, וואָס האָט נאָך אין איי-
ניקע שטעט פון פּוילן און ליטע אויפּגעהיט איר אַטמאָספּער, איר טראַדי-
ציע, — אויך פון דער ישיבה קומען יידישע דיכטער, וויבאַלד קיין העברע-
אישע שאַפּונגס-וועלט איז שוין אַזוי גוט ווי נישט געבליבן אין די „גלות“
הענדער. עס זענען לעצטנס אויך אויסגעשמידט געוואָרן דיכטער אין דער
העוואַרציאָנערער באַוועגונג, אין דער לעגאַלער, ווי אין דער אומלעגאַלער,
מיט אַן אַפּענעם און אַפּטמאַל, צוליב די שווערע באַדינגונגען פון לעבן און
אַרבעט, אין אַ פאַרטאָיעטער פּאַרם. מיר וועלן שוין נישט ריידן וועגן דער
יידיש-וועלטלעכער שול, וואָס האָט אונז געגעבן יונגע באַגאַבטע שרייבער,
וואָס זענען פון קינדווייז אַן אַרגאַניש פאַרבונדן מיט דער וואַקסנדיקער
יידישער קולטור און יידישער שפּראַך.

אַט דער כּסדרדיקער צופּלאַס פון נייע דיכטערישע כחות באַפרוכפּערט
שטאַרק דאָס יידישע שאַפּן, פאַריונגערט עס, גיט אים צו פּרישקייט און
פּאַטאַס. צווישן די יונגע פּילט זיך אויך דער עזטערער שרייבער יינגער,
פּרישער, — דאָס וואָס מען קען עס נישט זאָגן וועגן דער יידישער ליטעראַ-
טור אין אַמעריקע.

דאָס פּראַבאַלעם פון נאַטוואַוקס איז זייער אַ וויכטיקס אין דער מאַדערנער
יידישער שאַפּונגס-וועלט.

די אויפּנאַבע אונזערע איז—מיטהעלפּן דעם נאַרמאַלן און אַרגאַנישן
וואַוקס פון יונגע יידישע שאַפּער, קינסטלער און וויסנשאַפּטלער, צייכענען
זענען פאַר זייער ווייטערדיקער אַנטוויקלונג. דער סעקולאַריזאַציע-פּראַצעס
אין אונזער מאַדערנעם יידישן לעבן איז זייער אַ וויכטיקער. ער איז אויך אַ

זייער ווייטגייענדיקער. און בעיקר איצט. ווען אייניקע הערשרעקן זיך און מאַכן טרעוואַגע — „צוריק אין געטאַ“, צוריק צו פאַרעלטערטע טראַדיציעס, ווען מ'ווייל פונסניי אַרויפציען אויף אונז מלבושים שוין לאַנג אָפגעטראַג גענע, ווען מ'ווייל ווידעראַמאָל אַרויסנעמען די פאַטשיילע מיטן שטריימל, און מען פראַוועט שוין אין דער שטיף „טישן“ און מען טיילט „שיריים“. מוזן מיר אונזער שאַפערישע יוגנט נישט לאַזן פאַרקריכן אין דער שפינ-וועבס-יידישקייט, וואָס פאַרלירענע, רעזיגנירטע שרייבער וועבן איצט אין פאַרשיידענע ווינקלעך פון אונזער היגן לעבן.

נישט אויף דעם וועג דאַרפן מיר ריכטן אונזער שאַפנדיקן קולטור-לעבן. דאָס פראַבלעם ייד און מענטש מוז דורך אונז ווייטער געלייזט ווערן דורך דעם פולן גלויבן אין דעם זיג פון דער פראַגמאָנטישער מענטשהייט, אויף דעם וועג פון סאַציאַלער גערעכטיקייט. זאָל דער דרויסנדיקער פאַשיזם נישט אַרויסרופן ביי אונז אַ היימישע, אינעווייניקסטע רעאַקציע און טרייבן אונז צוריק אין געטאַ.

צופיל מי און ענערגיע האָבן די לעצטע דורות יידן, סיי דער „עמך“ מענטש, סיי דער קינסטלער, געפטרט אויף ארויסצואַנטפּלעקן אין אונז, אין אונזער שאַפונג אוניווערסאַלע, עכט-מענטשלעכע מאַטיוון און פראַבלעמען, מיר זאָלן איצט, אין דער שווערער איבערגאַנגס-צייט, ווען עס פאַדערט זיך גלויבן און מוט, פראַטעסט און ווידערשטאַנד-כח, זיך צוריקציען אויף אַלטע פאַזיציעס, וואָס מיר האָבן שוין לאַנג פאַרלאָזט.

די יידישע ליטעראַטור, דאָס יידישע שאַפן דאַרף און מוז אויך אויף ווייטער זיין דער אויסדרוק, דער פולער אויסדרוק פון דעם דראַנג פון די יידישע מאַסן צו אַ פול און גאַנץ וועלטלעך לעבן. די יידישע ליטעראַטור דאַרף אויך אויף ווייטער אויספילן איר גרויסע און וויכטיקע שליחות — אַרויסברענגען דעם גאַנצן געראַנגל פון דעם יידישן פאָלק פון איצט און פון אַמאָל, אַרויסאַנטפּלעקן די אַלע ליכט און שאַטן פון דעם יידישן לעבן, און דערביי טראַגן אין זיך גלויבן און פאַטאָס פאַר אַ שיינער וועלט ביי אַ גער-רעכטער סאַציאַלער מענטשלעכער אַרדענונג.

עס איז אויך אונזער וויכטיקסטע אויפגאַבע ביי היינט צו טאָג אויפ-צונעמען גאָר די יידישע ליטעראַטור, וואָס ווערט געשאַפן אין פאַרשיידענע טיילן פון דער וועלט, אויפנעמען זי ווי איין גאַנצע, נישט-צעטיילטע יידישע ליטעראַטור, וואָס קומט פון פאָלק און דאַרף דינען דעם פאָלק.

דאָס זענען אין אַלגעמיינע שטריכן די הויפט-פראַבלעמען פון דער מאַ-דערנער יידישער ליטעראַטור.

1940

פּרילינג און שחיטה

מיר שטייען איצט אין סאַמע מיטן פון קאַמפן און געראַנגלענישן מיט דער ווילדסטער מענטשישער בעסטיע, מיטן היטלעריזם, וואָס מאַכט חרוב שטעט און געגנטן, צעשטערט און פאַרניכטעט יידישע ישובים און קיבוצים און וואָס פירט מיט זיי אַ מוראדיקן פיזישן און מאַראַלישן אויסראַט-קאַמף. עס איז נאָך געוויס נישט די פאַסיקע צייט, מיר זאָלן אויפנעמען אין דער גאַנצער ברייט און טיף אַלע אָפענע און נאָך מער — די געהיימע פּראַצעסן, וואָס זענען פאַרגעקומען און קומען איצט פאַר אין די אַלע לענדער, אין די גרעסערע און קלענערע יידישע ישובים און קיבוצים, וואָס זענען פריער אָדער שפעטער אַריינגעפאַלן צו די היטלעריסטישע מערדער-באַנדעס די לעצטע צוויי יאָר.

אין דעם טאָג פון דיר-וחשבון, וואָס וועט פריער-שפעטער קומען, אין דעם גרויסן טאָג פון נקמה, — און אַזאָ טאָג איז שוין נאַענט, — וועט מען אויפזאַמלען און צונויפנעמען די אַלע טרויעריקע, טראַגישע און גרויזאַמע כראַניקעס וועגן די געוואַלדטאַטן און פייניקונגען, וואָס די דייטשע ברר-טאַלע אָקופאַנטן האָבן אָנגעווענדט מיט אַזאָ אַכזריותדיקער קאַלטבלוטיקייט און מיט אַזאָ פּלאַנמעסיקן סאַדיזם איבער די פרידלעכע אומבאַוואַפנטע כירגער, די געוואַלדטאַטן און פייניקונגען, וואָס מען פירט אויס מיט דער עכט-אַרישער „פּינקטלעכקייט און אַרגאַניזירטקייט“.

אַבער אויב מען קאָן ברעכן דעם גוף, איז פיל שווערער צו ברעכן דעם גייסט. מיר זענען זיכער, אַז אין די טיפענישן פונם פינצטערן יידישן לעבן אין די אַלע אומגליקלעכע שטעט און שטעטלעך, וואָס געפינען זיך איצט אונ-טער דער מערדערישער היטלערישער ממשלה, טלדיען פונקען פון האַפנונג, פון דערוואַרטונג, פון אויסלייזונג.

עס איז קיין ספק נישט, אַז די אַלע לענדער, וואו יידן ווערן איצט געמאַ-טערט און געפייניקט, וואו די יידישע מאַסן האָבן אויסצושטיין די ערגסטע דערנידערונגען, אויך דאָרט ווערט פאַרגעזעצט אַ יידיש קולטור-שאַפּעריש לעבן, אַ ספעציפיש, אַן אייגנאַרטיקס, לויט די ספעציעלע באַדינגונגען און מעגלעכקייטן פון אַ תּפּיסה און געטאַרעזשים. עס ווערן דאָרט געוויס גע-שאַפן ווערק און ווערטן, וואָס טראַגן אויף זיך דעם חותם פון דעם גרויזאַמען לעבנס-שטייגער. פאַלקס-ליידן און פאַלקס-איבערלעבענישן גייען ניט לאיבוד,

זיי זאמלען זיך און זיי ווערן אויפגעהיט כדי צו פארבלייבן אויף דורידורות. מיר וועלן געוויס מיט דער צייט איבערראשט ווערן פון ווערק, וואָס זענען אויסגעוואָרעמט און אויסגעכאַוועט געוואָרן אין דער מוראדיקער סביבה, וואו ס'הערשט שפאָט און האָס און פייניקונג. ס'איז באַקאַנט דאָס רוסישע וואָרט: „וואָס טונקעלער די נאַכט, אַלץ העלער שיינען די שטערן“.

איצט קומט פאַר אַ נייער מאַרש פון די היטלעריסטישע האַרדעס אויף יידישע שטעט און שטעטלעך פון פּוילן, וואַלין, ווייסרוסלאַנד, ליטע, לעט-לאַנד, אוקראינע, בעסאַראַביע. צעשטערונג, פאַרוויסטונג און טויט ווערן געבראַכט אויף אַלץ-נייע פּרידלעכע געגנטן, וואָס האָבן געפירט אַן אינטענסיוו און פּראַדוקטיוו לעבן ביי די נייע באַדינגונגען פון אַרבעט און בויאונג, וואָס דער ראַטנפאַרבאַנד האָט געשאַפן פאַר אַלע זיינע פעלקער. צווישן די געגנטן, וואָס אויף זייער ערד קומען איצט פאַר די בלוטיקע שלאַכטן, האָבן מיר אויך די שטעט און שטעטלעך, וועלכע זענען די לעצטע צוויי יאָר באַפרייט געוואָרן פון זייערע פּאַשיסטישע און האַלב-פּאַשיסטישע הערשער און זיי זענען אַריינגענומען געוואָרן אין דער גרויסער פעלקער-משפּחה פון ראַטנפאַרבאַנד. און גראַד איצט, אין די גרויזאַמע טעג, און אין דער מוראדיקער גע-שפּאַנטקייט, וואָס די פּאַסירונגען אויף די פּראַנטן האַלטן אונז, גראַד איצט ווילט זיך אַפּשטעלן אויף די קולטור-שעפּערישע פּראַצעסן, וואָס זענען פאַר-געקומען פאַר די לעצטע קנאַפע צוויי יאָר אין די באַפרייטע געגנטן פון פּוילן, ווייסרוסלאַנד, ליטע, לעטלאַנד, בעסאַראַביע.

ווען מיר גייען באַהאַנדלען קולטור-שאַפּנדיקע פּראַצעסן, איז קיין חילוק נישט, צי אַט די פּראַצעסן האָבן געדויערט לאַנגע יאָרן, אָדער זיי זענען פאַר-געקומען אין אַ קורצער צייט. אַפּטמאָל קאָן מען אין אַ יאַר-צוויי אַדורכמאַכן מער ווי אַן אַנדערש מאָל אין צענדליקער יאָרן. ס'איז דאָ אַפּטמאָל אַ „קפיצת-הדרך“ אין דעם גאַנג פון דער געשיכטע. מען קוקט זיך גאַרנישט אַרום, און מען האָט שוין אַדורכגעמאַכט אין אַ קורצער צייט אַזעלכע ווייטע שטרעקעס, וואָס אין געוויינלעכע „נאַרמאַלע“ צייטן דאַרף מען אויף דעם פאַרברויכן יאָרן און יאָרן.

דאָס קולטור-שאַפּערישע לעבן פון די יידישע מאַסן ווערט נישט און קאָן נישט אַפּגעשלאָסן ווערן מיט די צייטווייליקע און צופּעליקע לאַנד-גרענעצן. און עס איז דעריבער אַ חידוש, וואָס דאָס פּראַבלעם פון די קעגנזייטיקע, אַפּע-נע און באַהאַלטענע השּפּעות פון די פאַרשיידענע יידישע, גרעסערע און קלע-נערע, עלטערע און יינגערע, ישובים און קיבוצים ווערט ביי אונז ווייניק באַ-האַנדלט. מיר מוזן אַט דאָס פּראַבלעם אויפנעמען ביי פאַרשיידענע געלעגנ-הייטן און יעדנפאַלס — אַוועקשטעלן עס יעדעס מאָל פּונדאָסניי און איבער-הויפט ביי די נייע-געשאַפענע סיטואַציעס.

אין אונזער איצטיקער אָפּהאַנדלונג ווילן מיר באַרירן די שאַפּונגס־פּראָ־
צעסן, וואָס עס האָבן געבראַכט מיט זיך די צונויפטרעפן, פאַרבינדונגען און
לסוף — ענגערער קאָנטאַקט צווישן די יידישע געגנטן פון פּוילן, וואַלין,
ווייסרוסלאַנד, ליטע, לעטלאַנד, עסטלאַנד, בעסאַראַביע מיט די אַלטע סאַ־
וועטישידישע קיבוצים.

צו אונז, אין אַמעריקע, זענען דערגאַנגען, ליידער, בלויז אַפּגעריסענע
ידיעות פון אַט דער דערנעענטערונג און באַהעפטונג פון די יידישע ישובים,
מיט זייערע אייגענע, אייגנאַרטיקע, זינט יאָרן איינגעשטעלטע לעבנס־שטיי־
גערס. די יידישע קיבוצים פון די דערמאַנטע געגנטן, וואָס זענען אין איינעם
אַ שיינעם טאַג געוואָרן אייגענע, היימישע, איינגעבירגערטע טיילן פון דעם
ראַטנפאַרבאַנד, האָבן אַריינגעבראַכט מיט זיך אייגענע יידישע קולטור־
אוצרות, אייגענע צענטראַלע און אַרטיקע קולטור־אינסטיטוציעס, מיט שולן,
טעאַטערן, מיט לערער, שוישפּילער און שרייבער־קינסטלער פון פאַרשיידענעם
מין און גראַד. פון דערווייטנס האָבן מיר, צו אונזער פּרייד, געזען, אַז די ני־
צוגעקומענע יידישע מאַסן זענען נישט געווען בלויז פּאַסיווע געניסער,
בלויז זייטיקע צוקוקער און צוהערער צו דעם נייעם לעבן, צו דער נייער וועלט,
וואָס האָט זיך פאַר זיי אַזוי פּלוצים און אומגעריכט אַנטפּרעקט, נאָר מען
האַט אויך צוגעטראָגן אייגנס, צוגעטראָגן שאַפּערישע ענערגיע און אויך וויכ־
טיקע אוצרות פון קינסטלערישע דערגרייכונגען אויף פאַרשיידענע געביטן
פונם יידישן מאַדערנעם שאַפּן. עס איז אַ זיכערע זאַך: מיטן באַהעפטן די
אַלע יידישע קיבוצים צום ראַטנפאַרבאַנד זענען צוגעקומען נייע פּראָדוצירן־
דיקע כוחות מיט נייע מאַטיוון, מיט אַ רייכן אַנלאַד פון קינסטלערישע דער־
פאַרונגען, דערגרייכונגען און אויפטוען, וואָס האָבן אויך געהאַט אַ גוטע און
באַפרוכפּערנדיקע השפּעה אויף די סאַוועטישידישע קינסטלער און אויף דער
אַלגעמיינער סאַוועטישידישער קולטור־ און ליטעראַטור־וועלט.

עס איז לכתחילה געווען צו די אַלע ני־צוגעקומענע אַ ניגיה, וואָס איז
דערנאָך אַריבער אין אַ שטוינונג און מיט דער צייט איז אויך געקומען אַ טי־
פערע פאַראינטערעסירונג צו די נייע קינסטלער.

אין לויף פון די קנאַפע צוויי יאָר זענען פאַרגעקומען פיל אויפטריטן,
פאַרשטעלונגען, פאַרלעזונגען, געמיינזאַמע קונסט־אָונטן וואו די קינסטלער
פון די ני־צוגעקומענע קיבוצים האָבן אַרויסגעבראַכט פאַר דער סאַוועטיש־
יידישער עפנטלעכקייט און פאַר די דאַרטיקע יידישע קינסטלער זייערע שאַ־
פונגען. פאַר אַט דער צייט זענען אין די פאַרשיידענע צייטשריפטן און זשור־
נאַלן, וואָס דערשיינען אין מאַסקווע, קיעוו, מינסק, ביראַבידזשאַן געווען
פאַרעפנטלעכט ליידער, פּאַעמעס, אויך (אין אַ קלענערער מאַס) דערציילונגען
פון די ערשט־צוגעקומענע. אַט די צונויפטרעפן, אַט די געמיינזאַמע אויפ־

טריטן זענען געוויס געווען ביז גאר נוצלעך און באַלערנדיק פאר ביי די
„צדדים“. באַוואוסטע סאָוועטישע קינסטלער זענען אַראָפגעקומען אין די
אַלע נייע געגנטן און דאָרט אַנגעטראָפן אויף אַזעלכע קינסטלערישע און קול-
טורעלע כוחות, וואָס זיי האָבן גאָר וועגן זיי נישט געאַנט.

אין אַ בריוו צו מיר פון דעם באַוואוסטן יידישן קריטיקער י. דאָברו-
שין פון מאַסקווע, געשריבן אָנהייב 1940, דערציילט ער וועגן אַ רייווע וואָס אַ
גרופע אַנגעזעענע סאָוועטיש-יידישע שרייבער (מאַרקיש, קוויטקא, האַלקין,
קושניראָוו, נויסנאָוו און דאָברושין), האָט געמאַכט אין מערב־רוסלאַנד
און אין מערב־גאַליציע. ער דערציילט וועגן ריזיקע אַוונטן, וואָס זענען פאַר-
געקומען אין די געגנטן, און וועגן דער באַקאַנטשאַפט מיט פאַרשיידענע יידי-
שע שרייבער, אויך וואַרשעווער. ער דערמאַנט אין בריוו די דיכטער און
פראָזאַאיקער י. רובינשטיין, ש. זאַראַמב, משה זילבורג, בער מאַרק, לייזער
וואַלף, ישראל עמיקאַט, בונעם העלער, וואָס זענען דאָן געווען אין ביאַליסטאָק
און די גרופע שרייבער, וואָס האָבן זיך דאָן געפונען אין לעמבערג — אַלטער
קאַצינזע, רחל קאַרן, נ. בליך, ר. גרין, בער שנאפער און נאָך. „אַזוי אַז
אונזער דיטעראַטור — שרייבט י. דאָברושין — איז היפש באַרייכערט גע-
וואָרן. מיר נעמען אָן מיטלען איינאַרדנען זייער לעבן און געבן זיי אַ מעג-
לעכקייט צו געניסן פון אונזערע שאַפונגס־מעגלעכקייטן. ס'איז אַ טאַלאַנט-
פולע חברה. זיי פאַרדינען אויפמערקזאַמקייט און אַכטונג... מיר דרוקן
איצט אַ נומער „סאָוועטיש“, וואו די לעמבערגער גרופע נעמט שוין אנטטייל.
מיר האָבן אַ פעקל לידער פון היסטה רובין, זי איז אַ געראַטענע דיכטערי, פאַר
אונז גאָר אַ נייע. איצט האָב איך געפונען איר נאָמען ביי אייך אין דער
„יידישער קולטור“. . . (יידישע קולטור, אַפּריל 1940).

יוני 1940 האָט דער סאָוועטיש-יידישער קינסטלער דער נסתר אין אַ בריוו
צום מינסקער זשורנאַל „שטערן“ (צו זיין 15-יאָריקן יוביליי) געשריבן
צווישן אַנדערן: „כ'ווינטש זיך צו זען דעם זשורנאַל אַ פאַרברייטערטן און
פאַרגרעסערטן, כדי ער זאָל קאָנען אָפגעבן אויך גענוג אַרט פאַר די אונז
צוגעקומענע באַפרייטע ברידער פון מערב־ווייס־רוסלאַנד און מערב־אוקראַי-
נע, וואָס שוין ביי דער ערשטער, נאָך־שוואַכער באַקאַנטשאַפט מיט זיי, האָט
זיך אַרויסגעוויזן, אַז אין זייער פערזאָן קומט אונז צו אַ היפשע פאַלאַנגע
עכטע קינסטלער, וואָס פאַרדינט אַ סאָוועטישע טריבונע“.

ווען מיר בלעטערן די איינצלע נומערן פון די סאָוועטיש-יידישע זשור-
נאַלן פאַר די לעצטע אַנדערטהאַלבן יאָר, וואָס זענען דערגאַנגען צו אונז,
וואַרפט זיך אין די אויגן די גרויסע צאָל לידער פון די נייע צוגעקומענע
יידישע דיכטער. ווייניק זענען די צוגעקומענע פראָזאַאיקער פאַרטראַטן
אין די אויסגאַבעס. דאָס איז אַ פאַרשטענדלעכע זאַך; דער דיכטער קאָן

שנעלער ברענגען צום אויסדרוק זיין באגייסטערונג, זיין אויפשטורעם, זיין איבערראשונג. אנדערש איז מיטן פראזאאיקער, וואס קאן ערשט שפעטער שילדערן סיטואציעס, א לעבנס־שטייגער, מענטשלעכע געשטאלטן, שטיקער לעבנס, וואס האלטן ערשט אין איינשטעלן זיך, אין פארמירן זיך.

עס זענען צוגעקומען צו דער סאָוועטיש־יידישער ליטעראַטור בפירוש פאַרשיידנאַרטיקע טאַלאַנטפולע און אינטערעסאַנטע דיכטער, מיט אייגענע דיכטערישע וועלטן, גייסטרייכע דיכטער, דיכטער־פערזענלעכקייטן, און אַ צאָל פון זיי — שוין אינגאַצן צייטיקע, רייפע. צווישן די דיכטער האָבן מיר אַזעלכע, וואָס האָבן געבראַכט מיט זיך פון פולן און פון גרייטן, ווי עס האָט זיך אין לויף פון יאָרן אויסגעשטאַלטיקט. צו זייערע דיכטערישע אוצרות וואָס זיי האָבן שוין פאַרמאַגט, זענען צוגעקומען נייע ווערטן, נייע איבער־לעבענישן, וועלכע זענען אין תוך געווען אין איינקלאַנג, אין האַרמאָניע מיט זייערע אייגענע, פריערדיקע וועלטן. דאָס, וואָס זיי האָבן אַפריער געאַנט, געבענקט נאָך דעם, איז איצט רעאַפּיזירט געוואָרן. פון טרוים איז געוואָרן וואָר, פון גאַרן איז געוואָרן ווירקלעכקייט. און דעריבער איז דער איבער־בוי־פראַצעס ביי זיי געווען אַ נאַטירלעכער, אַרגאַנישער, מער ניט — זיי האָבן געפונען מער־פאַסיקע באַדינגונגען און מעגלעכקייטן פאַר זייער שאַפן, וואָס איז סיי־ווי געווען געריכטעט אויף דעם וועג פון אַקצענטירן סאַציאַלן אומרעכט, פון דראַנג צו סאַציאַלער אויסלייזונג. אַט די דיכטער האָבן וויי־טער געצויגן דעם פאַדעם (מ'קאָן זאָגן דעם ר ו י ט ן פאַדעם!) פון זייער שאַפן. אַנדערע דיכטער ווידער האָבן געמוזט זיך לחלוטין איבערבויען, זיי האָבן געמוזט באַקעמפן אין זיך פריערדיקע איינשטעלונגען, געמוזט מאַכן אַ נייעם שאַרפן קער פון זייער פריערדיקן דיכטערישן וועג, וואָס זיי זענען יאָרן געאַנגען אויף אים. זיי האָבן געמוזט ביים פייער פון די נייע איבער־לעבענישן איבערשמידן זיך, און דאָס איז געוויס אייניקע דיכטער וואויל באַקומען און זייערע געזאַנגען זענען אַרויס נייע, אַפגעפרישטע, זיכערע, דערמוטיקנדיקע.

מען וואָלט געקאָנט ברענגען מוסטערן און מוסטערן פון לידער און פאַעמעס, פאַרפאַסט פון באַקאַנטע און באַוואוסטע יידישע דיכטער, וואָס זענען פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין די סאָוועטיש־יידישע צייטשריפטן, — לידער און פאַעמעס, וואו עס קומט צום אויסדרוק די פרייד און באגייסטע־רוג, וואָס האָט אַנגעפילט די הערצער פון די יידישע דיכטער ביים אויפ־נעמען דאָס אומגעריכט־נייע לעבן. אַזאַ איבערראַשנדיקע פרייד און אַזאַ אויפצאַפּלנדיקע אַנטציקונג איז נישט שייך ביי די „אַלטע“ סאָוועטישע דיכטער, וואָס די סאָוועטישע לעבנס־באַדינגונגען איז פאַר זיי אַן איינגע־

שטעלמע, קאנאניזירטע זאך, און ממילא שוין א זעלבסטפארשטענדלעכע. עס וואלט געווען אינטערעסאנט נאכצוגיין פוסטרטיט נאך אייניקע פון די טאלאנטפולע יידישע דיכטער, שוין מיט אייגענע דיכטערישע פיזיאָ- נאָמיעס און קינסטלערישע איינשטעלונגען, און זען אויף זייערע נייע שאַ- פונגען די דירעקטע השפעה פון דער אַרומיקער ווירקלעכקייט, און זיך אָפּ- שטעלן אויף דעם, ווי דער נייער שטאַף, דער נייער אינהאַלט זוכט נייע אויסדריקן און נייע פאַרמען.

אין דעם זינען זענען אינטערעסאַנט די לידער פון היים גראַדע, אָט דער טיף־אייגנאַרטיקער דיכטער, וואָס האָט מיט זיין בוך לידער "יא" און מיט זיין פּאָעמע "מוסרניקעס" און מיט זיינע אַנדערע לידער און פּאָע- מעס, וואָס ער האָט פאַרעפנטלעכט אין די יאָרן 1934-1938, געשאַפן אַ גע- נוגבולטע און פאַרענדיקטע דיכטערישע געשטאַלט. אָבער מיר ווייסן, אַז היים גראַדע גופא האָט מיט אַ צוויי יאָר צוריק גראַד מורא געהאַט פאַר דעם ווייטערדיקן גאַנג פון זיין שאַפן. ער האָט געזוכט צו באַזיגן אין זיך די רעזיגנאַציע־שטימונגען, וואָס דאָס פאַרחושכטע יידישע לעבן אין פּוילן האָט געקאַנט ברענגען. אין זיין רעדע, וואָס ער האָט געהאַלטן אין ווילנע (סוף 1938) ביים אויסטיילן אים די איקוף־פרעמיע פאַר זיין לידער־ בוך "יא" און פאַר זיין פּאָעמע "מוסרניקעס", האָט ער זיך אָפגעשטעלט אויף דער געפאַר, וואָס עס דראַט אים. ער האָט צווישן אַנדערן געזאָגט: "און נאָך עפעס וויל איך זאָגן, איך שעם זיך ניט: די לעצטע צייט האָב איך כסדר געבענקט נאָך דער פינצטערניש אין הייל, פון וואַנעט איך בין אַרויס־ געקומען, נאָך יענער איינזאַמקייט, וואָס האָט פאַרמירט מיין לעבנס־סטיל; נאָך יענעם קינדישן שרעק און גלויבן, וואָס האָט מיר געלאָזט איבערלעבן פּאַנטאַמען און פּאַטאַמאַרגאַנעס, און דאָס אויסגעדוכטע האָט מיר וויי גע- טאָן מער ווי די ווירקלעכקייט; נאָך דער טיפער געפאַלנקייט ניט צו זיין פון קיינעם געקאַנט; נאָך דעם גליק פון פאַרהוילעניש; נאָך דעם שטענדי- גיקן פיבער און געהעכערטער גייסטיקער טעמפּעראַטור און נאָכן גאַנצן גרויף און שרעק פון אַ נישט־באַשירמטער קינדהייט און עלנטער יוגנט... אָבער איך ווייס: צו יענע קאַשמאַרן און שטימונגען טאַר איך זיך נישט אומקערן. מיינ וועג איז צו דער געזעל- שאַפט, צו אירע פראַבלעמען און צילן... " און ווייטער: "מיר מוזן זוכן אין דער אייגענער געשיכטע באַגייסטערונג, קראַפט אין די העראַזישע ביישפּילן פון דער מענטשהייט, געמוטיקט צו ווערן אין דער נאַציאָנאַלער קאַטאַסטראַפּע, וואָס מיר לעבן איבער... " (יידישע קולטור, מערץ 1939, ז' 90).

אזוי־אַרום איז דער ווייטערדיקער שאַפונגס־זוועג פון ה. גראַדע געווען

ווי א פאראויס־אנגעצייכנטער, אויף וועלכן ער איז דערנאָך ביי דער נייער סיטואַציע געגאַנגען. און עס איז דעריבער אינטערעסאַנט, ווי אַט דער טיף־אייגנאַרטיקער און עכט־יידישטישער דיכטער האָט אויפגענומען אין זיך דאָס נייע לעבן און מיט אַן אייגנאַרטיקער פאַרטיפטקייט אַרויסגעשלאָגן די נייע טענער און מאַטיוון. זיינע נייע לידער זענען אַן אַרויסרוף זיין איי־גענער פריערדיקער וועלט, וואָס ער האָט זי געוואָלט באַקעמפן אין זיך און נישט געווען גרייט דערפאַר. אין דער נייער איבערוואַנדלונג זיינער האָט ער, דוכט זיך, מער ווי פאַרשיידענע אַנדערע יידישע דיכטער אַרויסגע־בראַכט גאַר מערקווירדיקע לידער, וואָס דאַרפן אונז באַזונדערס אינטערעסירן. דאָס נייע האָט דורך אים באַקומען אַ באַזונדערן אויפשיין, און עס איז קיין ספק נישט, אַז ער וועט געוויס גיין אַלץ ווייטער אין אויסשמידן ניי דיכטעריש געווער ביים פייער פון דער באַנייטער ווירקלעכקייט.

משה בר א ד ע ר ז אָן, דער באַוואוסטער יידיש־פּוילישער דיכטער, האָט באַקומען געוואַלדיקע מעגלעכקייטן פאַר דעם קליינקנסט־טעאַטער „אראַרט“, וואָס איז זיינס „אַ קינד“, געבוירן און אויפגעבאוועט אין לאַדז ביי די שווערסטע און אומנאַרמאַלסטע באַדינגונגען. אין זיינס אַ קורץ ליד האָבן מיר געהאַט אַ גרוס פון דער שאַפנדיקער פרייד, וואָס האָט אים ווי פאַרכלינעט.

אַט האָט איר אַ פאַר שורות :

„אזוי פיד זון — אזוי פיד רעגנבוין,
 אזוי פיד פריינג מיטאַמאָל,
 אזוי פיד פרייד און גליק עם שטראַמט אַריין אין מינע אויגן,
 אזוי פיד ליד אין יעדן מענטשן־קול.“

די דיכטערין ר ח ל ק אָ רן, די פאַרפאַסערין פון די לידער־ביכער „דאַרף“ און „רויטער מאַן“ און פון דעם נאָוועל־בוך „ערד“, האָט אין דעם קיעווער זשורנאַל „סאָוועטישע ליטעראַטור“ (מאי 1940) פאַרעפנטלעכט דריי לידער, וואָס זענען אונטערגעצייכנט מיט די דאַטעס, ווען זיי זענען געשריבן. דאָס ערשטע ליד — אין 1937, דאָס צווייטע ליד — אין 1938, און דאָס דריטע ליד איז שוין פון יאָר 1940, — דאָס מיינט געשריבן אין סאָוועטנפאַרבאַנד. די דריי לידער זענען ווי שטאַפּלען, ווי וועג־צייכנס אין דעם דיכטערינס לעבן און שאַפן (די לידער זענען איבערגעדרוקט אין דער „יידישער קולטור“, 11-12, 1940). אינם ערשטן ליד האָבן מיר אַ שילדע־רונג פון דער פּוילישער תּפּיסה, אין צווייטן ליד האָבן מיר געהיים־אַגענטן און אינם דריטן ליד ווערט געשילדערט די ערד, וואָס איז ערשט געווען „צעטראַטן און צעמערדערט מיט טאַנקס, האַרמאַטן, צעאַקערט אנשטאַט

מיט נייע אַקעראייזנס, מיט שראַפּנעזן, מיטן באַמבעס און מיט שווערד",
און איצט זאָגט די דיכטערין צו דער ערד :

„און איצט וואָך אויף פון אונטער שניי און שלאַף,
עס וואָרטן הענט אויף דיר צו מי און אַרבעט גרייטע,
וואָס גאַרן מיט די פינגער, ווי מיט פעסטע וואָרצען,
אַריינוואַקסן אין דיינע בייטן רחבותדיקע, ברייטע.

עס וואָרטן הענט פאַרטרויטע דיר פון דורות,
וואָס פּרוואון אויס, ווי וויכסטן סאַמעט, זייד,
דיין יעדע הרוע און דאָס מינדסטע גרעז
און מיט ליבשאַפט נעמען אויף דיין ווילן און באַשייד".

דער באַקאַנטער דיכטער פון לעמבערג יעקב שוורדיר האָט אין
אַ סעריע לידער («סאַוועטישע לייטעראַטור», אויגוסט 1940) אַרויסגעבראַכט
די נייע מאַטיוון פון דער נייער ווירקלעכקייט. אין דעם ערשטן ליד „פריי-
מאַרגן“ דערציילט ער, ווי „דער אומעט שטאַרבט פאַר מיינע אויגן, און
כיוויס, ווי ס'איז דער טויט אים שווער. דאָך מיין קאַפּ פאַר אים וועל ניט
בויגן, ווען ס'בלייט דאָס גליק דאָ אויף אוקראינעם ערד“. און ער שרייבט
ווייטער :

„מיר דאַרפן איצט דאָ אַזי פאַנאַנדערבויען,
פון אינזער אַרבעט שטראַמען זאָל געזאַנג.
און שיינ וועט זיין די פרוכט פון אינזער רויערד,
און ס'זאָל דער נייער דור אונז אַפּגעבן אַ דאַנק“.

אינם צווייטן ליד „פריינג“ האָבן מיר פאַלגנדיקע כאַראַקטעריסטישע
אויפמונטערנדיקע שורות :

„דו האָסט דאָך אַוודאי געהערט שוין אין ווייטן,
אַז אונז האָט דאָס גליק צוגעשפּיט און געטראַפּן.
עס שפּילן דאָ אַנדערע פּידלען און פּלייטן,
וואָס גיבן אונז גלויבן און גיבן אונז האַפּנונג.

וואָס זאָל איך זאָגן, מיין גאָלדענער פּריינג,
עס האָט זיך אַזויפיל ביי אונז דאָ געענדערט,
דו וועסט באַהד דערקאַנען, דו וועסט באַהד דערפּילן,
ווי אַלע דאָ שיינען און אַלע דאָ בענדן“.

און נחום באמזע, דער גאַלציאַנער ליריקער, גיט איבער אין

איינעם פון זיינע לידער „צו מיין היים“ (סאָוועטישע דיטעראַטור. יודי
1940) זיינע געפילן צו זיין אַטער היים, וואָס איז איצט גאַר אַ נייע,
באַנייטע:

„איך בין געקומען צו דיר דורך אַלע געפאַרן :
דורך זומפן, דורך וועלדער, דורך וואַסער, דורך פייער.
איצט זע איך דיר ווידער אַ נייע, אַ פרייע,
אַן יאָך פון די פריצים, אַן שרעק פאַר די האַרן.

נאָר דו, מיין היים, ביסט דאָ נאָך אַלע שטורעמס,
און איך, דער וואַנדערער, קום ווידער צו דיר אָן,
און ס'פלאַמט מיין האַרץ, ווי אויף דיין טורעם
די רויטע, פלאַטערנדיקע פּאַן.

איך וועל רוען אַ ווייטע, דערנאָך וועל איך ווידער
זיך אַוועקשטעלן אויף דיין שווער,
און אויסזינגען מייע שענסטע לידער
פאַר מיין שענסטער היים אויף דער וועלט !”

דער יידישער ליריקער פון גאַליציע משה שימעל (ער איז געווען
פריער אַ יידיש-פּוילישער דיכטער אונטערן נאָמען מאוריצי שימעל!) האָט
פאַרעפנטלעכט אַ רירנד ליד „אַ שמועס מיט דער מאַמען“ (איבערגעדרוקט
אין „יידישע קולטור“, אַפּריל 1941), וואו מיר זעען דעם איבערברוך, וואָס
איז פאַרגעקומען ביים דיכטער. אַט אַ פאַר פּערזן פונם גרעסערן ליד :

דאָס ערשטע מאָל אין לעבן, מאַמע,
קאָן איך באַוואונדערן דאָס פּעלד
מיט טיפן גלויבן אין דער וועלט,
וואָס ברענט אין מיר, ווי ס'ברענען פלאַמען.

דער רויטער שטערן אויף אַ טורעם
אין סאַמע מיט פון אונזער שטאַט.
אַ, מאַמע מייע, סאַראַ שאָד :
האַסט ניט דערלעבט דעם גרויסן שטורעם.

דו ביסט פון הונגער אויסגעגאַנגען,
ווי פיל פון אונזער אַרבעטער־קלאַס,

האָסט ניט דערלעבט דעם גרויסן שטורעם.
וואָס טראָגן זיך פון נאָס צו נאָס.

דו וואָלסט די נאָסן ניט דערקענט,
דו וואָלסט אַהיים שוין ניט געטראָפן.
עס שטייען טיר און טויער אָפן
פאַר האַרטע, שטאַרקע אַרבעטס־הענט.

דיין דוד אַרבעט אין אַ שאַכט,
און מלכה אין אַ ניי־פאַבריק,
און איך באַזינג אין אונזער שפראַך
דאָס טיפע, גרויסע, העלע גליק."

י ע ק ב ג אַ ט ל י ב , דער דיכטער און עסעאיסט פון קאָזנע, שטייט
אַ פאַרגאַפּטער פאַר דעם פּרילינג, וואָס איז פּלוצים אין מיטן האַרבסט גע-
קומען... און אין זיין ליד, וואָס איז געדרוקט געווען אין ווילנער "עמעס"
מאָי 1941 (דאָס ליד איז איבערגעדרוקט אין "יידישע קולטור") רעדט אויך
אין אַ דערהויבן־יום־טובדיקן טאָן, אַז

"ס'האַט אַ האַנט, אַ וואונדערלעכע דרך פאַרווייט
ווי אַ קרן אין די דורותדיקע גרונטן.
האַסט געוויגן, אין די זאַמלן איינגעדרייט,
וואַרמקייט פון אויבן, קוואַליטעט פון אונטן..."

און איצט זעט ער דעם פּרילינג אויף דער ערד, "אין גרינעם בלי, אַריינ-
געטאָן אין וואונדער פון דיין וואַקסן", און ער זעט דעם פּרילינג, "פּלאַ-
מענדיק אויף פּלאַטערדיקע פּאַנען,

"אין שלאַכט אַנטשיידנדיקן פון מיליאָנען,
אויף דורות־באַרג כ'זע זיין ליכט, וואָס בליצט."

איינער, ביזאַהער אַן אומבאַקאַנטער דיכטער, מ א י ר ה אַ ל פ פ ע ר י נ ,
פון ביאַליסטאָק, האָט צווישן אייניקע לידער אין דעם יובל־נומער "שטערן"
(יולי־אויגוסט 1940) אַ ליד "פּרייד".

ס'איז די ליכט נאָך אַ צייכן פון צעכוואַליעטע פּרייד,
ס'צעפּלאַקערט דאָס האַרץ ווי אַ ווינט דאָס קלייד.

שיכור ווערט אַזי אין דער נאַכט אַזא, ביימער אויף וועגן טאַנצן אַנטקעגן הוראַ.

קרומע פֿלויטן אויף צווינטערס געצוימט, זינגען אַ ניגון פֿון דורות איינגערוימט. און די אַקטע הייזערעך איינגעפאַרן שוין. צעהוליען זיך אין לבנהדיקן שוין.

ס'איז די זיכט נאָך אַ צייכן פֿון צעכוואַרעטער פֿרייד, ס'צעפֿלאַקערט דאָס האַרץ ווי אַ ווינט דאָס קאָיד'."

דאָס זענען בלוין אייניקע אויסצוגן פֿון לידער פֿון די ניי־צוגעקומענע דיכטער, וואָס דערציילן וועגן די נייע, ניט־געדאַכטע איבערלעבענישן, וואָס האָבן פֿאַרכאַפט דאָס האַרץ און אַרויסגערופן דעם טיפֿן עקסטאַז. אַבער דאָס זענען געווען אייגנטלעך די ע ר ש ט ע אַ נ ז אַ ג ן , און עס האָבן גע־דאַרפט קומען די ו ו י ט ע ר ד י ק ע ש אַ פּוּ נ ג ע ן , אַ רעזולטאַט פֿון ווייטערן איינבייסן זיך אַלצמער אין דער נייער ווירקלעכקייט.

די צייט איז געווען צוריק, אַז דער פֿאַרזיי זאָל אויפגיין, זיך פֿאַנגן־דערוואַקסן, ברענגען די דיכטערישע גערעטעניש, און אוודאי איז נאָך ניט געווען קיין צייט אויפצוזאַמען עס אין פֿולע שייערן. מיר האָבן געהאַט גרוסן, אַז אייניקע דיכטער האָבן שוין געהאַט צוגעגרייט גרעסערע לידער־זאַמלונגען, וואָס דאַרפֿן דערשיינען אין סאַוועטי־יידישע פֿאַרלאַגן.

אַבער ד ע ר ו ו י י ל , — לאַמיר האַפֿן, אַז עס איז בלוין אַ קו ר צ ע ר ד ע ר ו ו י י ל , — איז דער „ ג אַ ל ד ע נ ע ר פ ר י ל י נ ג " אין די אַלע געגנטן פֿאַרביטן געוואָרן אויף מוראדיקער שחיטה, אויף חורבן, וואָס עס ברענגען מיט זיך די ווילדע, ברוטאַלע נאַצישע אַריינדרינגער, און די קנאַספֿן און בליטן, וואָס האָבן באַדאַרפט אויפגיין און פֿאַנאַנדערזוואַקסן אין אַלע געגענטן, מוזן, ווי אין אַ פֿלוצימדיקער קעלט, אויף אַ ווילדע איינגע־שרומפֿן ווערן.

אַבער די שחיטה־צייט וועט גיך פֿאַריבער, און ווידער וועט אויפֿבליען דער פֿרילינג.

1941.

הויפט-שמריכן פון דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור

אין דער איצטיקער צייט, ווען אונזערע הערצער און געמיטער זענען גע-
ווענדט צום סאָוועטן-פאַרבאַנד, צו די הערצאישע קאַמפן, וואָס די פעלקער
פון סאָוועטן-פאַרבאַנד און דאָס יידישע פּאָלק צווישן זיי, פירן אָן קעגן די
היטלערישע באַנדעס — אין דער איצטיקער צייט איז ביי אונז אַלעמען דאָ
דער ווילן אויפצונעמען וואָס-פולער און באַגרייפן וואָס-קלאָרער די פאַר-
מעסטן און דערגרייכענישן פונם סאָוועטישן יידישן שאַפן, כדי גענויער צו
וויסן און פאַרשטיין דעם לעבנס-גאַנג פון דעם סאָוועטיש-יידישן לעבן.

נאָוועמבער 1941 איז געפייערט געוואָרן דער 24סטער יאַרטאָג פון דער
אַקטאַבער-רעוואָלוציע. צווישן די אַלע גרויסע פּראָצעסן און געוואָלדיקע
איבערשיכטונגען, וואָס זענען פאַרגעקומען אויף אַלע געביטן פונם לעבן און
שאַפן אין סאָוועטן-פאַרבאַנד פאַר די 24 יאָר, האָט אויך די יידישע ליטע-
ראַטור, ווי די אַלע אַנדערע ראַטנפאַרבאַנדישע ליטעראַטורן, דורכגעמאַכט
אינטערעסאַנטע און באַלענדדיקע פּראָצעסן און איבעראַנדערשונגען, און האָט
אויפגענומען די אַלע וויכטיקע אַלגעמיינע און יידישע איבערוואַנדלונגען און
פאַרגעשטאַלטיקט זיי אין פאַרשיידנאַהטיקע ווערק.

און באַזונדערס איז נויטיק פאַר אונז פאַנאַנדערצוויקלען די מגילה פון
דער יידישער סאָוועטישער ליטעראַטור, אויפנעמען איר וואַקס און אַנט-
וויקלונג, איר פאַרנעם און איר פאַרמעסט אין די איצטיקע גרויסע היסטאָ-
רישע טעג, ווען דאָס יידישע לעבן, באַגלייך מיטן לעבן פונם גאַנצן גרויסן
סאָוועטנלאַנד, שטייט איצט אין מיטן פון גרויסע געראַטגלענישן מיט דער
ברוטאַלער מאַכט, וואָס האָט צעשטערט גרויסע יידישע סאָוועטישע קיבוצים
און חרות געמאַכט אייניקע קולטור-שאַפערנישע צענטערן, און עס איז דאָרט
צייטווייזיק איבערגעריסן געוואָרן דער נאַרמאַלער גאַנג פון לעבן און שאַפן.
די לעצטע פאַר חודשים זענען מיר עדות פון דעם היטלעריסטישן צוריק-
גאַנג, און מיר זענען פול מיט גלויבן און האַפענונג, אַז דער היטלעריזם
וועט אויף די בלוט-אַנגעזאַפטע סאָוועטישע פעלדער און אין די צעשטערטע
סאָוועטישע שטעט באַקומען זיין ענדגילטיקע מפרה. אָבער עס איז קיין ספק

בישט, אז די גרויזאמע קריגס־צייט וועט ענדערן דעם כאראקטער, דעם אויס־
זען, דאָס אינערלעכע וועזן פון דער יידישער ליטעראַטור, פונקט ווי דאָס
אַרומיקע לעבן, די ווירקלעכקייט האָט זיך געענדערט און ענדערט זיך. סיי
דער שווערער קריג, סיי די זיגרייכע נאָך־מלחמה־צייט רוקן אַרויס און וועלן
אַרויסרוקן נייע לאַזונגען און שטימונגען, נייע מאַטיוון און פראַבלעמען פאַר
די פעלקער פונם סאָוועט־לאַנד און זייערע ליטעראַטורן, וואָס זענען אזוי ענג
און אַהאַנגיש פאַרבונדן מיט זייער לעבן, מיט די אינעווייניקסטע און דרויסנ־
דיקע געראַנגלענישן.

אַבער כדי צו שאַפן זיך אַ גענויע פאַרשטעלונג פונם סאָוועטישן יידנטום
מוזן מיר זיך פאַרטיפן אין די ווערק פון דער יידישער ליטעראַטור.

מיר זענען נאָך נישט פאַרטיק צו געבן אַ פולע און פאַרנאָנטע אַפהאַנד־
לונג וועגן דער יידישער סאָוועטישער ליטעראַטור. מען דאַרף ערשט פאַרשן
און שטודירן, מען דאַרף ערשט נאָכזוכן און „אַנטפּלעקן“. עס פעלן נאָך די
נייטיקע ביכער, די געהעריקע צוגרייט־אַרבעטן פאַר אַ פולשטענדיקער אַפ־
שאַצונג פון דער יידיש־סאָוועטישער ליטעראַטור.

ווען מיר טרעטן צו גענוער צו באַטראַכטן די סאָוועטיש־יידישע ליטע־
ראַטור, שטעלט זיך פאַר אונז די פראַגע: צי איז די סאָוועטיש־יידישע לי־
טעראַטור פאַר די פיר און צוואַנציק יאָר פון א י י מ, פון א י י ן
כאראַקטער, אָדער עס זענען דאָ שרייבער פון פאַרשיידענע ריכטונגען און
פון פאַרשיידענע דורות און פעריאָדן.

מיר זענען אַלעמאַל געוואוינט צו באַטראַכטן אַ דור, אַ תקופה אין אַ
צייט־לויף פון אַ פאַר צענדליק יאָר. אַבער גאָר אַנדערש איז עס אין דעם
סאָוועטיש־יידישן לעבן און ממילא מיט דער סאָוועטיש־יידישער ליטעראַטור.
אין לויף פון די פיר און צוואַנציק יאָר איז פאַרגעקומען אַ פאַרשנעלערטער
גאַנג פונם דאַרטיקן יידישן לעבן, און דאָס האָט זיך אויף אַ נאַטירלעכן אופן
אַפּגערופן אויף דער דאַרטיקער יידישער ליטעראַטור. אַ דור איז געקומען,
און אַ צווייטער, יינגערער דור האָט אים גיך נאָכגעיאָגט און אַנגעיאָגט.
יאָגן און אַניאָגן — דאָס איז געווען אומעטום, סיי ואין לעבן, סיי אין דער
אינדוסטריע, סיי אין דעם שאַפן, אַ וויכטיקער עלעמענט.

די גרופּירונג און צעטיילונג פון די יידיש־סאָוועטישע שרייבער אויף
דורות און פעריאָדן איז זייער וויכטיק, ווייל דורך דעם וועט לייסטער זיין צו
פאַרשטיין און אויפפאַסן די וויכטיקסטע ענדערונגען און אַנטוויקלונגען פון
דער דאַרטיקער יידישער ליטעראַטור. מיר וועלן זען, ווי יעדער פעריאָד, יעדע
עטלעכע יאָר פון דעם סאָוועטיש־יידישן לעבן האָבן אַרויסגערוקט גאָר
אַנדערע, נייע טענדענצן, לאַזונגען, אויפגאַבן און פאַרלאַנגען, וואָס זענען

געווען טיף און ארגאניש פארבונדן מיט די לעבנס-פראצעסן און לעבנס-פא-
סירונגען אין לאנד.

און דאס סאמע פריידיקסטע און גלייכצייטיק סימפטאמאטישסטע איז,
וואס די צאל יונגע און יינגערע שרייבער אין סאוועטן-פארבאנד
איז ניט אין אן ערך גרעסער ווי די צאל ערטערע יידישע שרייבער. מיר
האבן אין סאוועטן-פארבאנד גאר א רייכן צוואוואקס און נאכוואקס פון
קינסטלערישע יידישע כוחות.

וויל מען וויסן און באגרייפן, וואס ס'האט זיך געטאן אין יידיש-סאווע-
טישן לעבן פאר די קנאפע 25 יאר, — זינט 1917 ביז איצט — דארפן מיר
זיך ווענדן צו דעם יידישן שאפן אין ראטנפארבאנד, צו די אלע לידער, פא-
עמעס, הערציילונגען און ראמאנען, ווי אויך צו די פארשיידענע אנדערע
צווייגן פונם יידישן קולטור-שאפן אין ראטנפארבאנד. און ווען מיר ווילן
פארשטיין און אפשאצן ווי ס'דארף צו זיין דאס יידישע שאפן אין סאוועטן-
פארבאנד, מוזן מיר אויפנעמען און באגרייפן די אלע פאסירונגען, געשע-
ענישן, איבערוואנדלונגען און איבערשיכטונגען, וואס זענען אין לויף פון דער
צייט אין סאוועטן-פארבאנד פארגעקומען.

איינס דערנאנט דאס צווייטע, דורך איינעם וועלן מיר בעסער אויפ-
נעמען דאס אנדערע.

זעלטן ווען א ליטעראטור איז אזוי געקניפט און געבונדן מיטן רעאלן,
ארומיקן, שאפנדיקן לעבן, ווי די יידישע ליטעראטור אין סאוועטן-פארבאנד.
זעלטן ווען יידישע שרייבער זענען אזוי געשטאנען הארט ביי דער ערד, גע-
צויגן זייער זיניק, געשעפט זייער באגייסטערונג פון דעם לעבן, געזוכט אן
אויסדרוק פון רעאלע, ממשותדיקע איבערלעבענישן און פאסירונגען, ווי אין
סאוועטן-לאנד.

וואס זענען די גרונט-עלעמענטן און וויכטיקסטע שטריכן פון דער יידי-
שער ליטעראטור אין ראטנפארבאנד ?

פריער פון אלץ —

קיינמאל אין דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראטור איז די ליטע-
ראטור און אירע שרייבער נישט געווען אזוי ענג און ארגאניש און אזוי
ממשותדיק פארבונדן מיט דעם ארומיקן אלגעמיינעם לעבן פונם לאנד.
עס זענען אפגעשאפט געווארן די גרעניצן צווישן דעם אלאגע-
מיינעם לעבן אין לאנד און דעם ספעציפיש-יידישן לעבן.
אזער ספעציפיש-יידישע לעבן.

ס'איז א גוט-באקאנטע זאך: — עס האט געהערשט און עס הערשט ביז
איצט אויך אין די דעמאקראטישע לענדער א מין יידישע געטא, א מין יידי-
שער "תחום". דאס אלגעמיינע, ארומיקע לעבן, די אלגעמיינע סאציאלע,

פאָרטישע, געזעשאַפטלעכע, קולטור־גייסטיקע אינטערעסן און טענדענצן איז א י י נ זאך, איין וועלט, און די יידישע, די יידישלעכע אינטערעסן, קאָמפן און געדאַנגלענישן, לייזן און פריידן זענען יע פ ע ס אַ נ ד ע ר ש . די אַלגעמיינע קולטור און ליטעראַטור לעבט זיך אין קאַנטאַקט, אין אייב־קלאַנג, אין קעגנזייטיקער באַווירקונג מיטן אַלגעמיינעם „אַרום“, און די יידישע קולטור און ליטעראַטור האָט זיך אירע אייגענע יידישע ד' אמות. ס'איז אַ וועלטלעכע אַ באַזונדערס, וואָס לעבט און לעבט זיך אויס אין ענגע אייגענע גרענעצן, אויסער דער אַלגעמיינער וועלט.

מיר קענען אַפט געפינען ווייט־אַ פ ג ע ש י י ד ט ע און ווייט־אַ פ ק ל י נ ג ע נ ד י ק ע ווירקונגען און איינפלוסן פון אַרומיקע נישט־יידישע קינסטלער אויף זייערע מיטצייטלעכע יידישע שרייבער. השפעות און אַפקלאַנגען האָבן מיר געפונען אין דער יידישער ליטעראַטור און ביי יידישע שרייבער אין פאַרשיידענע צייטן פון אייניקע דייטשע, רוסישע, פוילישע, אַמעריקאַנישע אָדער — אין אַ קלענערער מאָס — פון פראַנצויזישע און ענג־לישע שרייבער.

גאַר אַנדערש איז עס מיט דער יידישער ליטעראַטור און מיט די יידישע קינסטלער אין סאָוועט־פאַרבאַנד. דאָס יידישע לעבן איז נישט צום אַפטיילן פונם אַלגעמיינעם לעבן אין ראַטן־פאַרבאַנד. אַלע ענדערונגען, פראַצעסן, איבערשיכטונגען, פאַרמעסטן און אויפשייגן, וואָס זענען פאַרגעקומען אין קלאַנד, ביים בויען און אויפבויען די סאָציאַליסטישע אָרדענונג, האָבן אין גלייכער צייט זיך אַפגעשפיגלט אויף דער יידישער וועלט. פאַרשטייט זיך, אַז די יידישע מאַסן, ווי די מאַסן פון די אַלע אַנדערע צענדליקער פעלקער, וואָס באַוואוינען דאָס גרויסע לאַנד, האָבן אויף אַן אייגנאַרטיקן כאַראַקטער און שטייגער דורכגעמאַכט די אַלע ענדערונגען און איבערוואַנדלונגען. עס זענען אָבער נישט געווען קיין דרויסנדיקע שטערונגען און אויסערלעכע באַ־גרענעצונגען פאַר דער איבערשיכטונג, פאַר דער איבערגרופירונג, פאַרן פאַנג־אַנדערוואַקסן און אַנטוויקלונג פון העם יידישן פאַלק ביים פראַצעס פון אַר־בערגיין צו די נייע לעבנס־פאַרמען.

און דאָס איז געקומען צום אויסדרוק אין דעם שאַפן פונם באַפרייטן יידישן פאַלק. פון איין זייט האָבן זיך געעפנט טיר און טויער צו העם אַר־מיקן לעבן, צו אַלע פאַזיציעס, — עקאָנאָמישע, וויסנשאַפטלעכע, אינדרוס־טריעלע, מיליטערישע, מזכּהשע, פאַר די פריער־געוועזענע העכטלעך־באַ־גרענעצטע יידישע מאַסן, און פון דער צווייטער זייט — האָבן זיך געעפנט נייע אינעווייניקסטע שאַפונגס־קוואַלן.

איז דער פראַצעס — די דרויסנדיקע און אינעווייניקסטע באַפרייאַונג —

פארגעקומען איינצייטיק סיי אינם לעבן און סיי אין דער יידישער ליטע-ראטור.

דער שומאף, די טעמאטיק, די פראבלעמען, די מאטיוון, די טענדענצן אין דער יידישער ליטעראטור זענען פון דעם זעלבן כאראקטער און שניט, ווי אין די אלגעמיינע ראטנענדישע ליטעראטורן.

דער געזאנג פון דעם אויפקום פון רעוואלוציע, דער בירגערקריג, די קריגס-פראנטן, אויבערגאנג צום פרידלעכן פראצעס פון בויען, די קאלווירטן, דער פינף-יאָר-פלאַן, פיבער פון אינדוסטריעלע פארמעסטן, פאנאנדערבו פון שטעט און פאבריקן, אריינמארש אין נייע פראדוקציע-צווייגן, סאציאליסטישער רעאליזם — דאס אלץ וואָס האָט זיך געריסן צום אויסדרוק אין די אַלע ליטעראטורן פונם ראטנפאראנד, האָט אויך סטימולירט און באַפֿרוכפערט די יידישע ליטעראטור אין די געגנטן און רעפובליקן, וואו זי איז אויפגעקומען און זיך אנטוויקלט.

און נאָך אַ וויכטיקער עלעמענט אין דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראטור פאַר די קנאַפּע 25 יאָר פון איר אויפקום און פאַנאנדערבלי.

אַט דער קורצער פעריאָד — אַ קנאַפּער פּענאַליאַרהענהעט — האָט צו פאַרצייכענען עטלעכע דורות יידישע שרייבער, אָדער עטלעכע תקופות אין דער ליטעראטור, וואָס זענען רעוואלוציאָנען פון די סאָוועטע פּעריאָדן אינם לעבן פונם ראטנפאראנד.

אונדא איז נישט גרינג שאַרף פאַנאנדערצוטיילן די ווירקנדיקע און שאַפנדיקע יידישע קינסטלער אויף גאַנץ-באַזונדערע דורות. אָבער לפּי ערך, אומגעפער, לאָזט זיך קלאַסיפּיצירן זיי אויף אַ פיר אָדער פינף דורות שרייבער.

ס'קומט אויס אַביסל מאַדנע — אַ צייט-אַפּשניט פון 25 יאָר איינצורטיילן אויף דורות און תקופות. אָבער אַזוי איז עס. פאַראַן צייטן, ווען אַ דור, אַ תקופה ציט זיך יאַרצענדליקער (אַמאָליקע יאָרן ביים פאַמעלעכן און בתּהדרגהדיקן גאַנג פון דער געשיכטע האָט אַ תקופה געדויערט אויך יאָר-הונדערטער). אין דעם האַסטיקן, אימפעטדיקן לעבן פונם ראטנפאראנד איז אַ דור, אַ תקופה, אַ פעריאָד געווען קורצער, ווייל די ענדערונגען אינם לעבן, די פראצעסן זענען געווען שטעלע, ראַשיקע. האָט אַ תקופה געהאַט אַן אַפּ-שניט פון עטלעכע יאָר.

אין דור יידיש-סאָוועטישע שרייבער געהערט צו דעם פאַראַקטאַ-בערישן פעריאָד. דאָס זענען די שרייבער, — איצט-סאָוועטישע, — וואָס האָבן אָנגעהויבן צו שרייבן נאָך פאַר דער סאציאַלער רעוואלוציע און פאַרן וועלט-קריג. צו דער גרופּע געהערן דער נסתר, ליפּמאַן-לעווין, דוד בער-געלסאָן, משה טייטש, ב. אַרשאַנסקי, יודל יאַפּע, א. וועוויאַרקע, אויך צבי

הירשקאן (וואָס איז איין צייט געווען ענג-פאַרבונדן מיט דער סאָוועטישער ליטעראַטור). אַט די גרופע קינסטלער האָבן אין די יאָרן 1907—1917 פאַר-
 נחמען יעדער איינער זיין אָרט אין דער יידישער ליטעראַטור, געשאַפן ווערק
 פון פאַרשיידענעם אינהאַלט און פאַרם. ערשט מיט יאָרן שפעטער איז פאַר-
 געקומען ביי יעדן איינעם פון זיי אַ באַזונדערער פראָצעס פון אַריינגלידערן
 זיך אין דער משפּחה סאָוועטישע שרייבער. און ס'איז פון באַזונדערן אינטע-
 רעס נאַכצוגיין און נאַכצופאַלגן ווי יעדער איינער פון דער ערשטער גר-
 פע אָדער ערשטן דור, ווי זיי זענען אַריינגעוואַקסן געוואָרן אין דעם יידיש-סאַ-
 וועטישן לעבן, גאָר באַזונדער האָט די סאָוועטישע ווירקעכקייט אַריינגע-
 דרונגען אינם שאַפן, אין די ווערק פון דוד בערגעלסאָן, דער נסתר און ליפ-
 מאַך-לעווין. דער איבערגאַנג פון „נאָך אַלעמען“ און „אַפּאַנג“ צו „מידת
 הדין“, „ביראַבידזשאַנער“ און „ביים דניעפר“ (פּענעק) און „יונגעיאָרן“
 ביי דוד בערגעלסאָן איז זייער אַן אינטערעסאַנטער און מערקווידיקער.
 פונקט ווי ס'איז מערקווירדיק און טיף-באַלערנדיק דער גאַנג פון דער אויס-
 ווערלישער און נישט-געדאַכטער טעמאַטיק פון דעם אַמאַליקן סימבאָליקער
 דער נסתר צו זיינע ווערק „הויפטשטעט“ און נאָך מער — צו זיין ראַמאַן
 „די משפּחה מאַשבער“.

דער גרינטלעכער פאַרשער פון דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור
 וועט זיך אויספירלעך אַפּשטעלן אויף דעם ווייטן מהלך, וואָס די ביידע אַב-
 געזעצטע יידיש-סאָוועטישע שרייבער דוד בערגעלסאָן און דער נסתר האָבן
 דורכגעמאַכט אין לויף פון די לעצטע צען-צוועלף יאָר.

און גלייך קומט דער צווייטער דור, אָדער גרופע, יידישע שרייבער, וואָס
 איז געקומען אין די ערשטע טעג, וואָכן און חדשים פון דער רוסישער ליטעראַטור
 וואָרציע, די ערשטע טויבן, וואָס די שיף פון דער רעוואָלוציע האָט אַרויס-
 געשיקט איבער דער וועלט, וואָס איז נאָך געווען פאַרפליצט פונם מבול,
 פונם וועלט-קריג, אַנצוזאָגן די גרויסע בשורה, אַז ס'איז געקומען די באַפריי-
 אונג, אַז אַ ניי לעבן קומט אָן. דאָס זענען די דיכטער אַשר שוואַרצמאַן, דוד
 האַפּשטיין, פּרץ מאַרקיש, לייב קוויטקא, בייניש שטיימאַן און נאָך און נאָך.
 אַט די דיכטער זענען געקומען מיט שאַלנדיקע רופן, מיט היכיקע געזאַנגען,
 מיט איבערפליסנדיקער פרייד, מיט נישט-געצוימטער באַגייסטערונג. לייענט
 אַדורך זייערע לידער פון יענער צייט, וועט איר איבערראַשט און אַנטציקט
 ווערן פון דער שפּע, פון דער סטיכיע, פון דער בונטאַרישקייט. מיטאַמאַל
 זענען אַראַפּגענומען געוואָרן די צוימען פון דעם יידישן דיכטערישן וואָרט.
 ס'זענען אויפגעפראַלט געוואָרן די הערצער, ס'זענען אויפגעריסן געוואָרן
 די געמיטער.

און ס'האָט דאָ געגאַלטן דער אַלטער כלל: יעדער מאַסן-אויפברויז, יעדע

צייט־סטיכיע רוקט ארויס נייע שאַפערישע כחות, וואָס טראַגן אין זיך דעם „שטורם און דראַנג“ פון דער תקופה. עס איז געווען ווי אַלע האָבן געזונגען אין כאָר, אַלע זענען געוואָרן אינסטרומענטן, אויף וועלכע די צייט גופא, די אויפגעשטורעמטע מאַסן האָבן אויפגעשפילט און אויסגעשפילט זייערע גע־זאַנגען. יעדער דיכטער איז מיטגעריסן געוואָרן פון דער אַרומיקער סביבה, ער איז געווען אַפּטמאַל ווי אַ שכינדל אויף די צייט־כוואַליעס. און די צייט, די תקופה, וואָס איז אַזוי אויפגעריכט געוואָרן, האָט מער גערעדט דורך דעם דיכטער, ווי דורכן פּראָזאַאיִקער. דער פּראָזאַאיִקער האָט דאָן נאָך נישט געהאַט פאַר זיך קיין גענוג־אַפגעקילטן, גענוג־אַפגע שטועלען שטאַף. דאָס לעבן איז נאָך נישט אַריין אין די ברעגעס, מענטשן האָבן נאָך נישט באַרואיקט זיך און קיין צייט און מעגלעכקייט נישט געהאַט צו שאַפן לעבנס־שטייגער.

ס'איז דאָ נישט דאָס אַרט אַפצושטעלן זיך גענויער אויף די פאַרשיידענע לידער־זאַמלונגען, וואָס אייניקע פון די דערמאָנטע דיכטער האָבן אין די ערשטע יאָרן, אין 1917-1918-1919, פאַרעפנטלעכט. ווער ס'וועט שרייבן די געשיכטע פון דער אומגעריכטער, צעפראַלטער פרייד, וואָס האָט דאָן באַ־הערשט די יידישע מאַסן, וועט שעפן פולע הויפּנס פון יענע לידער און פאַעמעס.

און אינמיטן רייסן זיך אַריין די מוראדיקע שחיטות, דער בירגער־קריג, די אַלע קאַמפּן און געראַנגלענישן, וואָס די לענדער און פעלקער אינם געווע־זענעם רוסלאַנד ווערן אין זיי פאַרכאַפט. נאָך זענען נישט פאַרהיילט די וואונדן פונם וועלט־קריג, נאָך זענען נישט אויסגעבוירט די צעשטערטע שטעט און שטעטלעך, נאָך האָט נישט באַוויזן דער סאַדאַט אויסטאָן זיין גרויען שינגל, — און ווידער קומען־אויף פראַנטן, וואָס אייגענע און פרעמדע שונאים שטעלן אויף קעגן דער דאַטנמאַכט און קעגן דער פרידלעכער באַפעלקערונג. באַזונדער גיסט זיך אויס דער צאָרן אויף אוקראַינע, וואו מאַכטן בייטן זיך יעדע פאַר חדשים, וואו ס'קומען אויף באַנחעס מיט באַנדיטישע פירער, און אויך פרעמד־מאַכטן קומען אָן און פאַרוואַנדלען גאַנץ אוקראַינע אין אַ בלוטיקן שלאַכטפעלד.

און יידישע שרייבער און יידישע דיכטער נעמען אויף דעם צער, די פיי־גונגען, די געוואַלדטאַטן און פּראוואון עס שילדערן אין זייערע ווערק. אַמט דער בירגער־קריג מיט זיינע גרויזאַמקייטן, דער בירגער־קריג, וואָס האָט אַפגעקאַסט דער יידישער באַפעלקערונג צענדליקער טויזנטער נפשות און געבראַכט מוראדיקע פאַרוויסטונגען אין התנדערטער שטעט, איז נישט נאָר געווען די טעמע פאַר באַדיקע ווערק — לידער און פאַעמעס, — נאָר יאָרן און יאָרן שפעטער און אַזוי ביז די לעצטע יאָרן האָט דער בירגער־קריג

אַלץ גערענט און גערייזט די יידישע שרייבער אינם ראַטנפאַרבאַנד. עס זען
 גען דערשינען צענדליקער ווערק, וואָס שפּיגלען אָפּ יענע צייט מיט אַלע
 אירע טונקלע און ליכטיקע מאַמענטן. מיר פאַרמאָגן פיל ווערק, גרעסערע
 און קלענערע, וועגן הערצאישע פאַרטיזאָנען, וואָס האָבן מיט מסירת-נפש
 זיך געשלאָגן אויף פאַרשיידענע פּראָנטן מיט היימישע קאַנטר-רעוואָלוציאַ-
 נערן, ווייס-גוואַרדייער און מיט די פרעמדע אַריינדרנגער.

אויסער די שוין-דערמאָנטע קינסטלער, דאַרף מען צורעכענען די שריי-
 בער מ. דאַניעל, איציק קיפּניס, ש. גאַדינער און נאָך און נאָך, וואָס האָבן
 געבראַכט באַדייטנדיקע ווערק פון יענער ביטערער צייט.

און אַט קומט די באַרואיקונג, די סאָוועטן-מאַכט מיט דער הערצאישער
 רויטער אַרמיי טרייבן אַרויס, האַטן-אויס, רייניקן אָפּ דאָס לאַנד פון אַלע
 רעזשטלעך, וועלכע האָבן באַקעמפּט דעם סאָוועטן-פאַרבאַנד. ס'הייבט זיך אָן
 אַ פּרידלעך לעבן, מען פאַרבייט די שווערד אויף אַ סערפּ, דעם האַרמאַט
 אויף אַן אַקער. אין די אַלע שטעט הויבט זיך אָן אַ פאַרצווייגט קולטור-
 שאַפּעריש בויען, און ס'רוקן זיך אַרויס נייע דיכטער און הערציילער — א.
 קושניראָוו, ע. פּינזנבערג, איציק פעפּער, מ. כאַשמעוואַצקי, כאַנע לעווין,
 איזי כאַריק, משה שאַפּיראַ, ייִפע רעזניק, ז. אַקסעלראַד און נאָך און נאָך.

אין די ווערק פון דעם ד ר י ט נ דור שרייבער האָבן מיר שוין מער די
 מאַטיריון און געזאַנגען פון דעם סאָוועטישן לעבן, די שטימחנגען און טעג-
 דענצן פון דעם לעבן, וואָס הויבט אָן אָנגעמען נייע לעבנס-פאַרמען, דיקטירט
 דורך די נייע סאָוועטישע באַדינגונגען.

און ווען דאָס יידישע לעבן ווערט רעקאָנסטרוואַרט, ווען ס'קומען אויף
 יידישע קאַלאָניעס, יידישע קאָלוניאַטן, ווערט די יידישע ליטעראַטור פאַר-
 כאַפט מיט דעם-אַ פּראָצעס, וואָס גייט ענדערן די לעבנס-יודות פונם יידישן
 מענטש, פון די יידישע מאַסן. קומט דאָן נאָמע ליריע מיט זיין „דער סטעפּ
 רופּט“, פּייול סייטאָ מיט זיינע דערציילונגען און שידערונגען פון דעם לעבן
 פון די יידישע פאַרוואַרלאַזטע קינדער, וואָס ווערן אַריינגעצויגן אין פּראַ-
 דוקטיווע לעבנס-אינסטיטוציעס, קומען אויך אַנדערע יונגע שרייבער מיט
 נייע געשטאַלטן.

די פּראָדוקטיוויזירונג פון די יידישע מאַסן, די אינדוסטריאַליזירונג, דאָס
 פּיבערשע בויען, וואָס פאַרכאַפט אַלץ-ברייטערע שייכטן פונם יידישן פּאָפּל,
 דאָס אויפקומען פון נייע מענטשן, פון נייע געשטאַלטן — דאָס אַלץ ציט-צו
 די אויפמערקזאַמקייט פונם יידישן קינסטלער, סיי די יינגערע און אויך די
 עלטערע.

נאָך דעם יונגען מ. אַלבערטאָן, וואָס פאַרפיקסירט די ערשטע איינוואַנ-
 דערעראַיבערלעבענישן אין ביראַ-בידזשאַן אין זיין רעפּאָרטאַזשן-בוך „ביראַ-

בידושאן, קומט דוד בערגעלסאָן מיט זיינע שילדערונגען „ביראָ-בידושאָ-
נער“. פּרץ מאַרקיש גיט אהנו פריער אַ ברייט און פאַרצווייגט ווערק „נישט
געדאַיגעט“ און דערנאָך זיין „בעל־גופּס טויט“, וואו ער מאַלט אויף זיין רייך
בידערישן אופן דאָס לעבן און די געראַנגלענישן אין די יידישע קאַלאָניעס.
שפעטער ווערט ער מיטגעריסן מיטן דניעפער־בוי באַגלייך מיט אַ ריי אַנ־
דערע דיכטער און שרייבער, נישט־יידישע און יידישע.

און אין פיל אַנדערע צענדליקער ווערק ווערן פון יינגערע שרייבער אַרויס־
געבראַכט די נייע לעבנס־דערשיינונגען און די נייע לעבנס־סיטואַציעס, וואו
די לעבעדיקע, אַקטיווע, שעפּערישע מענטשן ווערן געשילדערט אין זיי. אין
אַ ריי מייסטער־ישע דערציילונגען שטרייכט אונטער דאָס נייע און מיט
טרעפּלעכע פאַרגלייכן מיטן אַלטן — דוד בערגעלסאָן אין אַ באַנד דערצייל־
לונגען „לעבעדיקע מענטשן“ וואו די „חברטע בראַניע“ ווערט קעגנגעשטעלט
קעגן דער „נאָך אַלעמען“ העלדין מירעלע הורוויץ, און אַ שטומער — קעגן
זיין אַמאָליקן טויכן א. א. וו.

און ס'איז אינטערעסאַנט, וואָס גראַד אין די לעצטע פאַר יאָר, ווען דער
טראַפּ ווערט געשטעלט אויף דעם סאָציאַליסטישן רעאַליזם, ווען די סאָווע־
טישע קינסטלער זענען געשטאַנען מיטן פנים צו דעם וואַקסנדיקן לעבעדיקן
מענטשן און רעאַלן לעבנס־שטייגער, גראַד אין דער צייט איז געווען דער
דראַנג ביי אַ ריי יידישע קינסטלער אַרויסברענגען וויכטיקע תקופות פון דער
ווייטער און נאָענטער פאַרגאַנגענהייט, און אין דעם נייעם ליכט און אינם
שיין פון היינטיקן וועלט־באַנעם.

איז געקומען דער יונגער שרייבער א. קאהאַן מיט אַ ראַמאַן וועגן באַ־
רימטן סאָציאַליסט אהרן ליבערמאַן; מ. דאַניעל מיט אַ דראַמאַטיש ווערק
„שלמה מיימאַן“; האָט דער פאַרטיפּטער דיכטער ש. האַלקין פאַרפאַסט אַ
גרויסע דראַמאַטישע פּאַעמע „בר כוכבא“; האָט דער נסתר אַנגעשריבן זיין
פּראַכטפול ווערק „משפּחה מאשבער“, וואו ער שילדערט אויף אַ ברייטן ליי־
וונט און מיט אַ סך אויטענטישער און היסטאָרישער עכטיקייט דעם יידישן
באַרדיטשעו פון די 70ער יאָרן פון 19טן יאָרהונדערט; האָט דוד בערגעלסאָן
אין זיינע ביידע טיילן „ביים דניעפּר“ פאַנאַנדערדעגוויקלט אַ יידיש פאַרדאַיעד
שטעטל און דערנאָך די שטאַט קיעוו פון סוף 19טן און די ערשטע יאָרן פּונם
היינטיקן יאָרהונדערט; האָט פּרץ מאַרקיש אין זיינע צוויי בענדער „דוד־
אויס, דוד־איינ“ אַרויסגעבראַכט אַ רייך, קאַלירפול לעבן פון אוקראַינע ערב
דעם וועלט־קריג, און דערנאָך די אַלע פאַסירונגען, די אַלע ווייען און פריידן,
די אַלע גרויזאַמקייטן פּונם בירגער־קריג מיט יעקאַטערינאַסלאוו, קיעוו אין
דער מיט.

דאָס זענען דריי ווערק פון גרויס קולטור־געשיכטלעכער און קינסטלע־

רישמיסטערישער באדייטונג, ווערק וואָס וועלן פאַרנעמען אַ בכבודיקן אָרט אין אונזער יידישער ליטעראַטור בכלל.

און אין איין צייט מיט דעם רייכן און פאַרצווייגטן שאַפן פון די עלטערע שרייבער, די פאַרשטייער פון דעם ערשטן און צווייטן און דריטן דור שרייבער, באַמערקן מיר אַ רייך און פאַרצווייגט שאַפן פון יינגערע און פון גאָר יונגע, וואָס זענען ערשט צום וואָרט געקומען, און מיט ערשטלינגען ביכער אַרויסגעקומען.

ערשט די טעג זענען צו אונז דערגאַנגען צוויי ביכער, וואָס זענען אַרויס אינמיטן 1941 אין מאַסקווע, — צוויי ביכער דערציילונגען: „ביראַבידזשאַ“ נער דערציילונגען“ פון מ. גאַדשטיין און „צווישן בינשטאַקן“ פון ה. דאַבין, וואָס שילדערן פאַר אונז דאָס ביראַבידזשאַנער יידישע לעבן, דעם יונגען יידישן ישוב מיט זיינע איינוואוינער, וועלכע האָבן זיך פאַרמאַסטן צו באַקעמפן די נאַטור־כוחות און מיט ברען און מיט באַגייסטערונג בויען זיי אַ יידיש־לאַנד.

און סאַר אַ פרישקייט, סאַר אַן אימפעט, סאַר אַ שאַפונגס־ענערגיע עס שלאַגט פון די דערציילונגען.

אין קיין שום לאַנד איז, ווי געזאַגט, נישט געווען צום באַמערקן אַזאַ צופילס פון שאַפער־ישע, קינסטלערישע כחות, אַזאַ וואונדערבאַרער צאָוואַוקס און נאַכזאָווקס פון יונגע טאַלאַנטן. דאָס איז גאַר אַ באַזונדער דערפרייענ־דיקע דערשיינונג אין דער סאָוועטיש־יידישער ליטעראַטור סיי אין דער בער־לעטריסטיק, און סיי אין דער ליטעראַטור־פאַרשונג.

די יידיש־סאָוועטישע ליטעראַטור איז פיל רייכער, פאַרצווייגטער און קאַליר־פולער, ווי מיר שטעלן זיך אַליין פאַר. מיר דאַרפן זיך מיט איר נאַענטער באַקענען. מיר מוזן זי גרינטלעכער אויספאַרשן.

1942

שרייבער, וואָס זענען דערמאָנט אין דעם בוך

- בערדיטשעווסקי מ. י. 17, 19, 30, 32,
 44, 43
 בערקאוויטש י. ד. 17, 21, 22, 38, 42, 43,
 בראַדערזאָן מ. 17, 77
 ברענער י. ח. 43, 44
 גאַדינער ש. 89
 גאַטלאַבער א. ב. 39
 גאַטליב יעקב 80
 גאַלדפּאָדען א. 39
 גאַלדשטיין מ. 91
 גאַרדאָן י. ל. 5, 9
 גאַריק מאַקסימ 40, 41
 גלאַדשטיין י. 17, 53
 גלאַזמאַן ב. 17, 53
 גנעסין א. נ. 43, 44
 גראַדע חיים 18, 76, 77
 גראַס מ. 39
 גרין ר. 74
 גרינבערג א. צ. 18
 דאַבין ה. 91
 דאַברושין י. 74
 דאַניעל מ. 89, 90
 דובנאָוו ש. 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13
 דינעזאָן יעקב 13, 17, 30, 51
 דיק א. מ. 51
 דעמבלין ב. 18
 האַלפּערין מאיר 80
 האַלפּערן מ. ל. 17
 האַלקין ש. 74, 90
 האַפּשטיין דוד 18, 87
 האַראַנטשיק ש. 17
 הירשביין פרץ 17, 32, 41, 42, 43, 50,
 53, 57
 הירשקאָן צבי 17, 86
 אַבראַמאָוויטש ש. י. (מענדעלע מוסי)
 7, 14, 15, 17, 19, 20, 23, 28,
 30, 33, 36, 37, 39, 42, 45, 46, 55,
 61, 62
 אויערבאַך א. 17
 אחדיהעם 30
 איגנאַטאָוו ד. 17, 53
 איינהאַרן דוד 17
 אלבערטאָן מ. 89
 אַלגין מ. 55, 56
 אַלטמאַן מ. 17
 אַליצקי ל. 17
 אַנכי ז. י. 17, 48
 אַנסקי ש. 17, 19, 30, 32
 אַפּאַטאַשו י. 17, 32, 37, 43, 44, 50, 51,
 53, 56, 57, 58, 59
 אפּטער ש. 18
 אקסעלראַד ז. 89
 אַרשאַנסקי ב. 86
 אַש שלום 17, 23, 26, 27, 28, 32, 43,
 47, 49, 50, 53, 58
 אשענדאָרף י. 18
 באַוושאַווער י. 17, 55
 באַזמע נחום 78
 בורשטיין, מ. 18
 ביאַלאַסטאַצקי ב. י. 17
 ביאַליק ח. נ. 17, 30, 56
 בימקאָ פ. 17, 53
 בינשטאַק י. ל. 14
 בירנבוים מאַרטין 18
 בליץ נ. 74
 בעל־מחשבות 24, 25, 38, 45, 47
 בערגעלסאָן דוד 17, 25, 32, 43, 44, 51,
 59, 86, 87, 90

- העלער ב. 18, 74.
 וואַלער א. 18.
 וואַרשאַווסקי עוור 17.
 ווהיטמאַן וואַלט 44.
 וויטקעוויטש סט. 44.
 ווייטער א. 17, 45, 54.
 וויינפער ז. 17, 53.
 וויינשטיין ב. 18.
 ווייטנבערג י. מ. 23, 28, 49, 50.
 ווינטשעווסקי מ. 17, 55.
 וויעוואַרקע א. 86.
 ווערהאַרן ע. 44.
 זאק אברהם 17.
 זאראַמב ש. 74.
 זילבורג משה 74.
 זינגער י. י. 17, 32, 55.
 זשיכלינסקי רייזל 18.
 זשעראַמסקי סט. 45.
 חיימאַוויטש מ. י. 17.
 טאַלסטאַי ל. 38.
 טייטש משה 17, 86.
 טרייטער ל. 18.
 טשאַרני ד. 18.
 טשעכאַוו א. פ. 38.
 יאפע יודל 86.
 יהוּאַש 17, 55.
 כאַריק איזי 18, 89.
 כאַשטשעוואַצקי מ. 89.
 לאַנדוי ז. 17.
 לאַפּין ב. 17.
 לוצקי א. 18.
 לוריע גאַטע 89.
 ליבין ז. 17, 55.
 לייב מאַני 17.
 לייזיק ה. 17, 32, 51, 58.
 לייזער וואַלף 18, 74.
 לי מלכה 18.
 לינעצקי י. י. 17, 30, 39, 55.
 ליס קלמן 18.
 ליצעסין א. 17, 55.
 לעווי ישראל 13, 14.
 לעווין כאַנע 89.
 לעווין ליפמאַן 17, 86, 87.
 לעיעלעס א. 17.
 מאַלאַוואַוסקי ק. 18.
 מאַנגער 18.
 מאַרק בער 74.
 מאַרקוס פסח 17.
 מאַרקיש פּרץ 18, 74, 87, 90.
 מילער ל. 17.
 מילער ש. 17.
 מנחם 17.
 מעטערליניק 41, 44.
 נאָדיר משה 17.
 נאָמבערג ה. ד. 17, 23, 37, 40, 44, 47, 48, 51.
 נוסיונאָו י. 74.
 נסתר דער 17, 74, 86, 87.
 סול מ. א. 18.
 סוצקעווער א. 18.
 סיטאַ פייזל 89.
 סלאָנים יואל 17.
 סעגאַלאַוויטש ז. 17.
 סעמיאַטיצקי ת. 18.
 ספעקטאָר מ. 7, 8, 17, 19, 30, 51, 55.
 עדעלשטאַט דוד 17, 55.
 עמיאַט ישראל 74.
 עפעלבוים ב. 17, 53.
 פאפערניקאָוו י. 18.
 פּינסקי דוד 17, 53, 55.
 פערלע יהושע 17.
 פרוס באַלעסלאָוו 44.
 פּרץ י. ל. 7, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 33, 36, 37, 39, 40, 41, 44, 45, 48, 55, 57, 61.
 פוקס א. מ. 17.
 פּייערבערג מ. ז. 45.
 פּיניבערג ע. 18, 89.
 פּעפּער איציק 18, 89.
 פּרוג ש. 12, 17, 30, 39.
 פּרישמאַן דוד 17, 19, 30, 39.
 צווייפל א. 39.
 צייטלין אהרן 17.
 קאַברין לעאַן 17, 53, 55.
 קאגאַנאַווסקי א. 17, 74.
 קאַהאַן א. 90.
 קאַמינער י. ד"ר 7.

רייען אברהם 17, 47, 48, 53.
רעזניק ליפע 89.
ריימאנט וו. 45.
שאפיראָ ל. 17, 47, 51.
שאפיראָ משה 89.
שודריך יעקב 78.
שוואַרץ י. י. 17.
שוואַרצמאַן אָשר 18, 87.
שולמאַן אלעזר 8.
שזמיאטשער אסתר 18.
שטיימאַן בייניש 87.
שטיינבאָרג אליעזר 17.
שטערנבערג יעקב 18.
שטערן ישראל 18.
שימעל משה 79.
שישירס משה 17.
שלום-עליכם 5, 6, 7, 8, 9, 12, 14, 15,
16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 30, 33,
36, 37, 39, 42, 43, 44, 46, 51,
61, 62.
שמיר 42, 43.
שנאפער ב. 18, 74.

קאַפלאַנאָוויטש דן 17.
קאַצינוע א. 18, 74.
קאַץ מעינקע 18.
קאַרן רחל ה. 18, 74, 77.
קוויטקאָ ל. 18, 74, 87.
קולבאק מ. 17.
קורץ אהרן 17.
קושניראָוו א. 18, 74, 89.
קיפניס איציק 18, 89.
קעניג לעאַ 43.
ראַבאָי א. 17, 51, 53, 55.
ראַכאָן י. 17.
ראַוויטש מלך 18.
ראַוויצקי י. ה. 8.
ראַזענפעלד יונה 17.
ראַזענפעלד מאָריס 55.
ראַלניק י. 17.
ראַנטש י. א. 18.
ראַפאָפּאַרט אהרן 18.
ראַשקין לייב 18.
רובין הדסה 74.
רובינשטיין י. 18, 74.
רוינבלאַט ה. 17.

א י נ ה א ל ט

זייט	
3	צום לייענער
5	דער איבערבראָך
16	דורות און תקופות אין דער יידישער ליטעראַטור
	הויפט־פראָבלעמען פון דער מאָדערנער יידישער
61	ליטעראַטור
71	פּרילינג און שחיטה
82	שטריכן פון דער סאָועטיש־יידישער ליטעראַטור

ווערק פון נחמן מייזיל

1. חיים נחמן ביאליק (1921) — — — — 64 ז"ז
2. נאָענטע און ווייטע, ב' 1 (1924) — — — — 240 "
3. נאָענטע און ווייטע, ב' 2 (1926) — — — — 260 "
4. שלום אַש, זיין לעבן און שאַפן (1929) — — — — 64 "
5. פרצעס בריוו און רעדעס (1929) — — — — 302 "
6. י. ל. פּרץ, לעבן און שאַפן (1931) — — — — 240 "
7. אהרן ליבערמאַן (1934) — — — — 64 "
8. חיים נחמן ביאליק (1934) — — — — 64 "
9. מענדעלע מוכר ספרים (1936) — — — — 64 "
10. אויף אונזער קולטור־פּראָגנאָז (1936) — — — — 336 "
11. יוסף אַפּאַטאַשו, זיין לעבן און שאַפן (1937) — — — — 192 "
12. טעג און נעכט אין עמק (1938) — — — — 128 "
13. אברהם גאַלדפּאַדען (1939) — — — — 44 "
14. דער כּוּחַ פּוֹן ייִדיש (1939) — — — — 32 "
15. שלום־עליכם (1939) — — — — 32 "
16. דוד בערגעלסאָן (1940) — — — — 48 "
17. אוריאל אַקאָסטאַ (1940) — — — — 32 "
18. פּרץ מאַרקיש, דיכטער און פּראָזאַיקער (1942) — — — — 24 "